

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DEDE KORKUT HİKAYELERİ'NDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Gülcan UYUMAZ

**İZMİR
2012**

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DEDE KORKUT HİKAYELERİ'NDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Gülcan UYUMAZ

**Danışman
Yrd. Doç.Dr. Mehmet AKKAYA**

**İZMİR
2012**

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “DEDE KORKUT HİKAYELERİ’NDE ÇOCUK EĞİTİMİ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Mayıs-2012

Gülcan UYUMAZ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından T¼rke Eğitimi Anabilim Dalı T¼rke ¼đretmenliđi Programında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

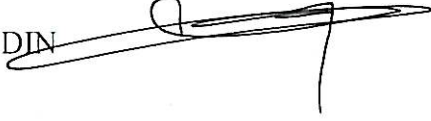
Başkan Yrd.Doç.Dr.G¼nseli GİRGIN

¼ye : Yrd.Doç.Dr.Mehmet AKKAYA

¼ye : Yrd.Doç.Dr.İ.Seçkin AYDIN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. h. e. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

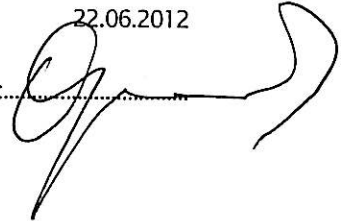
T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	433585
Yazar Adı / Soyadı	GÜLCAN UYUMAZ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 101 18237250
Telefon / Cep Telefonu	02323766132 05072402855
e-Posta	gulcanvarmaz83@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Dede Korkut Hikayeleri'nde çocuk eğitimi
Tezin Tercümesi	Children's education in Dede Korkut stories
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	199
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. MEHMET AKKAYA
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelemesini istiyorum

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgililerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet hakları saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

22.06.2012

İmza:

Yazdır

ÖNSÖZ

Eğitim en basit tanımıyla bireyde davranış değiştirme süreci olarak bilinir. Ancak eğitim, bireyde gerçekleştirdiği bu davranış değişiklikleriyle toplumlara şekil veren yegâne güçtür.

Kültür ise bir ulusun, geçmişten bu yana, nesilden nesile aktararak ulaştırdığı bütün birikimleridir. Daha küçük bir kar tanesiyken başlayan ve büyük bir kartopu olana değin aynı ulusun çeşitli dönemlerinden beslenmiş bir birikimler yumağıdır. Edebiyat ise bu yumakta en çok paya sahip olan yapılanmadır.

Bireylerin eğitiminde, geçmiş deneyimlerden faydalanmanın önemi yadsınamaz. Her millet kendi değerler bütünüdür. Azeri şair Vahabzade'nin şu dizeleri güzel mesajlar içerir.

Ağaçlar kök üstünde boy atar, uçalır (yükselir)

Ağaçlar kökünden güç alır.

Dünyada her şeyin kökü var.

Kökü var, toprağın, daşın da.

Adamsa kökünü gezdirir başında."

Dünyada toprak hariç her şeyin bir kökü vardır. Kişioğlu ise kökünü başında taşır. Daha doğrusu başında taşıdığı sürece adamdır. Başında taşıdığı kökü kültürel mirasıdır, geçmişidir, gelenek ve görenekleridir, dilidir, atasözleridir, türküleridir, ninnileridir, destanlarıdır...

Dede Korkut Öyküleri de bu kökün güçlü bir koludur. Türk geleneğini, Türk töresini, Türk ahlak anlayışını, Türk dilini bu kadar iyi yansıtan başka bir eser bulmak güçtür. Bu bağlamda, bu değerlerin yeni nesillere ulaştırılması, kendi dönemine göre üstün ahlakî nitelikler taşıyan bu eser ve kahramanlarının yeni nesiller tarafından tanınması bir zarurettir. Öykülerdeki idealize edilmiş kahramanların geçmişin tozlu raflarından sıyrılarak günümüz çocuklarına ulaşması da ahlakî yönü gelişmiş, etik değerlere saygılı, kadına değer veren, bilinçli nesillerin yetişmesi için son derece önemlidir.

Biz bu çalışmamızda öykülerdeki kahramanları kendi serüvenleri içinde incelerken; onların ahlakî, fiziki ve sosyal gelişim süreçlerini de inceledik. Başta, en ideal tip olarak sayabileceğimiz Dede Korkut olmak üzere öykülerdeki birçok kahramanın okuyucuya olumlu mesajlar ileterek, iyi birer model olabilecekleri kanaatine vardık.

Çalışmamız, giriş ve sonuç bölümleri hariç toplam üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve çalışma evreni hakkında bilgiler verilmiştir.

İlgili Yayın ve araştırmalar bölümünde çocuk-edebiyat-eğitim kavramları üzerinde durularak bireyin gelişim evrelerini incelenmiştir. Aile ve toplumda eğitimin yerine değinilmiş, çocuk eğitiminde bu kavramların önemine belirlenmeye çalışılmıştır.

Dede Korkut ve Dede Korkut Kitabı üzerine yapılan araştırmalar da İlgili Yayın ve Araştırmalar kısmına dahil edilmiştir.

Bulgular bölümünde ise Dede Korkut Hikayeleri'nde yer alan eğitsel mesajları incelenmiştir. Kahramanların fiziksel, ruhsal, sosyal ve ahlakî gelişimlerini inceleyerek çocuklar için olumlu model teşkil eden yönlerini belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise öykülerin çocuk eğitim açısından taşıdığı öneme daha değinerek bu konudaki öneriler dile getirilmiştir.

İncelediğimiz öykülerin, gerek görsel basın aracılığıyla, gerek bilişim teknolojisi aracılığıyla gerekse de ders kitapları aracılığıyla çocuklarımıza ulaşmasının doğruluğuna değinerek Dede Korkut Öyküleri'nin çocuk eğitiminde hak ettiği yeri bulmasını diliyoruz.

Çalışmalarım sırasında bana yol gösteren, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım değerli hocam, Sayın Yard. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA' ya, benden desteğini esirgemeyen eşim Deniz Uyumaz'a, aileme ve gelişimimde katkısı bulunan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Gülcan UYUMAZ

Mayıs,2012,İZMİR

İÇİNDEKİLER**Sayfa No:**

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix

BÖLÜM I**GİRİŞ**

1.Giriş.....	1
1.2. Problem Durumu.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
1.4. Problem Cümlesi.....	5
1.5. Alt Problemler.....	5
1.6. Sayıtlar.....	6
1.7. Sınırlılıklar.....	6

BÖLÜM II**İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR**

2.1.Çocuk Kavramı.....	8
2.2.Bireyde elişim Evreleri.....	10
2.2.1.Bedensel Gelişim.....	13
2.2.2.Bilişsel Gelişim	15
2.2.3.Ahlak Gelişimi.....	16
2.2.4. Duygusal Gelişim.....	18

2.2.5. Sosyal Gelişim.....	20
2.3. Edebiyat-Çocuk İlişkisi ve Edebiyatın Çocuk Eğitimindeki Yeri.....	24
2.3.1.Eğitim Kavramı Üzerine.....	27
2.3.2.Çocuk Eğitimi.....	28
2.3.2.1.Aile ve Ailede Eğitim.....	29
2.3.2.1.1. Türk Toplum Yapısında Aile.....	31
2.3.2.2.Toplum ve Toplumda Eğitim.....	34
2.3.2.2.1. Türk Toplumunu ve Özellikleri.....	35
2.3.2.3. Okul ve Okulda Eğitim.....	36
2.4. Halk Edebiyatı Ürünü Olan Dede Korkut Öyküleri'nin Çocuk Edebiyatında Kullanılması	37
2.5.1. Dede Korkut Kimdir?.....	42
2.5. 2.İdealize Edilmiş Tip Olarak Dede Korkut.....	46
2.5.3. Dede Korkut Kitabı ve Özellikleri.....	50

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	53
3.2. Evren ve Örneklem.....	53
3.3. Veri Toplama Araçları.....	54
3.4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	54

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Dede Korkut Hikâyelerinde Çocuk Eğitimi.....	57
4.1.1.Ailenin Ve Toplumun Bakış Açısından Çocuk.....	57
4.1.1.1. Bir İhtiyaç unsuru Olarak Çocuk.....	57
4.1.1 2.İtibar Kaynağı Olarak Çocuk.....	60

4.1.1 3.Gelecek İmgesi Olarak Çocuk	62
4.1.1 4.İdealize Edilen-İstenmeyen Tip İkilemi ve İdeal Tip.	63
4.1.1.4.1.İdealize Edilen Tipler.....	68
4.1.1.4.2.İdealize Edilmiş Erkek Tipinin Genel Özellikleri.....	89
4.1.1.4.3.İstenmeyen Tip ve Özellikleri.....	94
4.1.1.4.4.İstenmeyen Erkek Tipinin Genel Özellikleri.....	106
4.1.2.Çocuğun Bakış Açısından Toplum.....	108
4.1.2. 1.Aile Kavramı ve Ailenin Kuruluşu.....	108
4.1.2.1.1.Anne Kavramı ve Dede Korkut'ta Kadın Olmak.....	112
4.1.2.1.2.Baba.....	122
4.1.2.1.3.Ailedeki Roller.....	125
4.1.2.2.Doğa ve Yurt Sevgisi.....	126
4.1.2.3.Devlet ve Siyaset Kavramları.....	131
4.1.3.Çocuğun İç Dünyası Ve Gelişimi.....	133
4.1.3.1.Çocuğun Gelişim.....	133
4.1.3. 1.1.Fiziksel.....	133
4.1.3. 1.2.Ahlakî.....	134

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç ve Değerlendirme.....	138
5.2.Öneriler.....	143

KAYNAKÇA.....	144
----------------------	------------

EKLER

Dede Korkut Hikâyeleri.....	151
Bildiri.....	171

TABLO LİSTESİ**Sayfa No**

Tablo 1: Bireyin Gelişim Evreleri.....	12
Tablo 2: Çocuğun Eğitim Süreci.....	56
Tablo 3: Kahramanların Sınıflandırılması.....	64
Tablo 4: Değer Tablosu.....	66
Tablo 5: İdealize Edilen Tipler ve Özellik Tablosu.....	93

ÖZET

Araştırmanın Adı: Dede Korkut Hikayeleri'nde Çocuk Eğitimi

Araştırmacının Adı: Gülcan UYUMAZ

Çocuk ruhunu besleyen en etkili tür edebiyattır. Edebiyat, çocuğun dünyasını geliştirir. Çocuk, bedensel, zihinsel ve duygusal yönden gelişmeye devam eden bir varlıktır. Çocuk gelişirken, kendisini daha iyi tanıyabilmesi, kendisini yaşadığı toplumun bir parçası görebilmesi ve toplumun ahlakî değerlerini kazanabilmesi için ona yardımcı olabilecek en zengin kaynak edebiyattır.

Çocuklara, gelişim süreçlerinde faydalı olabilecek, yaşadığı kültürü tanıtacak önemli bir kaynak olan Dede Korkut Hikâyeleri Türk toplumunun ahlakî değerlerini bünyesinde barındıran kıymetli bir eserdir.

Oğuz Boylarının maceralarını anlatan ve destandan halk hikâyesine geçiş dönemi eseri olarak kabul edilen bu eser, çizdiği ideal tip ile çocuk eğitiminde yarar sağlayacak bir eserdir.

Öykülerdeki kahramanlar üzerinden okuyucuya güzel mesajlar verilir. Öykülerin; toplumda değer görebilmek için çalışmak gerektiği, maneviyatın maddiyattan üstün olduğu, yalan söylemenin kötü bir davranış olduğu, doğanın ve yaşanılan yurdun kutsal olduğu, aile ve aile birliğinin son derece önemli olduğu, anaya ve ataya saygının şart olduğu, kadının sosyal hayatta erkek ile eşit olduğu, cömert ve paylaşımcı olmanın gerekliliği, sadakatin en değerli duygulardan olduğu, cesur kişilerin hayatta daha başarılı olacağı başta olmak üzere birçok mesaj içermesi bakımından çocuk eğitiminde kullanılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, çocuk, eğitim.

ABSTRACT

The most effective thing that nourishes the soul of a child is literature. Literature improves a child's imagination. Child is an existence who continue to evolve both as bodily and mentally. While a child is growing up, literature is the richest source that can help her or him to know herself or himself better, to feel herself or himself as a part of society and to learn moral values of that society.

“The Book of Dede Korkut” is an important literary source that can be useful for children during their process of growth and introduce them their culture in which they are. In addition, “The Book of Dede Korkut” is very valuable as it has moral values of Turkish culture in itself.

Talking about the adventures of Oguz tribes and being accepted as the work of the transition period from epic poem to folk tales, this work is useful for children's education as it creates ideal type.

Through the stories of heroes, good messages are gotten to reader. The using of “The Book of Dede Korkut” will be good for children's education as it talks about the necessity of work to be valuable in the society, superiority of spirituality than materiality, badness of lying, holiness of nature and native country, importance of family and unity of family, requirement of respect to family values, equality of women in the society, requirement of being generous and sharing and says that loyalty is one of the most valuable feelings and brave people will be more successful in the life.

Key Words: Dede Korkut, children, education

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Çocuklar bizim gelecekle bağ kurduğumuz tek köprüdür. Onlara uyguladığımız eğitim programları nasıl bir toplum istediğimizle sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü onlar bizim gelecekteki halimizin bir yansıması gibidir.

Çocuk edebiyatı, çocuğun büyüme ve gelişme çağında onu yönlendiren, eğlendiren ve aynı zamanda eğiten adeta bir yaşam koçudur. Çocukların edebiyatla ilişkisi erken yaşlarda başlar. Çocuk annesinden dinlediği ninnilerle büyür, sonra masallardan hayatı öğrenmeye başlar. Nihayet okul ortamıyla birlikte edebiyatın kucağında bulur kendini. Bu kucak çocuğu şekillendiren önemli bir ortamdır. Çocuğun doğru eserlerle, doğru yazarlarla tanışması, onun hem okurluk hayatını etkileyecek hem de kişiliğine yön verecektir.

Çocuklar, yazınsal kitaplarda bazen kendilerine benzeyen, bazen de hiç benzemeyen; bazen benzer bazen farklı duygu ve sorunları yaşayan, kimi zaman kendisiyle aynı kimi zaman da farklı tepkiler gösteren, bazen farklı bazen de benzer beklenti ve ilgilere sahip karakterlerle buluşurlar; böylece öteki çocukları tanıma olanağı bulurlar (Arslan,2005:193). Kendileriyle onları karşılaştırarak kendi duygularını ve yaşadıklarını daha rahat anlar, kendi kişilik özelliklerini öğrenirler. Olumlu karakterlerle özdeşim kuran çocuklar, kendileri de böyle bir kişilik geliştirmeye özenebilirler. Bunun dışında kendi yeteneklerinin ya da eksikliklerinin de farkına varırlar. Kısaca çocuklara yönelik yazınsal nitelikli kitaplar, içinde barındırdığı olumlu ya da olumsuz insan tiplerini yardımıyla, çocuğun başkalarını

ve kendisini tanımasına yardımcı olur. Böylece çocuk farklılıkların farkına varır, insanı ve insanlar arasındaki kendi yerini öğrenir.

“Çocukların zevk almak, hayatı, insanları, başka ülkeleri tanımak için kitap okumalarına müsaade etmek, hatta onları buna teşvik etmek lazımdır. Okumanın esaslı hedefleri de şunlardır: Bilgi kazanmak, zevk almak, hayatı tanımak”(Oğuzkan,2001:11-12).

O halde çocukları hayata hazırlamak, onlara okuma alışkanlığı kazandırmak ve onların hayattan zevk almalarını sağlamak için seçilen edebi eser son derece önemlidir. Çünkü yetiştirilmek istenen insan tipini oluşturmada en büyük gücün adı: geniş anlamda eğitim, dar anlamda ise kitaptır.

Öyleyse en önemli soru, “Çocuklara hangi çağda, hangi kitapları sunacağız?” sorusudur. Gelişme dönemlerinin özelliklerini bilimsel olarak tanımlayabildiğimiz çocuklar, özellikle ilköğretim çağında gelişimlerinin büyük bir bölümünü tamamlarlar. Bedensel, ahlakî, sosyal ve psikolojik gelişimin de büyük bir bölümü ilköğretim ve ortaöğretim çağında gerçekleşir. Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarına bakıldığında yetiştirilmek istenen bireylerin özellikleri şöyle sıralanır.

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların,

kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır(MEB,2006:1).

Bu amaçlar arasında yer alan; milli, ahlakî, kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını ve milletini seven bireyler yetiştirmek amacı, toplumları bir arada tutmaya ve var olan milli ve kültürel değerleri koruyup yüceltmeye yönelik bir amaçtır.

İşte bu amaca hizmet edebilecek eserlerin başında Türk kültürünü, Türk ahlakını, Türk gelenek ve göreneklerini tüm güzellikleriyle bünyesinde barındıran Dede Korkut Hikâyeleri gelir.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk edebiyatı için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu hikâyelerin Türk edebiyatındaki yerini en iyi Fuat Köprülü'nün şu benzetmesi açıklar:”Bütün Türk edebiyatını terazinin bir kefesine, Dede Korkut Hikâyeleri’ni de diğer kefesine koyarsanız yine Dede Korkut ağır basar. “

Bu benzetme hiç de abartılı değildir. Çünkü bu öyküler, hem Türk dili çalışmalarının yapıldığı dilbilim alanında, hem Türk gelenek ve göreneklerinin incelendiği sosyal bilgiler alanında hem de çocuklara ideal tipi çizmesi bakımından çocuk eğitiminde kullanılabilen bir hazine niteliğindedir. Kendi kültürüne bağlı, ahlakî ve manevi yönden gelişmiş, vatanını ve milletini seven bireyler yetiştirmek için Dede Korkut Hikâyeleri çok etkili bir kaynak olacaktır. Çünkü öykülerdeki kahramanların taşıdığı olumlu özellikler, hikâyelerin mana açısından verdiği etkileyici mesajlar ve örnek tip Dede Korkut’un özellikleri çocukların eğitiminde bu hikâyelerin kullanımının doğru olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü hikâyelerin anlatımındaki duruluk ve akıcılık onları etkileyecek, kahramanların dikkat çekiciliği ise çocukları edebiyatın sihirli dünyasında bir geziye çıkaracaktır.

1.2.Problem Durumu

Birey eğitiminin önemi elbette yadsınamaz bir gerçektir. Eğitim-öğretim ortamında çocuklara kazandıracığımız değerler onların ileriki hayatlarına yön verecek bu da gelecek toplumların özelliklerini belirleyecektir.

Çocuk gelişiminde kendi öz kaynaklarımızdan yararlanmak daha verimli olacaktır. Çünkü toplumsal ve ahlakî değerler nesilden nesile aktarılan deneyimlerin birikimiyle oluşmuştur. Bu birikimleri kullanmanın son derece önemli olduğu bilinen bir gerçektir.

Bu çalışmamızda Dede Korkut Hikâyeleri yeni bir bakış açısıyla tekrardan ele alınacaktır. Özellikle öykülerdeki toplumsal mesajlara ve eğitsel yönlere dikkat çekilerek hikâyelerin çocuk eğitimi açısından olumlu ve olumsuz yanları ortaya çıkarılacaktır. Yaptığımız inceleme ve değerlendirmeler sonucunda bu hikâyelerin çocuk eğitiminde daha etkili kullanılması için öneriler sıralanacaktır. Çalışma tüm ilköğretim kitaplarına ve basılmış ya da basılacak Dede Korkut Hikâyeleri'ne kaynaklık edecektir.

1.3.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitim insanlık tarihinin en önemli olgularından biridir. Ancak bir toplum içerisinde var olabilen insan, bu toplum içinde yaşadığı sürece çeşitli kurallar yaratmış ve “iyi insan, doğru insan” profiline ulaşmayı kendine amaç edinmiştir.

İnsan eğitimi tüm toplumlarda önemli bir değer olagelmiştir. Çünkü gelecek nesillere şekil verebilen yegâne güç eğitimidir. Eğitim de küçük yaşlarda başlar. Nitekim “Ağaç yaşken eğilir.” atasözümüz bu olguyu pekiştirmektedir. Bu nedenle daha küçük yaşlarda bireyleri eğitmek, onların ahlakî yönlerini geliştirmek eğitimcilerin en önde gelen görevidir.

Birey ve çocuk eğitiminin elbette birçok yöntemi vardır. Ancak bunlardan en etkili olanı onların hayal dünyasına hükmeden edebiyattır. Çünkü edebiyat insanın ruhuna şekil veren, ruhunu terbiye eden bir güçtür.

Yeni yetişecek bireylere kendi kültürümüzü tanıtmada, kitap okuma sevgisi ve bilincini kazandırmada ve en önemlisi onlara ahlakî değerlerimizi öğretmede seçtiğimiz yol, kültür mirasımız olan Dede Korkut Hikâyeleri'nden yararlanma olacaktır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin özünde Türk toplumuna özgü birçok ahlakî değer yatmaktadır. Kaynak olarak kendi öz kültüründen yararlanmanın toplum ve birey eğitimi açısından daha doğru olacağı bilincinden hareketle, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki idealize edilmiş insan profili belirlenecek, bu Hikâyelerin çocuk eğitimi amacıyla ilköğretim ve ortaöğretim ders kitapların başta olmak üzere görsel basında, bilgisayar oyunlarında ve hayatın birçok alanında kullanılmasının olumlu ya da olumsuz yönleri üzerinde durulacaktır.

1.4.Problem Cümlesi

Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Önemi Nedir?

1. 5. Alt Problemler

1. 5.1. Eğitim nedir?

1.5.1.1. Çocuk eğitimi nedir?

1.5.1.2. Çocuk eğitimi nasıl olmalıdır?

1.5.1.3. Çocuk eğitiminde edebiyatın yeri nedir?

1.5.2. Dede Korkut kimdir?

1.5.3. Dede Korkut kitabının özellikleri nelerdir?

1.5.4. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki çocuk eğitimi unsurları nelerdir?

1.5.5.1. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki eğitsel mesajlar nelerdir?

1.5.5.2. Erdemli insan profili nasıl olmalıdır?

1.5.5.3. Dede Korkut Hikâyeleri'nin çocuk eğitiminde kullanılmasının yararları nelerdir?

1.6.Sayıtlılar

Dede Korkut Hikâyeleri 'nin Türk toplumunun kültürel değerlerini yansıttığı ve çocuk eğitimi açısından yararlı metinler olduğu varsayıldı.

1.7.Sınırlılıklar

Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki olaylar ve kahramanlar sadece eğitsel açıdan incelendi. Kitabın edebi açıdan değer taşıyan diğer yönleri araştırma dışında tutuldu.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızda temel kaynak olarak Muharrem Ergin'in Dede Korkut Kitabı esas alınmıştır. Bunun dışında Dede Korkut Hikâyeleri adı altında yayımlanmış birçok kaynaktan yararlanılmıştır.

Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılmış bilimsel çalışmalardan (makale, bildiri, tez vb.) da yararlanılmıştır. Hikâyelerde yer alan kahramanların tahlilleri, öykülerdeki sosyal hayat ve ahlak anlayışı ile ilgili yapılan araştırmalar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Çocuk eğitimi ile ilgili kaynaklardan da yararlanılmış, eğitim kavramını ve edebiyat ile eğitim kavramları arasındaki ilişkiye değinen birçok eserden de faydalanılmıştır.

“Çocuk eğitimi nedir ve nasıl olmalıdır?” sorusunun yanıtı için J.J.Rousseau'nun Emile kitabından yararlanıldı. “Çocuğun bilişsel-bedensel, sosyal ve psikolojik gelişimi nasıl olur?” sorusuna yanıt bulmak için Özcan Demirel-Zeki Kaya'nın “Öğretmenlik Mesleğine Giriş” kitabından yararlanıldı.

“Dede Korkut Kimdir?” ve “Dede Korkut Kitabı'nın Özellikleri Nelerdir?”konusu ile ilgili yapılan araştırmada Orhan Şaik Gökyay'ın Dedem Korkut Kitabı'ndan yararlanıldı.

Hikâyeleri farklı bakış açılarıyla yorumlayan Kemal Abdullah'ın “Gizli Dede Korkut “ adlı eseri ile de çalışmaya farklı bakış açıları kazandırıldı.

Bunların dışında çalışmada geçen bazı terimler için Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Lügat'inden yararlanıldı.

2.1.Çocuk Kavramı

İnsan hayatının ilk yılları olarak bilinen çocukluk dönemi için farklı kaynaklarda benzer tanımlar yer almaktadır. TDK sözlüğünde çocuk “Küçük yaştaki oğlan veya kız”(TDK,2012) olarak tanımlanırken yaş konusunda kesin bir netlik belirtilmez.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesine çocuk tanımı şu şekilde yapılır: “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Çocuk Hakları Sözleşmesi,139).

Çocuk, iki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan biçiminde tanımlanmaktadır. Çocuk toplumlar için son derece önemlidir. Toplumların geleceği çocukların zihin, beden ve sosyal yönden uyumlu, dengeli, sağlıklı gelişmesine bağlıdır. Bu nedenle çocuk eğitimi bütün toplumların en öncelikli konuları arasında yer almıştır (Yardımcı-Tuncer,2002:12).

Çocukluk, çoğu araştırmacılara göre bireyin gelişimdeki en önemli evrelerden sayılır. Bireyin bilhassa psikolojik gelişimi açısından çocukluk döneminin önemi üzerinde durulmuştur. J.J Rousseau (2009:2) “Emile” adlı kitabında çocukluk dönemi için şunları söyler:

Çocukları hiç tanımıyoruz: Çocukluk hakkındaki yanlış düşüncelerde ne kadar ileri gitsek o ölçüde yanılgıya düşüyoruz. En bilge kişiler çocukların neleri öğrenmek durumunda olduklarını göz önünde bulundurmadan, insanlar için öğrenmenin önemli olduğu düşüncesine saplanıp kalıyorlar. Çocuğun içinde hep yetişkini arıyorlar; onun yetişkin olmadan önce ne olduğunu akıllarına bile getirmiyorlar. Öyleyse, öğrencilerimizi daha iyi incelemekle işe başlayalım, çünkü onları hiç tanımadığımız gayet kesin.

Gerçekten de çocukluk bireyin gelişimdeki en önemli evrelerden biridir ve üzerinde önemle durulması gerekir. Çünkü canlıların gelişim dönemlerinde “kritik dönem” olarak adlandırılan dönemler vardır ve bu dönemler belli davranışların kazanılması için en uygun dönemdir.İlgili davranış ilgili dönemde kazanılmadığı zaman, daha sonraki dönemlerde kazanılamaz(telafi edilemez) veya kazanılması çok zor olur. Bu dönemlere **kritik dönem** adı verilir. İnsanlarla ilgili olarak 1800 yıllarında Fransa'nın güneyindeki ormanlık bölgede bulunan 10–11 yaşlarındaki Aveyron'un vahşi çocuğu Victor örnek verilebilir. Victor bulunduğu hiçbir dili bilmez ve konuşamaz haldeydi. Yürümüyor “dört ayak üzerinde “gidiyordu. İnsanlardan korkuyor ve sosyal ilişkilerden kaçınıyordu. Beş yıllık bir eğitimden sonra birkaç kelime ve isimden başka bir şey söyleyemedi. Kendi başına yaşayıp sosyal ilişki kurmayı da öğrenemedi. (Bacanlı,2002:43). İnsanların da gerek davranış öğrenimi gerekse değer öğrenimi açısından kritik dönemlerinin olduğu bu bilgilere dayanarak söylenebilir. Özellikle dil öğrenimi, davranış geliştirme süreci genellikle çocukluk döneminde geliştiği için çocukluk dönemi kritik dönemlerden sayılabilir ve bu dönemde kazanılmayan davranışların ya da değerlerin daha sonra kazandırılması mümkün olmayabilir.

“Hiç kuşkusuz, çocuk toplumun temel dinamiğidir. Öz kültürüyle yoğrulması ve geleceğe bilinçle hazırlanması kaçınılmazdır”(Yardımcı-Tuncer,2002:7).Bireyin gelişim evrelerinde ailenin payı büyüktür. Ancak değer öğretimi ve model alma sürecinde çocuğa yol gösterecek, onun içindeki boşluğu dolduracak, hayalindeki soyut kavramları somutlaştıracak çok önemli bir diğer kavram vardır ki o da edebiyattır.

Edebiyatın bireyin gelişimdeki yerine geçmeden bireyin gelişim dönemlerini incelemek bireyi daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

2.2. Bireyde Gelişim Evreleri

İnsanın gelişimini bilmenin iki önemli yararı olduğuna değinen Demirel-Kaya'ya göre (2001:68) bunlardan birincisi insanın psikolojik yönden gelişmesinde etkisi olan temel etmenler hakkında bir anlayış kazanılmadır. İkincisi ise insanın büyümekte ve gelişmekte olan bir organizma olarak karşılaştığı psikolojik sorunlarının tanınmasıdır.

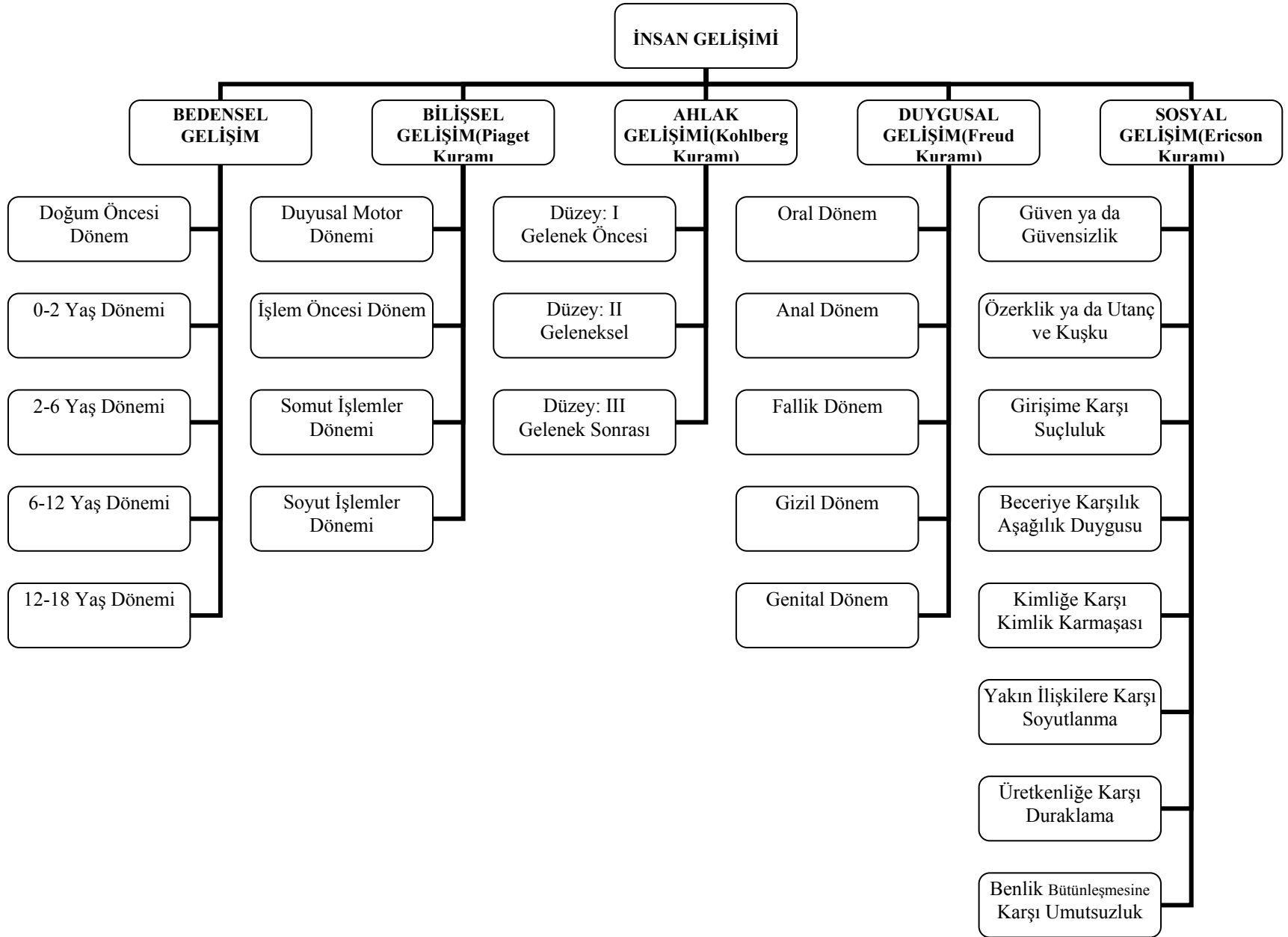
Hasan Bacanlı (2002:41) “gelişim” kavramının genellikle olgunlaşma kavramı ile karıştırılarak kullanılma eğiliminde olduğunu belirterek, insanların olgunlaştıkça geliştiklerini düşündükleri için olsa gerek, iki kavramı birbirinden çok fazla ayırt edemediklerini öne sürmüştür. Oysa iki kavramı birbirinden ayırt etmek gerekir. Olgunlaşma, kişinin doğuştan getirmiş olduğu potansiyelin zaman içinde ortaya çıkmasını ifade eder. Bu anlamda kişiyi herhangi bir çaba göstermesine gerek yoktur. O kendiliğinden meydana gelen bir süreçtir. Bir meyvenin olgunlaşması için meyvenin çaba göstermesine gerek yoktur. Kişinin olgunlaşması da benzer şekilde zamanla meydana gelir. Gelişme ise biraz daha farklı bir olayı ifade eder. Gelişim olgunlaşmayı da içerir ve doğumdan ölüme kadar kişinin geçirmiş olduğu değişiklikleri anlatır. Başka bir ifadeyle her olgunlaşma gelişimdir, ama her gelişim olgunlaşma değildir. Hatta gelişim için bireyin çabasına gerek duyulur. Gelişim büyümeyle de karıştırılmamalıdır. Büyüme daha çok fiziksel özellikler için kullanılırken, gelişim fiziksel özelliklerin yanı sıra diğer özellikleri de (psikolojik) kapsayacak şekilde kullanılır. Gelişim büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin sonucunda gerçekleşir.

Gelişimin tek yönlü bir süreç olduğunu belirten Bacanlı, (2002:41) bunun böyle olmadığı durumlarda ise gerileme olduğunu vurgulamıştır. Psikolojik anlamda ele aldığımızda, gelişimin sonucu olarak kazanılan özellikler kazanılmamış duruma dönmezler. Ancak bazı olağanüstü kaza durumlarında normal dışı bir şekilde böyle bir olgudan söz edilebilir. Kazanılan özellikler gelişim içinde aşılabilir, değiştirilebilir, kaldırılabilir.

İnsan gelişimi birçok yönden ele alınmalıdır. Bu gelişim sürecini bir şema yardımıyla gösterecek olursak:

Tablo 1: Bireyin Gelişim Evreleri

2.2.1.Bedensel Gelişim

“İnsanın bedensel gelişimi farklı dönemlere ayrılabilir. Her dönemde insan bedensel yönden değişikliğe uğramaktadır. Bedensel gelişim ortak özellikleri kapsayan yaş farklılıkları ile ifade edilmektedir”(Demirel-Kaya,2001:68).

a.Doğum Öncesi Dönem: Yaşam, annenin yumurtasının, babanın spermiyle döllenmesiyle başlamaktadır. Bu nedenle gelişimi, döllenmeden başlayarak incelemek gerekir. Döllenmiş olan yumurtaya Zigot denilmektedir. Zigotun bölünmesiyle hücre grupları oluşmakta, değişik aşamalardan geçerek insan yavrusu oluşmaktadır. Döllenmeden ortalama 280 gün sonra da doğum gerçekleşmektedir. İşte bu ana kadar geçen zamana doğum öncesi dönem denilmektedir. Annenin hamilelik döneminde geçirebileceği hastalıklar, olumsuz çevre koşulları, beslenme, ruh hali, alınan maddeler, yeni doğacak olanı etkilemektedir (Demirel-Kaya,2001:68).

b.0-2 Yaş Dönemi: Bu dönem için bebeklik dönemi de denildiğini belirten yazar doğumdan sonraki ilk yılda bedensel gelişimin çok hızlı olduğunu bir yaşın sonunda bebek, doğum boyunun yaklaşık yarısı kadar uzadığını, ağırlıkça artma doğumdan sonraki ilk yılda çok hızlandığını, ancak iki yaşına doğru bu hızda azalma olduğunu vurgulamıştır (Demirel-Kaya,2001:68). Bebek altı aylıkken doğumdaki kilonun iki katına, bir yaşında üç katına, iki buçuk yaşında ise dört katına ulaşır. Bebek 2 yaşına kadar doğustaki boyunun üçte ikisini kazanır. Bu dönemdeki başlıca bedensel gelişim, ortalama 6-7 aylıkken oturma, 9-10 aylıkken emekleme, 13-14 aylıkken yürüme olarak kendini gösterir. Her bebeğin aynı gelişim düzeyine aynı sürelerde ulaşacağını söyleyemeyiz. Ancak, tüm bebekler sırasıyla bu aşamalardan geçerler.

c.2-6 Yaş Dönemi: Çocukluk dönemi olarak da adlandırılabilen bu dönemde bedensel gelişim, 0-2 yaş dönemine göre yavaştır. Ancak sürekli bir artış gösterir. Dört yaşındaki bir çocuğun boyu doğumdaki boyunun iki katıdır. Ağırlık da boy ile orantılı olarak artar. Altı yaşına geldiklerinde doğum ağırlığının ortalama yedi katına

ulaşır. Sinir sisteminin büyük ölçüde tamamlanması, kalp atış hızının azalarak altı yaşına doğru yetişkinin kalp atış hızına benzemesi, bu dönemin başlıca özellikleri arasında yer alır.

Bu dönemin psikomotor gelişim bakımından da yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar bu dönemde yeni ve karmaşık beceriler edinirler. Üç dört yaşlarında geri geri yürümeyi, ani dönüş ve duruşları becerirler. Üç tekerlekli bisiklete binebilirler. Dört beş yaşlarında tırmanma, sıçrama, atlama, takla atma gibi hareketleri başarabilirler. Beş altı yaşlarında hareketlerinin koordinasyonu düzgündür. Çocuk daha çok duvar ya da tahta üzerinde yürümek, iki tekerlekli bisiklete binmek gibi denge etkinlikleri ile ilgilidir (Demirel-Kaya,2001:70).

d.6-12 Yaş Dönemi: Bu yaşlarda çocuklar ilköğretim döneminde bulunmaktadır. 6–12 yaş dönemindeki çocukların büyüme hızında önemli yükselmeler görülmez. Boy uzaması yavaştır. Yıllık boy artışı ortalama olarak beş buçuk santim kadardır. On bir- on iki yaşına gelen çocukların boyu ortalama 145 santim dolayındadır. Ancak, kızlar on bir yaşlarında erinlik dönemine girdikleri için erkeklerden daha hızlı gelişirler. Yedi yaşına gelen bir çocuğun ortalama ağırlığı 24 kilogramdır. On bir on iki yaşlarında kızların ağırlığı, erkeklere göre genelde fazladır. Çünkü kızlar erkeklere göre daha erken erinlik dönemine girmektedirler. On bir yaşında genelde kızların ortalama ağırlığı 35 kilogram, erkeklerin ağırlığı da 35,5 kilogram dolayındadır. Bu dönemde kemik ve iskelet sistemindeki gelişmeler, kas gelişiminden daha ileri düzeydedir. Bu dönemin başlangıcında çocuklarda henüz bilek ve parmak kemikleri ile kasları, hassas işleri yapabilecek olgunluğa ulaşmamıştır. On bir yaşına gelinceye kadar kaslar iyice gelişir ve beceri isteyen el işleri, sanatsal etkinlikler ve müzik aleti çalmaya yönelim başlayabilir (Demirel-Kaya,2001:70).

e.12-18 Yaş Dönemi: Ergenlik olarak da adlandırılan bu dönemdeki çocuklar ilköğretim ve ortaöğretim basamağındadırlar. İlköğretim basamağının ikinci dönemi ile ortaöğretim basamağı gelişim psikolojisinde ergenlik dönemini kapsamaktadır. Ergenlik dönemi buluğa ermeye başlar. Buluğ dönemi ise ergenlik dönemi cinsiyet

salgı bezlerinin, etkin duruma gelerek cinsiyet hormonu üretimiyle başlar. Bu dönemin tüm aşamaları ve olayları bütün bireylerde aynı sırayı izlemez. Ancak aşamaların zamanlaması bireyden bireye büyük farklılık gösterebilir. Çünkü bu dönemlerde gelişimi birçok etmen etkilemektedir. Örneğin; cinsiyet, beslenme, coğrafi özellikler ve sosyo-ekonomik değişiklikler bu tür etmenlerdendir. 12–15 yaş döneminde bedensel değişme hızlıdır. Bedenin yapısında önemli farklılıklar görülür. Önce eller ve ayaklar büyür, sonra kollar ve bacaklar, daha sonra da beden gelişir. İskelet sistemindeki hızlı değişme, hızlı boy artışı, vücudun değişik organlarındaki değişme, ergenin beden eşgüdümünü sağlamasına neden olur (Demirel-Kaya,2001:70-71).

2.2.2.Bilişsel Gelişim:

Bilişsel gelişim bir dizi dönem yolu ile gerçekleşir. Dünyayı algılama ve anlamaya dönük bilişsel süreç ve etkinliklerdeki gelişime bilişsel gelişim diyebiliriz. Jean Piaget bilişsel gelişimi açıklamak için değişik dönemlere ayırmıştır. Bunlar; duyuşsal motor dönemi, işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemidir (Demirel-Kaya,2001:71).Ünlü araştırmacı Piaget bilişsel gelişim dönemlerini şu şekilde sınıflamıştır:

a.Duyusal Motor Dönem: Bu dönem 0–2 yaşlarını kapsamaktadır. Yeni doğan bebekler dış dünyaya refleksleri ile tepkide bulunurlar. Bebekler kendilerini ve dış dünyayı duyuşlarını ve motor becerilerini kullanarak anlarlar. Birkaç adım yoluyla basit reflekslerinden şemaların anlamlı düzenine, diğere bir deyişle organize davranışlara ulaşırlar. Bu dönemde nesne sürekliliği kazanan bebek, bilişsel düzeyde refleks düzeyinde tepki verilen dönemden, bilişsel işlemleri kullanmaya başladığı döneme geçer. Benlik aşamalı olarak çevreden ayrışır. Çocuklar bedenlerinin sınırlarını keşfeder ve kendilerini varlıkların dünyasında bir varlık olarak görür (Demirel-Kaya,2001:72).

b.İşlem öncesi Dönem : 2- 7 yaş dönemini kapsayan bu dönemde çocuklar artık varlıklara ve olaylara basit algısal ve motor uyumlarda bulunmazlar. Varlıklar ve olayları temsil etmek için semboller kullanabilirler. Bunları artan bir organize ve

mantıksal düzende kullanırlar. Bu dönem çocuğun yapamadıkları ile tanımlandığı bir dönemdir. Çocukta mantıklı düşünme işlemi gelişmemiştir. Bu nedenle nesnelere görüntülerinin etkisinde kalırlar. Bilişsel yapıları korunumu kavrayabilecek düzeye erişmemiştir. Daha çok ben-merkezci konuşma eğilimindedirler. Bu dönemde, çocuk için bir varlık diğerini temsil edebilmektedir (Demirel-Kaya,2001:72).

c.Somut İşlemler Dönemi: 7–11 yaşlarını kapsayan bu dönemde çocuklar belli mantıksal yapılar edinirler. Bu yapılar onların değişik bilişsel işlemleri yapabilmelerini sağlar ve bu dönemde çocuklar; sıralama, sınıflandırma ve karşılaştırma işlemlerini yapabilecekleri şemalar geliştirirler. Ayrıca, somut nesnelere bağlantılı sorunları bilişsel olarak çözebilecek, işlemleri tersine çevirebilecek bilişsel yapıya sahip olurlar ve korunum kavramını kazanırlar. Çocuk için değişik işlemler varlıkların temsil edilmesini değiştirir. Ayrıca, varlıkları bazı boyutlara göre düzenlenmiş varlık serilerine uydurarak, gruplama yapabilir (Demirel-Kaya,2001:72).

d.Soyut İşlemler Dönemi: Soyut işlemler dönemi 12 yaş ve sonrasında kapsamaktadır. Bu dönemde bilişsel işlemler yalnızca somut varlıklarla sınırlı değildir. Sözel veya mantıksal durumlara, gerçek olduğu kadar olasılıklara, şimdi olduğu kadar geleceğe de yönelik bir düşünce biçimi oluşur. Bu dönemde, bir soruna değişik açılardan yaklaşılabilir. Genelleme, tümevarım, tündengelim, olasılıklı düşünme, denence kurma, soyut kavramlar kullanma gibi bilişsel işlemleri yapabilecek düzeye ulaşılır. Bu dönemde daha üst düzeydeki işlemler varlıkların tasarımının bilişsel değişimine izin vererek, varlığın tüm olasılıkları bilimsel olarak araştırılır (Demirel-Kaya,2001:72).

2.2.3.Ahlak Gelişimi

Jean Piaget ahlakî yargının birçok boyutunu incelemiştir. Yargının sonuca ya da niyete göre olması, kuralların sabit ve tek yönlü düşünülmesinden göreceli

düşünmeye geçiş, haklılık anlayışı, bölüşüm adaleti, Piaget tarafından, birçok çalışmayla ele alınmıştır. Ancak, Kohlberg Piaget'in ahlakî yargıların gelişimi kuramından hareket ederek ondan daha ileride bir kuram ortaya koymuştur. Kohlberg ahlakî yargıların gelişimine ilişkin olarak her biri iki aşamadan oluşan üç düzey önermiştir. Bunlar; birinci düzey gelenek öncesi, ikinci düzey geleneksel ve üçüncü düzey de gelenek sonrasıdır (Demirel-Kaya,2001:73).Ünlü araştırmacı Kohlberg ahlak düzeylerini şu şekilde sınıflar:

Düzyey I: Gelenek Öncesi: Bu düzeyde bireyin; cezadan kaçınma eğiliminde olduğunu, ödül sağlama güdüsüyle dışsal güdülere göre yargılarda bulunduğunu söyleyebiliriz. Yargıların niyete göre değil de, sonuçlara bağlı olarak yapılması da bu düzeyin özelliklerindedir. Bu düzeyin iki aşaması vardır. Bunlar bağımlı ahlak ve araçsal amaç aşamalarıdır. Bağımlı ahlak aşamasında çocuklar, büyüklerin, diğer bir deyişle güçlülerin koyduğu kurallara uyulması gerektiğine inanırlar. Bunun yanı sıra cezalandırılmaktan çekinirler ve canlı ya da cansız varlıklara fiziksel zarar vermektan kaçınırlar. Araçsal amaç aşamasında ise çocuklar, kuralların kesin ve değişmez olmadığını kabul etmeye, herhangi bir şeyin birden fazla yönü olabileceğini anlamaya ve göreceli düşünebilmeye başlarlar. Ayrıca çocuklar, büyüklerin koyduğu kurallara kendilerine uygun bulduklarında uymaktadırlar. Genelde de benmerkezcidirler (Demirel-Kaya,2001:73).

Düzyey II: Geleneksel: Bu düzeyde kişi, geleneksel sosyal düzeni korumaya ve toplumsal beklentilere uygun davranmaya yöneliktir. Dışsal denetimler söz konusu olmakla birlikte, olayları diğer kişilerin açısından görebilmekte ve onların yargılarına saygı duymaktadır. Bu düzeyin de kişiler arası uyum ve toplumsal sistem olmak üzere iki aşaması vardır. Kişiler arası uyum aşaması, iyi çocuk eğilimi aşaması olarak da adlandırılmaktadır. Çocuk bu aşamada arkadaş gruplarına girer ve kişilerin yaptıklarının neyin "iyi" olduğuna göre değerlendirildiğini görür. İyilik güdüleri ve duygular açısından tanımlanır. Davranışı yapan kişinin güdüsünün ve duygularının iyi ya da kötü olması yargıyı etkilemektedir. Toplumsal sistem aşaması ise otorite ve sosyal düzenin sürdürülmesi aşaması olarak da adlandırılmaktadır. Bu aşamada toplum onayı imgesi şekillenmektedir. Doğru olan davranış her iyi ve

anlayışlı kişinin onayladığı davranıştır. Burada genel sosyal düzene daha geniş kapsamlı bir bakış göze çarpmaktadır. Kuralara uyma sosyal düzeni sürdürebilmek ve koruyabilmek açısından önemlidir (Demirel-Kaya,2001:73).

Düzy III: Gelenek Sonrası: Bu düzeyde kişi, içsel düşünme ve yargı süreçlerine bağlı olarak evrensel geçerliği olan ilkelere göre yargılama eğilimi gösterir. Bu düzeyin de iki aşaması vardır. Bunlar; demokratik olarak kuralları kabul etme ve evrensel ilkelerdir. Demokratik olarak kuralları kabul etme aşamasında bireyler, kanunlar ve kuralları, insanların uyum içinde yaşayabilmeleri için üzerinde toplumun anlaştığı araçlar olarak görürler. Eğer kanunların ve kuralların, gereksinimlerini karşılamadığını hissedersen, onları demokratik işlemler ve ortak kararlar yoluyla her zaman değiştirebilirler. Evrensel ilkeler aşamasında kişiler, kanunların üstüne çıkan belli soyut evrensel ilkelerin açık kavramlaşmasını kazanırlar. Bu ilkeler bütün insanlık için adaleti ve kişilerin onurunu içerir. Bu şekilde düşünebilen, ikili sosyal düzenin önemini kabul etmekle birlikte, her düzenli toplumun bu çok önemli ilkeleri tam olarak sağlayamadığını da kabul eder (Demirel-Kaya,2001:74).

2.2.4.Duygusal Gelişim (Kişilik Gelişimi)

İnsan kişiliğinin gelişiminde psiko-seksüel gelişimin önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Sigmund Freud psiko-seksüel gelişimle ilgili bir kuram oluşturmuştur. Bu kurama göre birey, bütün gereksinimleri karşılanırsa, ancak o zaman normal bir kişilik gelişimi gösterir. Psiko-seksüel gelişim beş dönem ile açıklanmaktadır. Bunlar; oral, anal, fallik, gizil ve genital dönemlerdir.

a.Oral Dönem: Bu dönem 0–18 ay arasını kapsamaktadır. Oral dönemde haz kaynağı ağızdan besin almaktır. Dişlerin çıkmaya başlamasıyla ağız, ısırma ve çiğneme amacıyla da kullanılır. Bu iki oral etkinlik türü, diğer bir deyişle ağza alma ve ısırma daha sonra gelişecek olan kişilik özelliklerine yansır. Ağızın doymasından edinilen haz daha sonra bilgi ya da eşya edinme ile duyulan haz ile yer değiştirebilir. Isırma ve oral saldırganlığın yerini, saldırganlık ya da tartışma eğilimi alabilir. Oral

dönem bebeğin annesine en bağımlı olduğu ve onun bakımına en çok gereksinim duyduğu dönemdir. Daha ileri yaşlarda bağımlılık eğilimi yaşam boyu sürer ve kişinin kaygılı olduğu ya da güvenini yitirdiği dönemlerde yeniden ön plana çıkar (Demirel-Kaya,2001:74).

b.Anal Dönem: Bu dönem 18 ay -3 yaş arasını kapsamaktadır. Tuvalet eğitimi döneminde çocuk, anüs bölgesindeki gerilimi boşaltmadan duyduğu hazzı ertelemeyi öğrenmek zorunda kalır. Annenin bu dönemdeki tutumu ve tuvalet eğitimim- ilişkin kendi duyguları, çocuğun ileride sahip olacağı kişilik özelliklerinde önemli rol oynar. Baskıcı bir tutum diğer davranış alanlarını da etkilerse; çocuk tutucu bir kişilik geliştirir ve inatçı, cimri biri olur. Baskılı yöntem bazen çocuğun kızgınlık yaşamasına ve dışkıyı sıklıkla ve uygunsuz zamanlarda bırakma alışkanlığı edinmesine de neden olabilir. Örneğin; eziyet etme eğilimi, yıkıcılık, kızgınlık nöbetleri ve dağınıklık bunlar arasında sayılabilir (Demirel-Kaya,2001:74).

c.Fallik Dönem: 3–6 yaşlarını kapsayan bu dönemde cinsel organların işlevlerine ilişkin olarak cinsellik ve saldırganlıkla ilgili duygular önem kazanır. Bu dönemde farklı cinsten olan ebeveyne karşı cinsel duyguların, aynı cinsten olana karşı ise düşmanca duyguların oluşması belirgindir. Kız çocuk annesini uzaklaştırarak babasına yakınlaşmak, erkek çocuk da babasını uzaklaştırarak annesine yakınlaşmak ister. Erkek çocuğun annesine yönelik cinsel duyguları, babasıyla ilişkilerinde çatışmaya neden olur. Babasının kendisine kötülük yapacağından korkan çocuk cinsel organından yoksun kalacağı korkusu içine girebilir. Bu korku, anneye duyulan cinsel isteğin babaya duyulan düşmanlık duygularının bastırılmasına neden olabilir. Bu karmaşa erkek çocuğun babasıyla özdeşleşmesine, anneye yönelen cinsel isteğin sevgiye dönüşmesine yol açar. Kız çocuk da ise ilk sevgi nesnesi olan annenin yerini baba alır. Bu değişiklikte birlikte kız çocuk kendisinde penis olmadığını fark etmeye başlar. Eksiklik duygusu yaratan bu durumdan kendisine benzeyen annesini sorumlu tutar, sevgisini babasına yöneltir (Demirel-Kaya,2001:75).

d.Gizil Dönem: Bu dönem 6–12 yaşlarını kapsamaktadır. İlk üç dönemdeki çalkantılara karşılık bu dönemde sakinlik söz konudur. Cinsel dürtüler bastırılmıştır ve cinsel hazzın ortaya çıktığı yeni bir cinsel alan da etkin çabaya iten bulunmamaktadır. Bu dönemde ilgi okuma üzerine kuruludur. Oyunlara yönelmiştir. Bu dönemde bilişsel beceriler ve kültürel değerler çocuğun dünyasına öğretmenlerin, arkadaşların girmesiyle zenginleşmektedir. Cinsel enerji de artık, sosyal olaylara yönelmiştir (Demirel-Kaya,2001:75).

e.Genital Dönem: 12 yaş ve sonrasını kapsayan bu dönemde cinsel duyguların karşı cinse yönelmeye başladığını söyleyebiliriz. Cinsel çekicilik, toplumsallaşma, grup etkinlikleri, meslek planlaması ve yuva kurma isteği bu dönemde belirir. Kendisine dönük özsever çocuk, gerçeklere yönelik toplumsal yetişkine dönüşür. Bu dönemin sonunda birçok kişi, yetişkin dünyasının gerçekleriyle baş edebilecek güce erişmektedir (Demirel-Kaya,2001:75).

2.2.5. Sosyal Gelişim

Erik Erikson, Freud'un psiko-seksüel gelişim kuramına sosyal boyutun da katılması gerekliliğine inanmıştır. Çünkü o farklı kültürlerde de çalışma olanağı bulmuştur. Psiko-sosyal gelişimde kişinin ortadan kaldırması gereken sekiz sorun ya da bunalım vardır. İnsanın sekiz çağı olarak da adlandırılabilen bu sorun ya da bunalımlar, diğer bir deyişle de dönemler; güven ya da güvensizlik, özerklik ya da utanç ve kuşku, girişime karşı suçluluk, beceriye karşı aşağılık duygusu, kimliğe karşı kimlik karmaşası, yakın ilişkilere karşı soyutlanma, üretkenliğe karşı duraklama ve benlik bütünleşmesine karşı umutsuzluktur (Demirel-Kaya,2001:76).

a.Güven ya da Güvensizlik: Freud'un oral döneminin karşılığı olan güven ya da güvensizlik dönemi 0–18 ay arasını kapsamaktadır. Bu dönemde, bebeğin kendisine ve çevresine karşı güven geliştirip geliştiremeyeceği belirlenir. Annenin bebeğin çevresinde bulunup gereksinimlerini karşılaması bebekte güven duygusu oluşturur. Bu gereksinimlerin yeterince karşılanmaması güvensizlik yaratır. Bu dönemin önemli boyutunu temel güven duygusunun gelişmesi oluşturur. Anne

bebeğini besleyerek ve bakımını sağlayarak korumaya çalışır. Annenin gülümsemesine bebek de karşılık verir ve sıcak bir ilişki kurulur. Böylece, gereksinimlerinin sürekli karşılanacağına inanmaya ve annesine güvenmeye başlar. Bu dönemden başlayarak, toplumun beklentileri de devreye girmeye başlar. Her ne kadar anne bebeğin gereksinimleri karşılırsa da içinde yaşadığı toplumun gerçeklerini farkında olmadan bebeğe yansıtır. Ayrıca annenin içinde bulunduğu koşullar ve dolaylı olarak toplumun geçirmekte olduğu dönemin özellikleri de bu ilişkiyi etkiler (Demirel-Kaya,2001:76).

b.Özerklik ya da Utanç ve Kuşku: Freud'un anal dönemin karşılığı olan bu dönem 18–36 ay arasını kapsamaktadır. Bu dönemde çocuk kendi başına yemeye, yürümeye ve konuşmaya başlar. Anüs kaslarını kendi istemine göre kontrol edebilmesi ise ikinci yaştan başlayarak gerçekleşir. Bu aşamada çocuk iki tür tutumdan birini seçer: Bunlar; tutmak ya da bırakmaktır. Çocuğun bu tutumlardan hangisini benimseyeceği toplumda geçerli olan ödüllendirme ve cezalandırma yöntemlerine göre belirlenir. Bebeğin içinde tutma ve bedeninin dışına bırakması ile "ben" ve "yabancılar" kavramları oluşur. Eğer anne-baba gerekli ortamı sağlar ve aşırı koruyucu tutumlardan kaçınırsa, çocuk kendini denetleme konusunda kendi gücüne dayanmayı öğrenmeye başlar. Neyi yapıp neyi yapmayacağına kendi karar verir. Davranışlarında bağımsızlık ve canlılık gözlenir, çocuk giderek yalnızca kendisini değil, çevresini de denetleyebildiğini anlamaya başlar. Eğer dışkı kötü karşılanır ve davranışları kısıtlanırsa; ezikliğin kızgınlığını ve utancını yaşamaya başlar. Utanç duygusu yerleştikten sonra da yaptığı seçimlerin doğruluğu konusunda sürekli kuşkuya kapılır (Demirel-Kaya,2001:76).

c.Girişime Karşı Suçluluk: Freud'un fallik döneminin karşılığı olan girişime karşı suçluluk dönemi, 3–6 yaş arasını kapsamaktadır. Çocuk artık büyüklerinin arasındadır. Örneğin; bahçe, sokak, anaokulu gibi yaşam alanlarındadır. Bir şeylerin ardından gider ve merakla inceler. Kendi başına girişimlerde bulunur. Çocuğun bu konuda gelişebilmesi, girişimlerinin ne kadar desteklendiğine ve merakını gidermesinde ona ne kadar yardımcı olunabileceğine bağlıdır. Eğer davranışlarından

ve ilgilendiği konulardan ötürü eleştirilirse, suçluluk duygusu baskın bir kişilik özelliği geliştirir. Bu dönemde çocuk anne-babasıyla özdeşleşmeye başlar. Çocuk çevresini araştırma konusundaki girişimlerine çoğu kez evden başlar. Karşı cinsten anne ya da babasına karşı cinsel ilgi geliştirir. Ancak bu konuda düş kırıklığına uğrar. Reddedilmiş olmasını yanlış bir girişimde bulunmasına bağlarsa kendini suçlu hisseder (Demirel-Kaya,2001:77).

d.Beceriye Karşılık Aşağılık Duygusu: Freud'un gizil dönemin karşılığı olan beceriye karşılık aşağılık duygusu dönemi 6–12 yaş arasını kapsamaktadır. Diğer bir deyişle bu dönem ilköğretim çağını kapsar. Bu dönemde çocuk yaşantılarından bazı sonuçlar çıkarabilecek biçimde düşünmeye başlar, yetişkinlerin kullandıkları araçları kullanma denemelerinde bulunur. Sürekli etkinlik durumundadır, bir şeyler yaratır ve ortaya çıkarır. Bunları kusursuz bir biçimde gerçekleştirmek için çaba harcar. Eğer bu çabalarına karşı çıkılırsa, çocuk yaptıklarının değersizliğine inanır ve aşağılık duygusuna kapılır. Bu dönemde çocuğun beceri kazanmasının ya da aşağılık duygusunun tek nedeni anne-baba olmayabilir. Bu dönemde çocuk, tek başına ya da arkadaşlarıyla oynadığı oyunlar aracılığı ile dünyayı algılamaya ve dünyanın bir bölümünü kendi denetimine almaya çalışır (Demirel-Kaya,2001:77).Ayrıca bu dönemde ilkokul öğretmenini çocuk üzerinde son derece etkilidir.

e.Kimliğe Karşı Kimlik Karmaşası: Bu dönem 12–18 yaşlarını kapsamaktadır. Ergenlik olarak da adlandırılan bu dönemde ergen, kişiliği için kimlik geliştirmeye çalışır. Bu dönemde dış görünüm önem kazanmaya başlar, ergenlerin kararsızlık ve şaşkınlık içinde olmaları, onların dayanışma grupları oluşturmalarına neden olur. Bu dönemde ergen, çocukluğunda öğrenmiş olduğu kurullarla, yetişkinlerin geliştirmesi gereken değer yargıları arasında bocalar (Demirel-Kaya,2001:77).

f.Yakın İlişkilere Karşı Soyutlanma: Genç yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılabilen bu dönem 18-26 yaşlarını kapsamaktadır. Bu dönemde başarılı olabilmek, daha önceki dönemlerde anne-babanın neler verdiğine ve yetişkinin

çevresiyle nasıl etkileştiğine bağlıdır. Kimlik sorununu başarılı bir şekilde çözümlemiş olan genç yetişkin kendi kimliğini yitirmekten korkmaksızın, onlarla yakınlık kurabilir. Buna karşılık rol karmaşası yaşayan kişi, yakın dostluklardan, karşı cinsle ilişkilerden ve herhangi bir yere bağlanmaktan ürker (Demirel-Kaya,2001:77).

g.Üretkenliğe Karşı Duraklama: Orta yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılabilen bu dönemde kişi üretkenlik ile duraklama arasında seçim yapar. Üretkenlik, çocuk yapma ve büyütme anlamında değil, bireyin kendi evi dışında topluma yararlı işler gerçekleştirebilmesini ve kendisinden sonra gelen kuşaklara rehberlik yapabilmesini içerir. Duraklama kendine doyum sağlamak ve kendi çıkarlarını gözetmekten başka bir şey düşünemeyen insanları tanımlar (Demirel-Kaya,2001:78).

h.Benlik Bütünleşmesine Karşı Umutsuzluk: İleri yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılabilen bu son dönem, üretken geçen bir yaşamın sağlamış olduğu doyum ile yıllarını anlamsız geçirmiş olmanın umutsuzluğu arasındaki çatışmayla belirlenir. Çevrede torunların varlığının yanı sıra, o güne değin üretmiş olduğu şeylerden genç kuşakların yararlanmakta olduğunu görmenin verdiği haz yaşanır. Gerçek yakınlığı gerçekleştirmeden, üretkenlikten yoksun bir yaşam sürdürmüş olan kişi olgunluk döneminde huzur bulamaz. Üretken olmamış olmak insanı ölüm korkusu ve umutsuzlukla baş başa bırakır (Demirel-Kaya,2001:78).

2.3.Edebiyat-Çocuk İlişkisi ve Edebiyatın Çocuk Eğitimindeki Yeri

Bilindiği gibi edebiyat dilimize Arapçadan geçmiş bir kelime olup “edep” kökünden türemiştir.”edep” kelimesi ise; iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik (Develioğlu,2004:203) anlamlarına gelir. Edebiyat ise; nazımlı resimli güzel sözler ve bu sözlerden bahseden ilim (Develioğlu,2004:203) olarak tanımlanabilir.

Edebiyat, “Yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve uygulamada bu kaidelere uygun eserleri de içine alan disiplindir. Edebiyat âlemdeki insan üstünlüğünün en göz alıcı belirtisidir. Beşer zihninin tükenmez oyunları ile yüz yıllardan beri bu üstünlüğü dış dünyaya aktaran, birbirinden farklı ifade yolları edebiyatla vücut bulmuştur”(Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,1977: 428–429).

Cemil Meriç (2006:20–21)ise edebiyat için şu yorumu yapmıştır: “Edebiyatın iki anlamı var günümüzde:

1)Geniş anlam: Edebiyat, aktarılan ifadedir. Esas olan aktarılıştır. Dil vasıtası ile insandan insana ve nesilden nesile aktarılan her beşeri ifade edebiyattır.

2)Dar anlam: Güzel yazılar. İnsan (fert veya topluluk olarak) düşünce ve duygularını dil vasıtasıyla ifade etmek isteyince, karşısına belli bir biçim çıkar. Bu biçim, kendi biçimi, ifade etmek istediği konuyu en uygun olan biçimdir; hem ifade etmek istediği konuyu hem de uyandırmak istediği etkiye. Bu etki, coşkunluk, hayranlık, inandırma olabilir. Demek ki edebiyatın bir başka yönü var; Sanat yönü.

Edebiyat kelimesinin kökünden de anlaşılacağı üzere terbiye, naziklik ve zariflik kelimeleriyle birlikte değerlendirilecek bir ilimdir. İnsan, hayatının her döneminde edebiyatla iç içedir. Doğumundan ölümüne kadarki hemem hemen her döneminde edebiyattan beslenir. Daha doğar doğmaz anasından ninniler dinler. Çocuklukla birlikte masal dünyasına giren birey daha sonra hikâye, şiir, roman ve diğer türlerle tanışır. Kendini çoğu zaman yazarak ifade eden birey yazılmış eserlerde de kendini bulabilir. Özellikle bireyin psiko-sosyal ve ahlak gelişimleri için edebiyat son derece önemlidir.

Toplumun en küçük bireyi olan çocuk, çevresini, dünyayı, yaşadığı dönemin ya da ortamın değer yargılarını, birlikte yaşamının getirdiği kuralları, ninni, tekerleme, masal, bilmece, hikâye ve efsane gibi sözlü gelenek ürünlerinden öğrendiği gibi okul öncesi ve okul döneminde karşılaştığı edebi ürünlerden de öğrenmekte, öğrenirken eğlenmekte ve karşılaştığı hayal dünyasıyla yaratıcılığını daha da pekiştirmektedir. Bu bakımdan çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişimi açısından edebi ürünler büyük önem taşımaktadır. Edebi ürünlerin önemi XVI. yüzyılda Batı’da kavranınca çocuklara yönelik yeni bir eğitim sistemi oluşturmak düşüncesiyle çocuk eğitimiyle ilgili yazılar yazılmaya, kitaplar basılmaya Homeros ve Ezop gibi klasik eserler çocuklar için yeniden düzenlenmeye başlanmıştır (Eyduran,2006:237).

Çocuklar, yazınsal kitaplarda bazen kendilerine benzeyen bazen de hiç benzemeyen; bazen benzer bazen farklı duygu ve sorunları yaşayan, kimi zaman kendisiyle aynı kimi zaman da farklı tepkiler gösteren, bazen farklı bazen de benzer beklenti ve ilgilere sahip karakterlerle buluşurlar; böylece öteki çocukları tanıma olanağı bulurlar (Arslan,2005:193). Kendileriyle onları karşılaştırarak kendi duygularını ve yaşadıklarını daha rahat anlar, kendi kişilik özelliklerini öğrenirler. Olumlu karakterlerle özdeşim kuran çocuklar, kendileri de böyle bir kişilik geliştirmeye özenebilirler. Bunun dışında kendi yeteneklerinin ya da eksikliklerinin de farkına varırlar. Kısaca çocuklara yönelik yazınsal nitelikli kitaplar, içinde barındırdığı olumlu ya da olumsuz insan tiplerini yardımıyla, çocuğun başkalarını ve kendisini tanımasına yardımcı olur. Böylece çocuk farklılıkların farkına varır, insanı ve insanlar arasındaki kendi yerini öğrenir.

Çocuk, yetişkin birey gibi düşünülmemelidir. Onun hayal gücü, ufku yetişkin bir bireyden çok daha fazladır. Çocuk devler ülkesinde yaşayan bir cüce gibidir. Onun için sihirli bir dünya vardır. Bu sihirli dünyada her işini görür. Örneğin susadığında, bir “lütfen” sözcüğü ile annesinden su ister. İsteği anında oluverir. Acıktığında “Lütfen yemek verir misin?” cümlesiyle önüne yemek konur. İşte bu lütfen sözcüğü ile “açıl susam açıl” sihirli sözcüğü arasında fark var mıdır? Çocuğun etrafındaki herkes onun için bir dev değildir de nedir? Bu devler ülkesinde kendisi de

bir cüce gibi kalmaz mı? İşte bu sayede çocuk için masallar ve olağanüstü varlıklar aslında çok da yabancı kalmamaktadır. Çocuk duyduğu melodileri bir pınar gibi algılar ve bu melodilerden sürekli yararlanır. Çocuğun ihtiyaçlarını düşünecek olursak çocuğa bütün bu isleri yerine getirecek tek aracın aslında edebiyat olduğu görülmüştür (Hızlı,2006:14).

Edebiyat çocuğun yaş dönemlerine uygun seçilirse onların eğitim sürecine büyük yararlar sağlar. Örneğin okul öncesi çocuklarında dil hızla gelişir ve bu dönem çocukları sürekli etkinlik içindedirler. Davranış ve algılayışlarında da ben-merkezcidirler. Çevreyle yakından ilgilenmelerinin yanı sıra hayalî oyunlar onlar için önemlidir. Duygusal olarak sevgi ve güven ihtiyacı içinde olunan bu dönemde, çocuklar tekerlemelerden ve sık sık yinelenen sözcüklerden hoşlanır. Oyuncaklarını, yakın çevresini ve hayvanları anlatan kitaplara karşı ilgi duyar. Bu dönem çocuğu özellikle masal ve öykü dinlemeyi sever (Yardımcı-Tuncer,2002:9).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk edebiyatı alanında epey bir ilerleme olmuştur. Dünyanın her yerinde çocuk edebiyatı yayınları artmaya başlamış, Çocuk kitapları fuarı, çocuk edebiyatı kongreleri, sergileri ile çocuk edebiyatı ilgi görmüş ve bu alanda çalışanların sayısı artmıştır. Çocuk edebiyatı büyükler için yapılan bir edebiyat olarak düşünülmemeli, çocuk edebiyatının konusu olan çocuklar da küçümsenmemelidir. Çocuk edebiyatının, gerek çocuklar gerekse büyüklerin ortak beğenisine ulaşmayı hedefleyen bir edebiyat olması gerekir; ancak bunu başarabilmek için çocuk edebiyatı ürünlerinin oldukça titiz ve nitelikli hazırlanmış olması gerekmektedir. Dahası bu yönüyle düşünüldüğünde çocuk edebiyatı yazarı olmak, yetişkinler için yazmaktan daha zordur. Çünkü çocuk edebiyatı yazarları seslendiği çocukların yaşları, ilgileri, cinsiyetleri buldukları yerel çevrece kuşatılmış durumdadır. O belli bir sorumluluğun gölgesinde, iyiyi kötüden, yanlış doğrudan ayıramayan, koşullandırmaya açık, neredeyse savunmasız bir varlığa seslenmektedir (Hızlı,2006:21).

Türk edebiyatında da, birçok alanda olduğu gibi çocuklara yönelik yayınlar da Tanzimat'tan itibaren gelişerek artmıştır. Elbette Tanzimat öncesinde de çocuklar

için yazılmış veya çocuklara hitap eden yayınlar vardı. Ne yazık ki Tanzimat öncesindeki bu tür yayınlar hakkında bugüne kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Diğer taraftan Türk Edebiyatında Tanzimat sonrası çocuk edebiyatı sahasında da yapılması gereken, ancak bugüne kadar ihmal edilen çalışmaların olduğu gözden kaçmamaktadır (Çıkla,2005:1).

2.3.1.Eğitim Kavramı Üzerine

Eğitim genel anlamıyla bireyde davranış değiştirme sürecidir. Eğitim geniş anlamda bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir (Demirel-Kaya,2001:4).

“İnsanların diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerinin maddi ve manevi ürünlerine kültür denir. Çevresiyle etkileşerek öğrendiklerini, diğer insanlara da öğretmeye kalkışan kimse ise, belli bir amaca yönelik olarak o insanları kültürlendirmeye çalışmaktadır. Eğitim sürecinde bireyin davranışlarının istenilen yönde değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Davranışlarındaki değişme kasıtlı olarak gerçekleştirilmektedir. Eğitim sürecinde bireyin kendi yaşantıları esastır” (Kaya,2007:19).

“Eğitim, toplumun sosyal kurumlarından bir tanesidir. Her çocuk belirli bir aile içinde doğar, belirli bir sosyal tabakanın dilini ve görgü kurallarını öğrenir”(Ergün,1992:1) .

Eğitim, insan yaşamının vazgeçilmez bir sürecidir. Çünkü insan eğitimle şekillenir ve kendi kişiliğinin gizli güçlerini keşfeder. Eğitim sadece eğitim kurumlarında olmaz. Bugün şu kabul edilen bir gerçektir ki eğitim anne karnında başlar ve ölüme kadar devam eder. O halde kişinin ailesi, sosyal çevresi ve bulunduğu toplum onun şekillenmesinde birinci derecede önemlidir.

J.J.Rousseau (2010:56) eğitimin önemini şu sözlerle ifade eder;”Bitkiler tarımla, insanlar eğitimle yetiştirilir. Doğduğumuzda sahip olmadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şey bize eğitimle verilir.”

Çocuk eğitimi üzerinde duran Rousseau (2010:20) bu konuda doğayı örnek göstererek çocukların geçirdiği her zorluğun onları güçlendirdiği üzerinde durur. Ona göre insan doğayı gözlemlemelidir ve insanoğluna çizdiği yolu izlemelidir. O, çocuklara durmadan alıştırmayı yaptırır, her türlü denemelerle onların mizaçlarını sertleştirir, onlara erkenden üzüntü ve acının ne olduğunu gösterir, çıkmaya başlayan dişler ateşlerini yükseltir, çok şiddetli karın ağrıları içinde kıvranırlar.

2.3.2.Çocuk Eğitimi

Her çocuk yepyeni bir dünyadır ve bakımı ve eğitimi büyük önem taşır. Gelecek açısında da düşünüldüğünde toplumların geleceği bu yeni dünyalarla şekillenir. Çocuk eğitimi son dönemlerde üzerinde çok durulan bir konudur. Çünkü büyük önem arz eder. Çocuklar, milletlerin gelecekteki halleridir. Bu sebeple uluslarını ileri götürmek isteyen toplumlar çocuk eğitimine büyük önem verirler.

Bir çocuğun eğitimi anne karnında başlar. Sonraki aşamada içinde bulunduğu aile ve sonrasında toplum ona şekil verir. Nitekim geçmişinden ders alan milletler geleceğe daha öz güvenle bakarlar. Eğitim bireye şekil verme sürecidir. Yeni doğan bir bebek tüm bilgilerden yoksun doğar. Birey olma sürecinde ilk eğitimini aileden alan insan daha sonra okul ve toplumdan edindikleriyle kişiliğini oluşturur.

Fikirleriyle dünyayı değiştiren J.J. Rousseau (2009:24) “Emile” adlı eserine başlarken; Babalık ödevlerini yerini getirmeyecek bir kimsenin baba olmaya hakkı yoktur.”der. Çocuklarını beslemek ödevini bir babanın üzerinden atması için ne fakirlik, ne iş güç, ne de etraftan utanma gibi mazeretler makbul sayılabilir. Vicdanı olan her kimse, böyle kutsal bir ödevi ihmal ederse, bilsin ki, bu suçunu uzun yıllar dökeceği acı yaşlarla ödeyecek ve hiçbir zaman teselli bulamayacaktır. Bir baba çocuklar doğurtup onları beslemekle görevinin ancak üçte birini yerine getirmiş olur. Soyuna insanlar, topluma toplumsal insanlar, devlete vatandaşlar borçludur. Bu üçlü borcu ödeyebilecek gücü olan ama ödemeyen her erkek suçludur, ona göre.

Ünlü düşünür biyolojik olarak anne-baba olmanın bir anlam ifade etmediğini her anne-babanın çocuklarına ait sorumlulukları yerine getirmek zorunda olduğunu vurgularken çocuğun doğuştan hiçbir özelliğe sahip olmadığını da belirtir. Ona göre, her şey yaratıcının elinden çıktığında iyidir; insanoğlunun elinde bozulur. İnsanoğlu bir toprağı başka bir toprağın ürünlerini beslemeye, bir ağacı başka bir ağacın meyvelerini beslemeye zorlar, hatta insanı bile doğanın yaptığı şekliyle istemez.

O halde eğitim bireyde var olan güzel özellikleri ortaya çıkarmalı, doğanın ona verdiği güzellikler üzerine yenilerini eklemelidir. Çocuk eğitimi ailede başlar ve okulla birlikte toplumda devam eder. O halde çocuk eğitimini üç ana başlık etrafında incelemek daha doğru olacaktır.

2.3.2.1.Aile ve Ailede Eğitim

“Aile, kavramı genel geçerliliği olan ve sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda âdetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan kültür unsurlarını içerisinde taşıyan bir birimdir, hatta bir sosyal sistemin adıdır” (Nirun,1994:17) .

Sosyolojik gelişim grafiğinin ilk basamağı ailedir. Bu nedenle sosyologlar, aileyi toplumun çekirdeği olarak tanımlamışlardır. İnsanın aile içindeki ilk deneyimleri bütün yaşamının köklerini oluşturur. Bu nedenle eski insanlar, aile şecerelerini önemserlerdi. Örneğin birisiyle evlilik düşünüldüğünde ya da iş tutmak istenildiği zaman aile kökleri araştırılırdı. Hâlâ geleneksel köy ortamlarında, herhangi bir kişinin iyi ya da kötü davranışlarından bahsedilirken “Baştan belliydi. Falangillere(aile kastediliyor) de yakışan odur.”tarzında konuşmalar yapılır. “Aile, geleceğimizin içinde mayalandığı ilk sosyal dünyamızdır. İlk seslerini, ilk insan suretlerini, ilk hayat felsefesini ve ilk hayat deneyimlerini oradan öğreniriz. Aile, dünyaya açılan ilk yuvamızdır. Orada bakılır, beslenir ve büyütülürüz (Yıldırım,2002:35).

Aile kavramı günümüze geniş aileden çekirdek aileye doğru boyut değiştirse de çocuğun eğitimdeki ilk ve en önemli adımıdır. Çocuk özünde anne ve babanın bir parçasıdır. Her anne ve baba çocuklarına öncelikle şefkat duygusuyla yaklaşır ve yaptıkları her davranışın onların lehine olduğuna inanırlar. Ancak bilinçsizce gösterilen sevgi ya da aşırı düşkünlük de çocukların eğitiminde olumsuz etkiler yaratabilir.

Çocuğun terbiyesi sırasında ailenin ruhsal durumu çoğunlukla etkilidir. Mesela; keyfi yerinde olan aile, çocukların en büyük hatalarını hoşgörü ile karşılarken, keyifleri yoksa aynı hatayı isleyen çocuk ağır biçimde cezalandırılır. Oysa çocuğun bir dünyası olduğu kabul edilmelidir. İyi araştırılmayan ve doğru fikirlerle organize edilmeyen çocuk dünyası ne yazık ki her geçen gün daha fazla acılarla karşı karşıyadır. Bu yanlış düşünce ve hareketlerin toplumdaki kötü etkileri tahmin edilemeyecek kadar çoktur. Toplumun ise yarayan unsurlarını teşkil edecek çocukların, anne ve babalarının bilgisizlikleri yüzünden bütün kuvvetlerini kaybetmeleri üzücüdür. Anne ve baba sevgisinden başka bir şey bilmeyen, onların her sözünü kendileri için en önemli kabul eden çocuk, bunlara inanır ve en doğrunun onların yasadıkları olduğunu zanneder. Yani anne ve baba iyi davranırsa çocuk da iyi olur (Kaya,2007:24).

Çocuk eğitiminde anne-baba tutarlı davranmalı ve daha çok duygularıyla değil düşünceleriyle hareket etmelidir. Tutarsız davranmak çocukta davranış değişikliği gerçekleştiremeyeceği gibi çocuğun psiko-sosyal gelişimi için de olumsuz bir etki yaratacaktır.

Peki, iyi bir aile nasıl olmalıdır? Bu elbette ki çok geniş bir sorudur ve ideal ailenin sınırlarını çizmek hiç de kolay değildir. Ancak Ergün Yıldırım (1992:46) “Kişisel Gelişimin Sosyolojisi” adlı eserinde iyi aile olmanın ölçülerini şöyle sıralar:

- “İyi aile meşru temelle kurulmuştur. Toplumsal normlar ve değerlere uygun evliliklere dayanır.
- Bireyler arası iletişim güçlüdür.
- Ortak çatı altında biten yaşam, ortak ilişkilere devam eder.
- Az ya da çok demeden yardımlaşmanın sürekliliği vardır.
- En sevinçli ve en üzüntülü anlarda duygular yoğun paylaşılır.
- Bireyler arasında güven ve sükûn vardır.

- Birbirini önemseyen ilişki tarzı geçerlidir.
- İş tartışmaları ve sorunlar küçüklere taşınmaz.
- Politik tartışmalar çocuklara yansıtılmaz
- Birlikte yeterli bir zaman harcanmasına özen gösterilir.
- Anne-baba, başka aile çocuklarıyla çocuklarını rekabete sokmaktan kaçınır.
- Kardeşler arası rekabetten kaçınılır ya da tek bir çocuğa yoğunlaştırılmaz.
- Çocuğun iyi eğitim alması kadar iyi arkadaşlar kazanmasına da dikkat edilir.
- İyi komşular ve iyi bir sosyal çevrede yerleşmeye nem verilir. “

İnsan sosyal bir varlıktır. Ailede temel gelişimini gerçekleştiren birey topluma açılmak zorundadır. Aile bir süre sonra çocuk için yeterli gelmeyecek ve çocuk akran ya da arkadaş grubu arayışlarına geçecektir. Çocuğun sosyalleşmesi ve topluma ayak uydurması için aileye düşen görevler vardır.

Ailenin sosyalleştirme amaçları şunlar olmalıdır:

- Çocuğun kendine güvenini geliştirmek,
- Çocuğun ahlâkî bilincini(vicdanını)geliştirmek,
- Çocuğun zihnî yeteneklerini ve problem çözme yetisini geliştirmek,
- Çocukta sürekli bir başarı motivasyonunun bulunmasını sağlamak,
- Çocukta empati ve dayanışma duygularını gerçekleştirmek,
- Çocukta karşılaştığı çatışmaları soğukkanlı olarak değerlendirme, verimli ve üretici biçimde çözme yeteneği geliştirmek (Ergün,1992:140).

2.3.2.1.1 Türk Toplum Yapısında Aile

Türk gelenek ve göreneklerinde de aile son derece önemlidir. Aile genlikle kutsaldır ve yıkılması pek hoş karşılanmaz. Eski Türk toplumlarında aile büyük önem taşırdı. Tek eşli evlilik temeline dayanan ailelerde kadın ile erkek arasında eşitlik vardı. Türklerin İslam dinini benimsemesinden sonra, ailenin yapısı bu dinin etkisiyle değişti. Bu ailede erkek, mutlak egemenlik ve dört kadınla evlenebilme hakkı kazandı. Bu gelenek Cumhuriyet dönemine kadar sürdü. 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu, çokeşliliğe son verip tekeşli evliliğe dayanan aile yapısını yasalastırdı. Türkiye'nin kırsal kesimlerinde geleneksel geniş aile tipi yaygındır.

Bununla birlikte, özellikle iç göçler ve kentleşme nedeniyle geniş aileler parçalanarak yerlerini çekirdek ailelere bırakmaktadır.

Türk topluluklarında geçmişten günümüze aile anlayışına baktığımızda aile kurmanın ve yaşatmanın çok önemli olduğunu görürüz. Özellikle atasözlerine yansımış bu anlayışı görmek mümkündür.

“Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı” adlı çalışmada Nevin Güngör Ergan, (2006:10) Türk atasözleri ve deyimleri Türk toplumunun, Türk kültürünün bir ürünüdür. Burada tespit edilen bulgular Türk toplumunu, Türk ailesini tanımamızda bize yardımcı olur; Türk toplumunu ve ailesini birleştiren, bütünleştiren bağları, aynı zamanda bu süreçte ortaya çıkan problemleri tespit edebileceğimizi dile getirmiştir.

Aynı çalışmada Ergan ,(2006:10) aile ve aile bütünlüğü ve ailedeki roller ile ilgili şu atasözlerini tespit etmiştir.

Ailenin Kurulması ile ilgili atasözleri:

Bekâr gözü kör gözü”.

“Bekârın parasını it yer, yakasını bit”.

“Bekârlık maskaralıktır”.

“Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin”.

“Evlenenle ev alana (yapana) Allah yardım eder”.

Aile Üyeleri Ve Aralarındaki Etkileşim ile ilgili atasözleri:

Evi ev eden avrat (kadın), yurdu şen eden devlet”.

“Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir”.

“Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz.”

“Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar”.

“Kadinsız ev olmaz”.

“Dişi kuş yapar yuvayı, içini, dışını sıvayı sıvayı”.

“Baba nasihatı tutmayan pişman olur”.

“Baba oğlunun fenalığını istemez”.

Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”.

“Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”.

“Çocuk evin meyvesidir”.

“Oğlanı kızı olmayan avrattan, eski hasır yeydir”.

“Evlâdı olmayanda merhamet olmaz”.

Eşler Arası Etkileşim ile ilgili atasözleri:

Aile kurulduktan sonra eşler arası etkileşim hem kadın hem de erkek için birinci planda gelir:

“Bir adamın karısı onun yarısıdır”.

“Otuz oğlun olacağına bir oturak kocan olsun”.

“Baba/oğul ekmeği zindan ekmeği, koca ekmeği meydan ekmeği”.

Anne-Baba-Çocuk Etkileşimi:

Sen seversen oğlunu, o da sever oğlunu”.

“Soydur çeker, huydur geçer”.

“Meyve ağacından uzak düşmez”.

“Armut dalının dibine düşer”.

“Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur”

“Çocuğuna iyi-kötü huy anadan gelir”.

Ata dostu oğula mirastır”.

“Babası ekşi elma yer, oğlunun dişi kamaşır”.

“Dedesi koruk yemiş, oğlunun dişi kamaşmış”.

Ana baba ile iftihar olmaz”.

“Ata malı mal olmaz, kendin kazanmak gerek”.

“Atalar çıkarayım der tahta, döner dolaşır gelir bahta”.

“Babadan mal kalır, kemal kalmaz”.

Oğlan babaya kız anaya çeker”.

“Kenarına bak bezini al, anasına bak kazını al”.

“Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi”.

Kardeşler arası Etkileşim

“İnsana kardeş gibi yâr, Irak gibi diyar olmaz”.

“Kardeşi olmayan garip olur”.

“Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş”.

“Kardeşten karın yakın”.

Türk toplumunda aile ve akrabalıkla ilgili birçok atasözü bulmak mümkündür. Çünkü Türk toplumunda aile ve akrabalık ilişkileri önem taşır.

Türk toplumları tarih boyunca ailenin kuramsal bir unsur olarak yaşamasına özel önem vermişlerdir. Bu onların ulusal, kültürel ve dinsel değerler sisteminden kaynaklanmaktadır. Bundan olsa gerek Türk ailelerini dolaşmış gezginler ve Türk toplumsal yaşamı, gelenekleri, tarihi, kültürü üzerine çalışan, akrabalık müessesesi, çocuk-ebeveyn ilişkilerini ve terbiye sistemini araştırma konusu edinen bilim adamları Türk ailesinin temel öğeleri üzerinde özellikle durmuşlardır.

2.3.2.2. Toplum ve Toplumda Eğitim

İnsan toplumsal bir varlıktır. Hatta ilkçağ filozofu Aristo insan sosyal bir hayvandır diyerek insanı hayvanlardan ayıran özelliğin sosyal olmasında saklı olduğunu ortaya koymuştur. Ünlü İslam bilgini İbn Haldun da insanın birlikte yaşamaya zorunlu olduğunu dile getirerek insanın en basit ihtiyacı olan ekmeğe bile ulaşabilmesi için en azından çiftçiye, fırıncıya ve marangoza ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir.

Toplum bireyin içinde şekillendiği güçlü bir yapıdır. Bu nedenle onun eğitiminde çok önemlidir. İnsan gelişimi biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşmedir. Hayat boyu süren sosyalleşme toplumun bir bireyi olma sürecini içerir. Bunun için insan sosyo-kültürel çevreyle sürekli etkileşim içindedir (Kağıtçıbaşı,2010:56).

“Aile ve Toplumu Dergisi (2010:10); insanın hayata zekâ ve yetenek açısından sıfır noktasında başlamamakla birlikte, insan olarak yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan bilgi ve becerilere doğuştan sahip olmadığını belirterek insanın doğuştan sahip olduğu zekâ ve yeteneğin potansiyel durumdan bilgi, beceri, değer ve davranış boyutuna taşınabilmesi ve kendi özgürlüğünü koruyarak yaşadığı toplumun uyumlu bir üyesi haline getirebilmesi için insanın sosyal bir ortamda yetiştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Doğumdan ölüme kadar insanın bütün yaşamını kuşatan bu süreci sosyalleşme olarak tanımlayan dergi çocukluk ve gençlik döneminde daha yoğun olan bu süreç, her insanın bir biçimde kendisine yönelttiği “Diğer insanlar ve doğayla birlikte yaşamayı nasıl sağlayabilirim?”sorusuna kendi doğasından ve toplumdan aldığı cevabın ifadesidir şeklinde bir benzetmeye yer vermiştir.

2.3.2.1.1. Türk Toplumunu ve Özellikleri

Eski Türk toplum yapısı bilindiği gibi Orhun yazıtlarında şöyle sıralanmıştır. Oğuşların (aile)birleşmesiyle Uruğ(sülale)lar, uruğların birleşmesiyle boylar, boyların birleşmesiyle budunlar, budunların birleşmesiyle de iller(devlet)oluşurdu.

Türkler ilk çağlardan beri toplum yapılanmasına önem vermişlerdir. Orhun Yazıtları'nda Bilge Kağan'ın öngördüğü anlayış Türk toplumu hakkında ciddi ipuçları vermektedir. Bilge Kağan iki önemli ilke üzerinde durmuştur. Birincisi “aç milleti doyurmak” ikincisi “az milleti çok yapmak” tır. Gerçekten de eski dönemden beri Türk hükümdarları milletin refah seviyesini yüksek tutmaya özen göstermiş Tanrı'dan aldığı “kut”la halkını mutlu etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca göçebe ve savaşçı bir ortamda yaşayan Türkler için üreme ve çoğalma hayatta kalmakla eş anlamlıdır.

Türk toplumunun geçmişten beri öne çıkan özellikleri sıralandığında ilk sırada yardımlaşma, birlik beraberlik ve misafirperverlik özellikleri sayılır. Dilimize yansımış birçok atasözünde de birlik ve beraberliğe verdiğimiz önem açıkça gözlenmektedir. Örneğin; Bir elin nesi var iki elin sesi var.” ya da “Birlikten kuvvet doğar, komşu komşunun külüne muhtaçtır.” gibi birçok atasözü sıralanabilir.

“Türk Toplum Hayatında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmanın Tarihi Temellerine Bir Bakış” adlı çalışmasında Nihat Yazılıtaş (2002:165–168); Türk toplum hayatındaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tarihi temellerine genel bir bakış yapmış ve Türk toplumdaki yardımlaşma geleneklerini yedi başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki “Fakirleri Ağarlama” özelliği olarak belirleyen Yazılıtaş; Türk toplumunda fakirlere yapılan yardımların örneklerini Türk tahinin günümüze kadar ulaşan kaynaklarında sıklıkla görebileceğimizi ve bu yardımlar kimi zaman hayratlar aracılığı ile kimi zaman çeşitli vesilelerle düzenlenen yağmalı toylar aracılığı ile kimi zaman da toplum içindeki başka kurumlar aracılığı ile yapıldığını saptamıştır. Bir diğer yardımlaşma geleneği olarak “Konuk Ağarlama”yı sayan Yazılıtaş; bu konuda ilk akla gelenlerin düşük ücretli kervansaraylar olduğunu belirtmiş ve Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan “Ahilik” anlayışının da konuk ağarlama konusunda hatırı sayılır niteliklerde olduğunu dile getirmiştir. Bir diğer yardımlaşma örneğini “Toylar Aracılığıyla Yardımlaşma ve Dayanışma” başlığı altında toplayan Yazılıtaş; Geçmişten günümüze uzayan tarihi süreçte Türk toplumunda zengin kişilerin çeşitli vesileler ile güçlerinin yettiği ölçüde ziyafetler tertipediklerini ve bu davetlere fakirler ağırlıkta olmak üzere her kesimden insanı çağırdıklarını ve bu toplantılarda amacın sadece yiyip içirmek değil onların ihtiyaçlarını da gidermek olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca doğumlarda yardımlaşma ve dayanışma olduğunu belirterek yeni doğum yapan kişilere toplumun destek olduğunu belirtmiştir.

2.3.2.3. Okul ve Okulda Eğitim

Okul sosyal bir örgüttür. Girdisi ve çıktısı insandır. Girdiyi çevreden alır, belirli bir eğitim sürecinden sonra ürünü tekrar çevreye verir. Bu yüzden çevreyle

sıkı bir ilişki içindedir. Bu iş birliğinin tam olarak gerçekleştiği örgütlerde örgüt amacına ulaşır, gerçekleşmeyen örgütlerde ise eğitim örgütü tam olarak amacına ulaşamaz, sorunlar ortaya çıkar. Okul, eğitim sistemimizde eğitimin üretildiği yerdir. Okul eğitim örgütünün halkla yüz yüze gelinen kapısıdır. Okulun sorunları toplumu, toplumun sorunları da okulu daha doğdukları anda etkiler (Kolay,2004:1).

Okul bireyin hem toplumsallaşmasını sağlar hem de bireyi birçok açıdan geliştirir. Başta anadilini öğrenme olmak üzere bireyi edebi açıdan geliştiren kurum okuldur.

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercihleri adlı çalışmasında Nevin Akkaya (Akkaya.2011:5) çocuklarda değer oluşturmak ve geliştirmek öncelikle ailenin daha sonra da okulların eğitimcilerin görevi olduğunu, öğrenme öğretme-süreci boyunca öğrencilerin değerlerini geliştirmek ya da yanlış yerleşmiş bilgiyi değiştirmek gerek model olmasıyla gerekse işlediği derslerde dile getirdiği düşüncelerle öğretmenler önemli bir rol üstlendiğini dile getirmiştir. Bu nedenle de öğretmenlerin değer tercihlerinin belirlenmesinin önemli olduğunun sözlerine eklemiştir.

Sosyalleşmenin, bireylerin temelde sosyal değerleri dolayısıyla evrensel değerleri kazanması ve geliştirmesi süreci olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bireylerin toplumdaki görevlerinden birisi de toplumda kendi payına düşen sosyalleşme işlevini yerine getirmektir. Bu, bir anlamda sosyal dayanışma için gerekli bir olgudur. Sosyal dayanışma olgusu, insanların birtakım temel gereksinimlerinin ortak veya benzer olmasından doğmuştur. Eğitim, bireyi bu değişim ve dönüşüme hazırlama aşamasında büyük bir işleve sahiptir (Somuncu,2008:14).

2.4.Halk Edebiyatı Ürünü Olarak Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Edebiyatında Kullanılması

Dede Korkut Hikâyeleri Türk kültürünün, Türk Halk Edebiyatı'nın en önemli eserlerinden biridir. Öykülerde Türk halkının hayal dünyası, yaşam biçimi, aile

hayatı, devlet yapısı gibi birçok özelliğinden izler bulmak mümkündür. Eserler günümüze kadar birçok açıdan incelenmiş ve önemi defalarca vurgulanmıştır. Eserin çocuk edebiyatına kaynaklık yapması ve çocuk eğitimi açısından kullanılması da esere zenginlik katan diğer bir husustur.

“Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örneklem Olarak Dede Korkut Hikâyeleri “adlı çalışmasında Hüseyin Özcan; (2008:583) çocuk edebiyatıyla ilgili eserler yazılırken kaynak olarak halk edebiyatı türlerinden özellikle yararlanılması gerektiğini özenle vurgulamıştır. Çünkü bu kaynakların yüzyıllarca halkın zevkine uygun türetilmiş, milletin dilinde islenerek benimsenmiş ve nesillerden nesillere aktarıla gelmiş, kültürel özellikleri içinde barındıran edebi mahsuller olduğunu belirterek sanat dallarında o millete ait kaynaklardan yararlanılmasının temel bir ihtiyaç olduğunu sözlerine eklemiştir. O topluma ait kültür ve medeniyet değerlerinin çocuklara aktarılması, çocukta millet ve milli kimlik şuuru oluşturulmasında ifade ettiğimiz kaynaklardan yararlanma zorunluluğu vardır diyerek çocuk edebiyatında halk edebiyatı ürünlerinden faydalanılması gerektiğini yinelemiştir.

Özcan’a (2008:583) göre genel hatlarıyla çocuğun dünyasında güzellikler çağrıştıran, çocuğa iyiyi, güzeli an ve onun hayal dünyasını zenginleştirerek anadilinin tadını hissettiren eserler çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilmelidir. Türk edebiyatında çocuk edebiyatı alanında yapılan ilk ciddi çalışmalar Tanzimat’tan sonra görülmektedir. Son yıllarda çocuk edebiyatı, gerek nitelik gerekse nicelik bakımından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Buna bağlı olarak; Okul öncesinde, Anadolu Öğretmen Liselerinde, Kız Meslek Liseleri ve Meslek Yüksek Okulları’nın Çocuk Gelişimi bölümleri ile Eğitim Fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin birçoğunda çocuk edebiyatı dersleri verilmeye başlanmıştır.

Çocuk kitaplarında seçilen tema son derece önemlidir. Çünkü tema yazarın vermek istediği düşünceler toplamıdır. Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı adlı eserde çocuk kitaplarındaki temayla ilgili şu bilgilere rastlarız:”Çocuk kitaplarında

işlenen temalar genellikle yurt sevgisi, doğa sevgisi, kahramanlık, iyilikseverlik, çalışkanlık, aile sevgisi, dürüst olmanın erdemi gibi temalar olmalıdır (Yardımcı-Tuncer,2002:48).

Halk edebiyatı ürünlerimizde tema olarak sıklıkla yukarıda önerilen temalar işlenmesi çocuğa görelilik ilkesiyle uyuşmaktadır. Aynı zamanda çocuğun kendi kültürünü tanımasına katkı sağlamakta ve öz değerlerini tanımanın kazancına varmasını sağlamaktadır.

Çocuk edebiyatıyla ilgili eserler yazılırken kaynak olarak halk edebiyatı türlerinden özellikle yararlanılması gerekmektedir. Çünkü bu kaynaklar yüzyıllarca halkın zevkine uygun türetilmiş, milletin dilinde islenerek benimsenmiş ve nesillerden nesillere aktarıla gelmiş, kültürel özellikleri içinde barındıran edebi mahsullerdir. Sanat dallarında o millete ait kaynaklardan yararlanılması temel bir ihtiyaçtır. O topluma ait kültür ve medeniyet değerlerinin çocuklara aktarılması, çocukta millet ve milli kimlik şuuru oluşturulmasında ifade ettiğimiz kaynaklardan yararlanma zorunluluğu vardır (Özcan,2008:584).

Halk edebiyatı ürünlerinin çocuk edebiyatında kullanılması birçok araştırmacı tarafından kabul gören bir görüştür. Özellikle masallar çocuk edebiyatının vazgeçilmez ürünleri atasındadır.

Masalların çocuklar için vazgeçilmezliğini birçok edebiyatçımızın sözlerinde ve birçok kaynakta da görmenin mümkün olduğunu belirten Yıldız (2006:38) birçok edebiyatçımızın masalı tanımlarken ilginç benzetmelere gittiğinin hatta, Cemal Süreyya'nın masal dinlememiş çocuklar büyüyünce kendi resmini bile cetvelle çizerler şeklinde yaptığı benzetmeyi de örnek göstererek gerçekten de masal çocuk gözlerden dünyaya bakmak olduğunu vurgulamıştır.

Masallar hayal dünyası oldukça geniş olan çocuklar için büyük bir eğlence olmanın yanında onların anlama becerilerini güçlendirerek dil gelişimlerine de katkı

sağlar. Özellikle renkli anlatımlar, zengin sıfatlar, sık sık yinelenen tekerlemeler çocuklar için edebiyatı sevmenin ilk aşaması olarak kabul edilebilir.

Masalların her zaman mutlu sonla bitmesi hayallerinin ve geleceklerinin mutlu olacağı konusunda çocuğa olumlu mesajlar verirken, masaldaki kötülerin eninde sonunda cezalandırılacağını görmesi de çocuğun adalet duygusunu kazanmasında önemli yere sahiptir.

“Türk Halk Edebiyatında Nesir” adlı çalışmasında Mehmet Yardımcı; (2004:216–219) masalların özellikle çocuklar için üretilen bir olmamasına rağmen çocuk edebiyatı kapsamında ele alındığını ve halk masallarının çok eski bir geçmişe dayandığını belirtmiştir. Ayrıca hemen hemen bütün masalarda ortak özelliğin; meziyetlerin; güzelde, iyide ve güçlüde; kusurların ise çirkinde, kötüde ve zayıfta toplanmış olduğunun ifade etmiştir.

Masalları dinleyen ya da okuyan çocuk meziyet sahibi olmak istiyorsa iyi olması gerektiğini aksi takdirde kötülerin eninde sonunda cezalandırılacağını bilincine varacaktır.

Sadece masallar değil diğer tüm halk edebiyatı ürünleri de çocuk edebiyatına kaynaklık edebilir. Örneğin tekerlemeler, ninniler, destanlar, bilmeceler, fıkralar, türküler, şarkılar, efsaneler, seyirlik oyunlar ilk akla gelenlerdir.

Çocuğun ilk yaşlarından itibaren annesinden dinlediği ninnilerden, sonraki dönemlerde anlatılan masallara, çocuk oyunlarından tekerlemelere, bilmecelere, destanlardan efsanelere, kahramanlık hikâyelerine, atasözlerinden deyimlere, fıkralara, manilerden ninnilere, türkülere, ağıtlara, dualardan, beddualara Karagöz’den kuklalara, meddahtan ortaoyununa kadar bütün bu edebi ürünleri Türk Halk Edebiyatı içinde sayan Özcan (2008:583-584) bu türlerden Dede Korkut Hikâyeleri’nin, Türklerin kahramanları, kahramanlıkları, alplikten alperenliğe geçiş törenleri, insanı sürükleyen akıcı, heyecanlı hadiseler esliğinde ve atlı bozkır kültürünün gereği olan hayvanlar, her hikâyede hareketli ve renkli bir anlatım

tarzıyla öne çıkarıldığını belirtmiştir. Ayrıca tüm bunların canlı bir şekilde aktarıldığını belirterek güçlü tabiat tasvirleri ve atlı bozkır kültürünün gereği olan hayvanlar, her hikâyede hareketli ve renkli bir anlatım tarzıyla öne çıkmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'ne genellikle hikâye denilmekle birlikte kimi araştırmacılar bu on iki öykünün bir destanın parçası olduğu fikrini savunmuşlardır. Hikâyelerde geçen ortak kahramanlar ve temalardaki benzerlikler bu hikâyelerin büyük bir destanın parçası olma fikrini sağlamlaştırırsa da bu konuda varılan ortak kanı Dede Korkut Hikâyeleri'nin destandan hikâyeye geçiş dönemi eseri olduğu yolundadır.

Umay Günay (1998:3) “Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili” adlı çalışmasında Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyelerin, tür yönünden, destan, masal, tiyatro, halk hikâyesi, modern hikâye türlerinin bazı özelliklerini bünyelerinde ahenkli bir bütün halinde topladığını ve mükemmel bir edebi eser olduğunu ayrıca tasniflerin üstünde, sınıflamaları aşan niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir.

Evrende toprak hariç her şeyin bir kökü vardır. Bitkilerin, hayvanların ve insanların bir soy ağacı vardır. Kendi köklerini bilmek her millet için bir zarurettir. Türk milletinin geleneklerini, göreneklerinin, dilini, toplumsal yaşantısını, siyasi yapılanmasını, aile kültürünü bu kadar iyi yansıtan başka bir eser daha yoktur. Bu sebeple çocuğa hem geçmişini öğretmek hem de onun yaşadığı topluma ve kültürüne uyumunu kolaylaştırmak için halk edebiyatı ürünlerimizden olan Dede Korkut Hikâyeleri'ni çocuk edebiyatı kapsamında kullanmak kanaatimizce uygun olacaktır. Öykülerde yer alan ve çocuğa bu amaçlar doğrultusunda ışık tutacak yönler saptanarak hikâyelerin çocuk eğitimi açısından önemi ortaya çıkarılacaktır. Çünkü Dede Korkut Hikâyeleri bize eğitim ve öğretimde doğru kişilik geliştirmede, bilgi ve hüner kadar duygusallık kazanmanın da gerekli ve önemli olduğunu anlatmaktadır. Hikâyeler hem bireysel psikoloji hem de sosyal psikoloji açısından önemli ipuçları veren fevkalade dikkat çekici örneklerdir.

Halk Edebiyatı ürünlerimizden yeterince yararlanmadığımız, özellikle çizgi roman, sinema ya da modern toplumun seyircisine ulaşan diğer alanlarda öz kaynaklarımızdan yararlanmadığımız açıktır. Çocuklarımız başka kültürlerin kahramanlarıyla büyürken kendi öz değerlerinin bilincine varamamakta ve kültüründen uzaklaşmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin bir dönem TRT tarafından dizi olarak çekilmiş olması bu konuda atılan önemli bir adımdır. Ancak çekilen dizi hikâyelerin canlılığını yeterince yansıtamamış bu sebeple gereken ilgiliyi görememiştir. Ancak bir ilk olması açısından önemlidir. Kanaatimizce bu adımın devamı olarak öyküler anlatımının renkliliğine uygun bir şekilde modern sinemamın tekniklerinden de yararlanılarak yeniden ekranlara taşınmalıdır. Benzer şekilde çocuklarımız için çizgi film olarak da düzenlenebilir ve oradaki kahramanlar çocuklarımızın çok sevdiği bir kahraman haline dönüştürülebilir.

2.5.1.Dede Korkut Kimdir?

Dede Korkut Kitabı'na da ismini veren Dede Korkut ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Onunla ilgili en detaylı bilgiyi Dede Korkut Kitabı'nın giriş kısmında bulmaktayız. Kitabın giriş kısmında Dede Korkut şu şekilde tanıtılır:

“Resul aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er koptı. Oğuz'un ol kişi tamam bilişisiydi. Ne dirse olur idi. Gayıbdan dürlü haber söyler idi. Hak Ta'ala onun könlüne ilham ider idi. Korkut Ata ayıtdı: Ahır zamanda hanlık girü Kayı'ya dege kimsene ellerinden almaya ahır zaman olup kıyamat kopınça. Bu didüğü “Osman neslidür, işde sürilüp gide yonır. Ve dahi niçe buna benzer söz söyledi. Korkut Ata Oğuz Kavmının müşkilini hal iderdi. Her neki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler idi” (Ergin:1971:1).

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre Dede Korkut Oğuzların Bayat boyundandır. Hz. Muhammed zamanına yakın bir zamanda yaşamıştır ve Oğuzlar için büyük öneme sahiptir. Çünkü o gaipten sesler duyan, Oğuzlara her konuda bilicilik yapan bir akıl hocasıdır.

Dede Korkut için yorulan atasözlerinden birinde Dede Korkut kendi doğumunu şöyle anlatıyor (Gökyay,2004:CXX):

Ap-alaca çiçekten öndüm, ben dede Korkut;
 Bir katre murdar meniden döndüm ben dede Korkut;
 Ana rahmine düştüm, ata belinden indim ben dede Korkut:
 Ala gözlü dev kızından doğdum ben Dede Korkut...”

Dede Korkut aydın, berrak gözlü bir bir dev kızından dünyaya gelmiş, çok uzun boyulu biriymiş. Gençliğinde bile bile uzun ayaklarını yorganın dışına çıkarıp bacısı Ak Tomak’ın ayağına değdirmiş. Bu nedenle ölümünden sonra bu uzun ayak mezarından da dışarı çıkmıştır (Gökyay,2004:CXXI).

Başka bir rivayete göre Korkut doğduğu zaman onun çevresindekiler şekilsiz ama insana benzeyen bir torba görmüşler. Gönlünden bir insan doğurduğunu geçiren ana bu dilsiz torbayı almış ve derisini yüzmüş. Sonra hafiften sesler çıkaran bir insan çıkmış ortaya. Anası onu emzirmeye başlamış çocuk da ağlamaya. Bu durumdan önceleri “korkmuş” olan insanlar yavaş yavaş çadıra yanaşıp bu çocuğa “Kurkud” isminin verilemesini istemişler.

Dede Korkut’la ve onun yaşamıyla ilgili halk arasında anlatılan birçok menkıbe vardır. Kimi rivayete göre onun iki yüz doksan beş yıl yaşadığı anlatılır. Kimi rivayete göre de yüz yıl yaşadığı anlatılır (Gökyay,2004:CXX).

Dede Korkut, Oğuz Türkleri için hem dertlere deva bulan bir lokman hekim, hem her sorunu çözen iyi bir akıl hocası hem de gelecekte haberler veren bir ermişti. O engin bilgisi sayesinde her sorunun üstesinden gelmiş ve nice hastalara derman olmuştur.

P.S.S.Spridonof’un anlatısını O.Şaik Gökyay (2004:CXXII) şöyle özetler: Korkud’un hastalara karşılık beklemeden yaptığı yardımlar Allah katında çok makbule geçmiş ve bir gün Korkud uykuda iken Allah ona “sen ölümü kendin arzu

etmedikçe ölmeyeceksin” demiş. O günden sonra Korkut hiç ölümü aklına getirmemiş ve ölümü için dua etmemiş. Ancak bir gün bir boğayı kovalarken yorulmuş ve şöyle bir ifade kullanmış.”Eğer yorulmazsam ve ölmezsem o boğayı yakalım.”Bunu der demez küçük boğa yanına gelmiş. Ancak Dede Korkut yaptığı büyük hatayı anlamış. İstmeden ölümü düşünmüş. Bu hatasını nasıl düzelteceğinin düşünmüş uzun süre. Ölüm korkusu iyice sarmış Dede Korkut’u ve yaşadığı yer değiştirmeye karar vermiş. Dünyanın bir ucuna giderse ölümün onu orada bulamayacağını düşünmüş ve uzak bir ülkeye varmış. Orada insanların çukur kazdıklarını ve bu çukuru da Dede Korkut için kazdıklarını görünce oradan da kaçmış. Ancak gittiği her yerde aynı manzarayla karşılaşınca eski çadırına geri dönüp kaderini beklemeye başlamış. Sonra seccadesini alıp bir nehrin üzerine örtmüş. İlahi güçle bu seccade batmamış, akıntıya uyup nehir üzerinde süzölmüş. Dede Korkut ölümün kendisini burada bulamayacağına inanmış. Allah da ona bir lütufta daha bulunarak çadırını ve ailesini bu seccadenin üzerine taşımasını sağlamış. Dede korkut burada durmadan dua edip ölüme karşı ayetler okumuş ama sonunda uykusuna yenik düşmüş. Bu sırada Kayrak Yılanı olarak bilinen küçük bir yılan seccadeye çıkmış ve Korkut’u sokmuş. Ölümle tanışan Dede Korkut kopuzuyla beraber nehrin sağ kıyısına gömülmüş.

Ancak Dede Korkut’un ölmediği hakkında halk arasında bir inanç vardır. Kazakların ilahilerinde;

Ölü disem ölü imes

Tiri disem tiri imes

Ata Korkut Evliya

şeklinde bir anlatı vardır. A.Tumansky’un ise “Korkud’a mezar kazman” şeklinde bir Türkmen atasözünden bahsettiğini belirten Gökyay (2004:CXXIII) , Korkut’un halk arasında ölümsüzlüğe yakıştırıldığını belirtmiştir.

Eski kaynaklarda Dede Korkut, Korkut Ata, Korkut şeklinde adlarla anılan Dede Korkut’un Şaman geleneklerini bünyesinde taşıdığı özellikleriyle bugünkü

Bektaşî dedelerinin atası sayılır. Kam/ozanlık biliciliği deyiş söyleyip kopuz çalmayı, toplum nazarında saygınlığı, yiğitlik göstermeyi gerektirir. Çünkü halkın çözemediği sorunlara çözüm getiren odur ve o öncü bir ata, ilk anlatı sanatçısıdır (Abdullah,1997:9).

Dede Korkut isminin önündeki “dede” sözcüğü Korkut kelimesi kadar eski değildir. Dresden nüshasında 29 kez geçen bu sözcüğün Korkut Ata'nın yaşlılığını vurgulamak için konduğu düşünülmektedir. Tarihi kaynaklarda ve çeşitli Oğuz rivayetlerinde Korkut sözcüğünün dede kelimesi olmadan kullanıldığı bilinmektedir (Ergin,1989:3).

Korkut adının geçtiği tarihi kaynaklara bakıldığında Dede Korkut'un adı Reşidüddin'in “Câmiü't-terârih” adlı eserinde Korkut, Nevai'nin Nesaimül-mahabbe adlı eserinde Korkut, Şecere-i Terakime'de Korkut veya Korkut Ata, Tarih-i Dost Sultan'da Korkut, buna karşılık Yazıcıoğlu'nun Selçukname'sinde Korkut Ata, Topkapı sarayı Oğuznamesi'nde Dede Korkut şeklinde geçer. Asıl dede Korkut Kitabı'nda ise eserin Dresden nüshasında ad 4 defa Korkut Ata,29 defa dede Korkut,21 defa Dedem Korkut, 18 defa yalnız Dede, 1 defa da Dede Sultan şeklinde geçmektedir. Vatikan nüshasında ise girişten başka yerde Korkut Ata şeklinde geçmemektedir (Ergin,1989:1-2).

Dede Korkut, Oğuz Türkleri için olduğu kadar tüm Türk dünyası için büyük önem taşır. Kendisiyle adeta özdeşleşen kopuzu Türk halk edebiyatı başta olmak üzere birçok alanda vazgeçilmez bir müzik aleti olagelmiştir. Kopuzu Dede Korkut'un bulduğu rivayet olarak anlatılır.

Anlatıya göre Dede Korkut güzel bir müzik aleti yaparak onu halka armağan etmek ister. Halkın dertlerine, sıkıntılarına derman olacak bir aletin nasıl olması gerektiğini uzun yıllar düşünür. Böyle bir saz yapabilmek için birçok deneme yapan Korkut Ata bu denemeleri sonucunda değişik birçok müzik aleti yapar ama tam istediği gibi olmaz. Bir gün aklına kopuz yapmak gelir. Bunun için birçok ağaç yontan Korkut Ata sonunda yorulur. Bu sırada şeytanlar Dede Korkut'un bu halini

görüp başına üşüşürler ve ondan kopuzu kendilerine göstermelerini isterler. Ancak Dede şeytanlara yaptığı kopuzu göstermez. Şeytanların bu konudaki ısrarlarının nedeninin merak eden Dede Korkut onların peşine düşer ve konuşmalarını dinler. Şeytanlar “Korkut Ata enteresan bir alet yapmaya başladı, fakat bu işten bir sonuç çıkaramadı. Eğer o kopuzu domuzun sürdüğü kavruk yabani iğde ağacından yontsa, tahta bir kâse yapsa, kâseyi devenin baş derisiyle kaplasa, sonra kişneyen atın kuyruğundan aldığı telleri taksa, ondan sonra da çölde ya da dağda yetişen kötü kokulu ince, uzun bitkinin özünden sürse, bir de kurutulmuş kabaktan bir köprü yapsa dünyada bulunmayan bir alet yapmış olur, demişler. Bunu duyan Korkut Ata tarife göre bir alet yapar ve ortaya “kopuz” çıkar Böylece kopuzu icat eden Dede Korkut kopuzun piri olur (Dönmez,2008:416).

Öykülerde Dede Korkut boy boylar, soy soylar. Boyların bitiminde kopuzunu eline alarak yiğitlere dua eder. Onun kopuzunun sesi Oğuzlar için kutsaldır.

2.5.2.Dede Korkut’un Kişiliği ve İdealize Edilmiş Tip Olarak Dede Korkut

Dede Korkut, türlü sıfatları kendinde toplamış bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçebelerin ululayıp kutsallaştırdığı bu Oğuz Aksakalısı bozkır yaşamının geleneklerini, karanlık geçmişe kadar uzanan askerlik törelerini çok iyi bilir. Oğuzlarda kabile teşkilatını yöneten odur. Halkın atası kabilenin reisi, bilgin, güçlü bir ulus ozanıdır (Gökyay,2004:CXXVI).

Dede Korkut hemem hemen her alanda Oğuzlara önderlik eder. Bamsı Beyrek boyunda Banu Çiçek’in abisi Deli Karçar’dan kızı istemeye Dede Korkut görevlendirilir. Çünkü Deli Karçar oldukça zor biridir. Bu zorluğun üstesinde ancak Dede Korkut gelebilir. Çünkü o hem keramet sahibi ulu bir kişi hem de akıl sahibi bir bilgedir. Nitekim Dede Korkut bu iki özelliğini de çok iyi kullanarak Deli Karçar’ı yola getirir. Kızı isteme görevinin ona verilmiş olması Dede Korkut’un toplumun gelenek ve göreneklerinin de taşıyıcısı olduğunu gösterir.

Öykülerdeki Dede Korkut, devlet ve yönetim işlerinde de söz sahibi bir kişiliktir. Gürcistan'dan haraç olarak gelen, at, kılıç ve çomağı ne yapacağına Bayındır Han karar veremeyince hediyelerin paylaşımını Dede Korkut yapar. Verdiği kararla sadece hediyeleri pay etmiş olmakla kalmaz aynı zamanda devletin sınır boylarının korunması gerekliliğini de hatırlatır Han'a. Oğuz'un her türlü sıkıntısında danıştığı akıl hocası Dede Korkut vahşi doğada aslan tarafından büyütülen Basat'ı topluma kazandırır. Basat Dede Korkut'un sözünü dinler ve ailesinin yanına döner. Destanda Dede'nin sözünü dinlemeyen tek kişi Deli Karçar'dır. O da Dede'nin sözünü dinlemediği için cezasını bulmuştur. İlk seferde eli taşa dönmüş, ikinci seferde ise pirelerin hışmından Dede'nin yardımıyla kurtulmuştur.

Dede Korkut'un birçok özellikleri onun bir "kam" olduğu fikrini düşündürür. Türklerdeki şaman/kam inancı çok eski tarihlere dayanır. Sibiryaya, Altay Türkleri arasında bu gün bile yaşayan bu inanç sisteminin izlerine rastlamak mümkündür. Avcılık, balıkçılık, hayvancılık gibi işlerle uğraşan topluluklarda kam çeşitli görevler üstlenirdi. Bu görevlerden bazıları şunlardır: Halkı için Tanrı'dan bereket ve refah ister, av düzenler, çeşitli hastalıkları tedavi eder, salgın hastalıkları önler, ölen kişilerin ruhlarını öteki dünyaya götürür, gelecekte haber verir, kaybolan canlıları veya eşyaları bulur, gerektiğinde yağmur ya da kar yağdırabilir, toplum üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözer, masal, türkü, efsanelerin bilicisidir ve bunları diğer nesillere aktarır (Pirvediroğlu, 1999:295).

Dedem Korkut da kamların birçok özelliğini taşır. O da bir kam gibi toplumun düzeninin sağlar, hastaları iyi eder, yiğitlerin alp olma sürecinde destekçisi olur.

Dede Korkut ozanların piridir. Yiğitleri savaşa yüreklendirmek için "yelteme" kopuz çalar. Beylere, hanlara alkış tutar. Hikâyelerin sonunda o kazanılmış zaferleri "şadlık" (türkü)çalıp kutlar (Gökyay, 2004:CXX XVII). Dede Korkut'un kişiliğinden kopuza bir kutsiyet sinmiştir. Dede Korkut'un kopuzu iyiliği, güzel dilekleri, yurt sevgisini, Tanrısal dostluğu yüreklere işleyen bir bilginin dili gibidir. Ölümünden kaçan Dede Korkut bu zamandaki sıkıntılarını kopuzuyla öyle içten bir şekilde anlatmıştır

ki ona adeta bütün yüreğini koymuştur. Böylece Korkut'un adı kopuzun tellerinde ve insanların dilinde ölümsüz olmuştur.

Dede Korkut Türk kültür tarihindeki “ulu kişi kültü”nün temsilcisidir. O miti tam olarak bünyesinde bütünleştiren bir güç merkezidir. Destanda mit, Dede Korkut adıyla konuşur, varlık bulur. O, eserde mitin ve yazarın sözünü emanet ettiği yönlendirici ve kurtarıcı değerler bütününü simgeler (Eliuz,1999:146).Kemal Abdullah (1997:139) Dede Korkut için” destanda kendini gösteren Dede Korkut aysbergin yüzeyde olan, görünen parçasıdır.”der. Yüzeydeki Dede Korkut gizli kalmış Dede Korkut'la karşılaştığında onun bir çeşit maskesi olarak görünür. Derin kattaki Dede Korkut son derece dinamik, canlı ve bütün olayları elinde toplayan bir kuvvettir.

Dede Korkut milli hayat içinde evrensel insan boyutunu yakalamış, insan yaradılışında var olan olumlu vasıfları bünyesinde taşımıştır. Dede Korkut güvenilir, yapıcı ve saygıdeğer kişiliği ile Oğuz Boyunun değerler, anlamlar ve kurallar bütününden oluşan dünya görüşünün uygulanmasında ve öğretilmesinde son derece önemlidir (Türkeş-Umay,1999:198).

Dede Korkut'un en önemli işlevlerinden biri de yiğitlere ad koyma işlevidir. Yiğitliğini kanıtlayan gençlere adını Dede Korkut koyar ve” Adını ben verdim yaşımı Allah versin.”diyerek iyi temennilerde bulunur.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonunda geleceğin güvencesi olarak gördüğü gençlere seslenir. Onlara verdiği mesajlarla ulu kişi tiplemesine en güzel örnek olduğunu kanıtlar. Dünyanın geçiciliğinden bahsederken onlara maddiyattan çok maneviyatın, sevginin, yiğitliğin, dürüstlüğün güzelliklerini şu dizelerle ne güzel ifade etmiştir.

Hani dediğim bey erenler,
 Dünya benim diyenler
 Ecel aldı yer gizledi
 Fani dünya kime kaldı
 Gelimli gidimli dünya
 Ahir son ucu ölümlü dünya

(Ergin,1971:51)

Yukarıdaki bu sözlerle yapılan savaşların, insanların birbirini tüketmesinin anlamsızlığını anlatır gibidir. Bu savaşlar olup biter, insanlar ölür, yeter ki duada söylenen şeyler olmasın Yani:

Kara ölüm geldiğinde geçit versin.
 Sağlıkla akılla devletini Hak artırsın.
 O övdüğüm yüce Tanrı dost olarak medet eriştirsin.
 Yerli kara dağların yıkılmasın.
 Gölgele ulu ağacın kesilmesin.
 Taşkın akan güzel suyun kurumasin.
 Kanatlarının uçları kırılmasın.
 Koşar iken ak boz atın tökezlenmesin.
 Vuruşunca kara çelik öz kılıcın çentilmesin.
 Dürtüşürken alaca mızrağın utanmasın.
 Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun.
 Aksakallı babanın yeri cennet olsun.
 Hakkın yandırdığı çirağın yana dursun,
 Kadir Tanrı seni nâmerde muhtaç eylemesin Hanım hey!

(Ergin,1971:27)

Bu dünyayı da önemsemediğini gösterir bu sözler. Yurt sevgisini, dünyadaki maddiyatın da önemini anlatırken bu iki varlık âlemi arasında iyi bir denge kurulması gerekliliğini vurgular adeta.

Özetle Dede Korkut:

- Gelecekte haberler veren ermiş bir kişi,
- Çocuklara ad koyan ulu bir bilge,
- Savaşlarda taktik veren iyi bir rehber,
- Hastalara şifa dağıtan iyi bir hekim,
- Çok iyi kopuz çalan güçlü bir ozan,
- Duası kabul edilen iyi bir din adamı,
- Öğüt verici bir öğretmen,
- Olayları ustalıklarla anlatan güçlü bir edebiyatçı,
- Halkın dertlerini dinleyen ve çözümler üreten iyi bir psikologdur.

2.5.3.Dede Korkut Kitabı ve Özellikleri

Türk dilinin en güzel ve en dikkate değer eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı bir buçuk asra yakın zamandan beri bilinmektedir. Eserin varlığı Dresden nüshasının ortaya çıkmasıyla anlaşılmış ve o dönemden beri araştırmalara konu olmuştur. Esere duyulan ilgi tam metninin neşrinden sonra daha da artmıştır. Bu değerli kitap 1916 yılında Kilisli Ri'fat tarafından neşredilmiş daha sonra 1938'de Orhan Şaik Gökyay tarafından neşredilmiştir. Ancak bu iki çalışma da kitabın asıl nüshasına değil bozuk bir kopyasına dayanmaktadır (Ergin,1989:VIX).

Dede Korkut Kitabı'nın biri Dresden'de diğeri Vatikan'da olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

a.Dresden Yazması: Dresden nüshasını Almanya'daki Kral Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Kitabı burada ilk defa gören ve kayda alan Alman araştırmacı Jacop Reyşke'dir. Arap araştırmaları uzmanı olan Reyşke kitabı burada görmüş ancak konunun uzmanı olmadığı için eseri 1512'de ölen Osmanlı şehzadelerinden Korkud ile ilgili bir yazma gibi kaynaklara geçmiştir.

19.yüzyılın başlarında aynı kütüphanede yazmaları inceleyen bir başka araştırmacı H.O.Flescher 1831’de yayımlanacak olan katalogun 86 numarasında yer alan Dede Korkut Kitabı’nı şu sözlerle tanıtır:”152 yapraklık Türkçe mecmua. İç Oğuz ve Taş Oğuz kabilelerinin Muhammed devrindeki maceralarının hikâyesidir (Sakaoğlu,1998:7).”

Ancak eseri bilim âlemine gerçek hüviyetiyle kazandıran Heinrich Friedrich von Diez’dir. Eserin adı kapağında **Kitâb-ı Dedem Korkud ‘Alâ Lisân-ı Tâ’ife-i Oğuzhân** olarak yer almaktadır (Gökyay,2004:I).

b.Berlin Yazması: Berlin Krallık Kütüphanesinde 203 numarada kayıtlı bulunan bu yazma Dresden yazmasının aşağı-yukarı tıpkısı olup ondan kopya edilmiştir.37 yapaktır. Nesihle yazılmış olup sayfada 34 satır vardır (Gökyay,2004:III).

c.Vatikan Yazması: Vatikan Kütüphanesi’nde Türkçe yazmalar arasında 102 numarada kayıtlı bulunan bu eser 109 yapaktan oluşur. XII. hikâyenin son iki yaprağı eksiktir. Eksik olan bu hikâyenin yalnız başı ve sonu vardır (Gökyay,2004:III) .

Dede Korkut kitabı üzerine birçok bilim adamı incelemeler yapmıştır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Bu çalışmalardan ilki belki de en önemlisi Orhan Şaik Gökyay ın 1938’de yayımladığı “Dede Korkut”tur. Bir yıl sonra Gökyay hikâyeleri biraz daha sadeleştirerek halkın anlayabileceği bir şekilde yayımlamıştır.
- Dede Korkut üzerine önemli çalışmalar yapan bir diğer araştırmacımız Muharrem Ergin’dir. Metni daha değişik bir tarzda okuyan araştırmacı metni transkripsiyonlu yayımlamıştır. Birinci cildinde “giriş”,”metin”,”faksimile” bulunurken ikinci cildinde “indeks” ve “gramer” bölümleri de yer almıştır.
- Suat Hızarcı Varlık Yayınlarının “Türk Klasikleri” dizisinde yayımlanan eserinde on adet hikâye yer almış ve yazar kendi incelemelerini de eklemiştir.

- Faruk SümerİN “Oğuzlar’a Ait Destanî Mahiyette Eserler” adlı yazısı da Oğuz Türklerinin genel durumuna ve Dede Korkut’a geniş yer verir.
- Cevdet Kudret’in Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri adlı çalışması da herkesin anlayabileceği bir dille kaleme alınmıştır.
- Eflatun Cem Güney’in çocuklar için kaleme aldığı Dede Korkut Hikâyeleri(masalları) önemli bir eserdir.
- Saim Sakaoğlu’nun “Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar” adlı iki ciltlik çalışması da diğer önemli bir çalışmadır.
- Mustafa Miyasoğlu da “Dede Korkut Hikâyeleri “adlı çalışmasında Dede Korkut ile ilgili genel bilgiler dışında hikâyelere de yer vermiştir.
- Adnan Binyazar “Dede Korkut” adlı çalışmasında öykülerdeki kahramanları incelemiş ve Hikâyeleri yeniden yorumlamıştır.
- Kemal Abdullah “Gizli Dede Korkut” adlı çalışmasıyla hikâyeleri farklı bir bakış açısıyla ikili zıtlıklar halinde incelemiştir.
- Bunların dışında değerli yazılarıyla Abdülkadir İnan, Prof.Dr. Hasan Eren, Tahir Alangu, Cahit Öztelli, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr.Şükrü Elçin, Pertev Naili Boratav, Metin Ekici gibi önemli bilim insanları bu alana büyük katkılar sunmuşlardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmamızda kullanılan yöntem genel tarama modelidir. Eğitimin ne olduğu açıklanırken, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan eğitsel öğeler ve mesajlar genel tarama yöntemiyle saptanmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü olumlu mesajlar derlenerek genel yargılar çıkarma yoluna gidilmiştir.

Bu incelemeyi yaparken kullanacağımız yöntem; Dede Korkut Hikâyeleri'nin özgün metnini ana kaynak seçerek bu eser hakkında yapılmış çalışmalardan da yararlanarak bu hikâyeleri yeniden yorumlama olacaktır. Tüm bu veriler ışığında Dede Korkut Hikâyeleri yeni bir bakış açısıyla edebiyatımıza kazandırılmaya çalışılacaktır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evreninde öncelikle Dede Korkut Hikâyeleri'nin orijinal metni olacaktır. Bunun ışığında yapılan akademik çalışmalar da esas alınarak inceleme yoluna gidilecektir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Yöntem olarak doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Konumuz gereği Dede Korkut Hikâyeleri, çalışmamızın temel dokümanı olmuştur. Öykülerdeki kahramanlar ve olumlu tipler saptanmış bu bilgiler ışığında çocuk eğitimi açısından hikâyelerin değeri üzerinde durulmuştur.

Konu ile ilgili kaynaklar, çalışmalar, makaleler ve antolojilerden yararlanılmıştır. Seçilen kaynaklar aracılığıyla ulaşılan bilgiler çalışmamızda elde edilen bilgilerle birleştirilip sonuca varılmıştır.

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Araştırma sırasında önceden belirlediğimiz öykülerden, kitap ve antolojilerden fişlediğimiz eğitsel öğeler ve konuyla ilgili bilgiler, betimsel yöntem ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

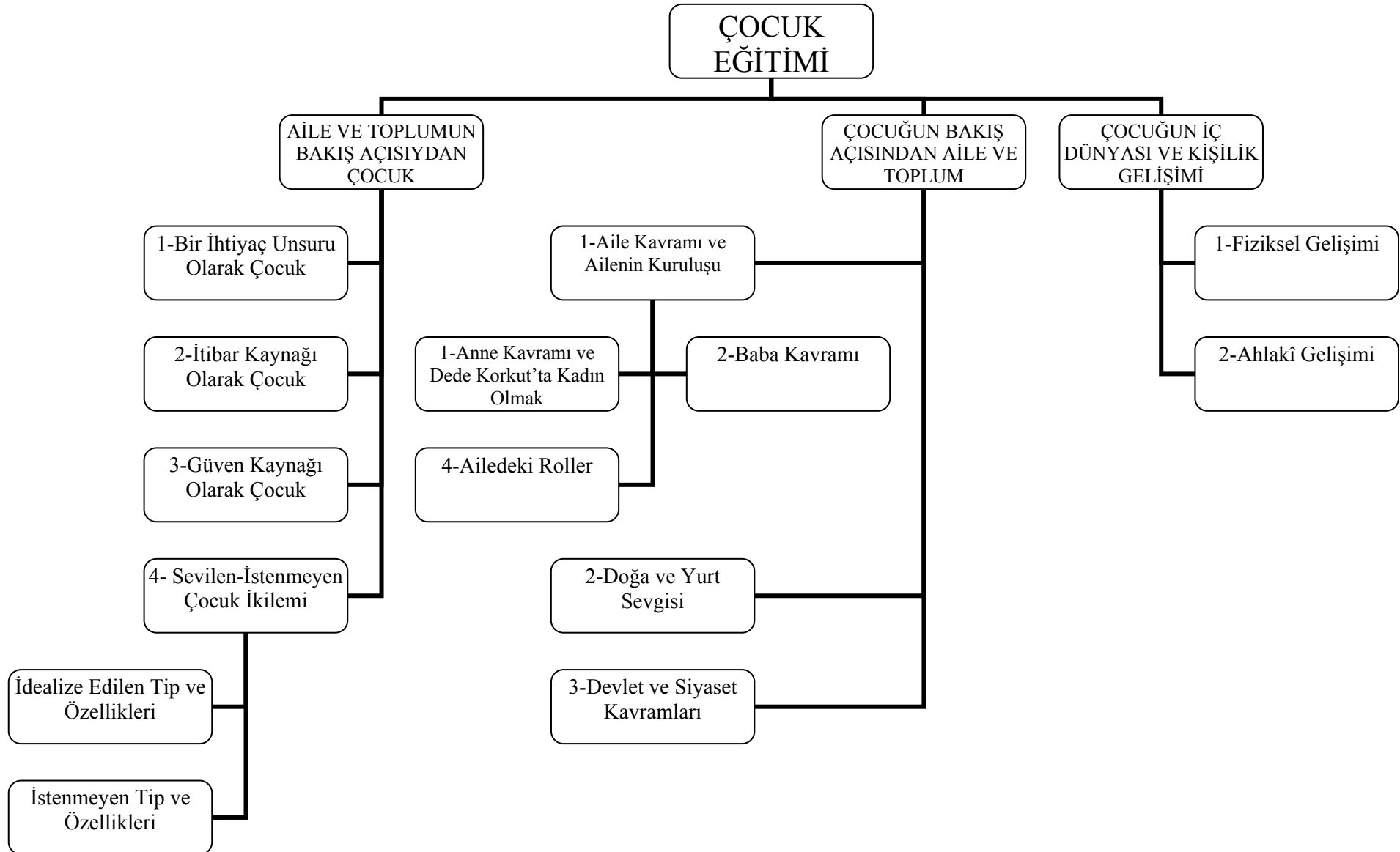
Dede Korkut Hikâyeleri'nin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü değerleri incelerken çocuğun konumunu belirlemek son derece önemli olacaktır. Çünkü çocuk hem bir toplum üyesi, hem bir aile ferdi hem de bireysel bir dünyadır. Bu özellikler düşünüldüğünde öykülerdeki çocuk profiline üç açıdan bakmak doğru olacaktır.

I.Ailenin ve Toplumun Bakış Açısından Çocuk

II. Çocuğun Bakış Açısından Aile

III. Çocuğun İç Dünyası ve Kişilik Gelişimi

Tablo 2:Çocuğun Eğitim Süreci

4.1.Dede Korkut Hikâyeleri'nde Çocuk Eğitimi

4.1.1.Ailenin ve Toplumun Bakış Açısından Çocuk

Ailenin ve toplumun bakış açısından çocuk her şeyden önce bir ihtiyaç unsuru olarak gözlenir. Ayrıca çocuk itibar kaynağıdır, gelecek imgesidir, toplumun devamını sağlayacak yegâne güçtür.

4.1.1.1.Bir İhtiyaç unsuru Olarak Çocuk

Türk toplumu Orta Asya'da yaşadığı dönem boyunca göçebe bir hayat tarzı sürmüştür. Uygurlar ilk olarak yerleşik yaşama geçen Türk topluluğu olarak bilinmektedir. Ancak hem göçebe yaşam tarzında hem de Uygurlarla beraber yerleşik yaşam tarzında “çocuk” Türkler için bir ihtiyaç kaynağı olmuştur.

Özellikle tarım toplumu olan Türk toplumunda çocuk iş gücün azaltan bir konumdadır. Babanın destekçisi ve yardımcısıdır. Bu nedenle çok çocuklu ailelere Türk toplumunda sıklıkla rastlanır.

Çocuğun Türk toplumunda bir değer olarak görülmesinin bir diğer nedeni de onun doğasında taşımış olduğu hareketlilik vasfıdır. Çocuk, Türk töresinin iç dinamiği ve toplumda statikliği kaldıran bir hareket unsurudur. Bu yönüyle toplum, kendi iç dinamiğini, çocuk sayesinde sürekli canlı tutar ve her daim kendini yeniler (Yalçın-Şengül,2004:211).

Son dönemlerde bile ülkemizin kimi kesimlerinde oğul doğurmayan kadınlar “*uğursuz*” olarak isimlendirilerek aile içi ve toplumsal bir dışlama ile karşılaştıkları ve içerisinde bulunan bireylerce diğer gelinlere göre daha az ilgi gördükleri, dışlanmakta ve hatta üzerine erkek çocuk doğurması için “*kuma*” getirildiğini biliyoruz. Maalesef bu durum içerisinde bulunduğu toplum açısından kadının Allah tarafından cezalandırıldığı düşünmesine neden olmaktadır (Koca-Uğurlu,2011:2).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de oğul kavramı önemli bir yer tutar. Kitabın giriş bölümünde Dede Korkut “oğul” için şunları söyler;”Oğul atanun yetiridür, iki gözünün biridür.Devletlü oğul kopsa ocağınun közidir ”(Ergin,1989:74).

Oğul babanın yetişeni olarak tanımlanmış ve iki gözünden birine benzetilmiştir. Ayrıca iyi oğul yetişse ocağın közüdür diyerek oğlu evin, ocağın devamını sağlayacak bir ihtiyaç gibi görüldüğünü belirtmiştir.

Bu benzetmeyle ilgili Adnan Binyazar; (1996:42) oğlun babanın en önemli organı olan görme organıyla bir tutulduğunu vurgularken insanın en önemli organlarından olan gözün değeriyle oğlun değerini kıyaslandığını dile getirmiştir. Yine oğul ocağın közüdür ifadesindeki “köz” ile göz ışığı arasında da bir yakınlık bulunduğunu belirten Binyazar, bu görüntüsel benzerliğin yanında oğlunun babayı sonsuza değin yaşatacağı anlamının da öne çıkarılmak istendiğini belirtmiştir. Çünkü oğul babanın yetişenidir ve o olmadığı zaman evin devamını oğul sağlayacaktır. Bu anlayışın Oğuzların köklü anlayışından geldiğini belirten Binyazar,”Üstte gök delinmezse, altta yer çökmezse, senin ilini, töreni kim bozabilir?”sözünde de aynı inanişin hâkim olduğunun belirtmiştir. Bu inaniş Türklere sonsuz olma inancına bağlayan Binyazar, koca bir devlet için de küçük bir ev içinde aynı inancın geçerli olacağını oğlun da bu inancı devam ettiren en temel varlık olacağını sözlerine eklemiştir. Yani bir evin bacasından tüten duman o evde yaşamın olduğunu nasıl simgeliyorsa oğul da babanın sonsuzluğunu anlatır.

Ancak her çocuk ya da her oğul bu kutsal seviyeye layık bulunmaz. Önemli olan “iyi”oğlun yetişmesidir. Çünkü “ocağın közü” olacak oğul iyi yetişen oğuldur. Erdemli yetişmeyen oğul baba için aynı değere sahip değildir.

Oğlun erdemli ve iyi olanının tercih edildiğini belirten Adnan Binyazar,Bunca ülküleştirilmiş olduğu halde iyi olmayan oğul için Dede Korkut hikâyelerinde duruşun çok net olduğunu ve böyle oğlun istenmediğini vurgulanmıştır (Binyazar,1996:43).

Dede Korkut hikâyelerinin giriş bölümünde iyi olmayan oğlun istenmediği şu sözlerle ifade edilmiştir.

“Ata adını yorıtmayan hoyrat oğul ata bilinden ininçe innese yig. Ana rahmine düşünce toğmasa yig. Ata adın yorıdanda devletlü ogul yig.” (Ergin,1989:74).

Baba adını yürütmeyen görgüsüz kaba oğul baba belinden innese ana rahmine düşmese daha iyi. Baba adını yürütmeyecek oğlun doğmasındansa hiç olmaması tercih ediliyor. Çocuk evin devamının simgesi olması açısından bir ihtiyaçtır. Kanglı Kocaoğlu Kan Turalı öyküsünde Kanglı Kocaoğlu oğlunu ölmeden önce evlendirmek ister. Çünkü soyunun devam etmesi buna bağlıdır. Ayrıca evlatların yuva kurmaya özendirilmesi açısından da babaların yaklaşımı son derece önemlidir.

Ölmek üzere olan Kanglı Koca “Dostlar, babam öldü ben kaldım, yerini yurdu tuttum. Yarın ben öleceğim, oğlum kalacak. Bundan daha iyisi yoktur ki gözüm görürken oğul gel seni evlendireyim.”der (Elips,2005:121).Kanglı Koca'nın sözleri oğlun neslin devamı için bir ihtiyaç unsuru olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Çocuk özellikle de oğlan çocuğu ailenin ve toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır. Bir baba için evlat her şeydir. Tüm sıkıntılarını giderebilecek tek kişidir. Hayatta güvenebileceği kişiler arasında ilk sırada yer alır. Çocuğun ailenin ve soyun devamı olduğu inancını Begil Oğlu Ermen öyküsünde Begil Bey oğluna şöyle seslenir:

Oğul, oğul, ay oğul
Karanlık gözlerimin aydını oğul
Sırtımın dayanağı oğul (Berk,2008:178).

Oğul aya benzetilir. Ay kadar parlak, güzel ve kutsaldır. Karanlık günlerini aydınlatacak ışıktır ve güvenip sırtını dayadığı koca bir dağ gibidir. Varlığı babaya güven ve mutluluk verir.

Adnan Binyazar, (1996:41) oğul eksikliğinin babayı çok üzdüğünü dile getirirken Bay Büre Bey'i örnek göstererek "Benim de oğlum olsa. Han Bayındır'ın karşısına geçse dursa, kulluk eylese..."sözlerini oğlu kişisel güveni sağlayan ve dinsel sevgiyi yaratan bir olgunun yanında ülkenin varlığı için önemli olan bir olgu olarak da yorumluyor. Oğul ya da çoğalmanın her şeyden önce Han Bayındır için gerekli olduğunu belirten Binyazar babanın oğlun varlığıyla Han Bayındır'a karşı övünçlü olacağını ve babayı sevindirip kıvandıracığını belirtmiştir.

4.1.1.2.İtibar Kaynağı Olarak Çocuk

Çocuğun Türk toplumunda, bir ihtiyaç, bir gelecek unsuru ve bir yaşatıcı olarak görüldüğünü belirten Yalçın ve Şengül, (2004:211) çocuğun her zaman saygı ve sevgi gösterilen bir varlık olduğunu savunmuşlardır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin kurucusu olan Türk'ün ortak vicdanında ve ortak aklında, çocuk, küçük de olsa onurlu bir kişiliğe ve olgunluğa sahip olarak karşımıza çıktığını da belirten yazar Türk toplumunun aynası olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde, çocuğa çoğu kez bir yetişkin gibi davranıldığını ve bu durumun da çocuğun benliğinde, değer verilen bir varlık olduğu hissini doğurarak çocuğun kişilik gelişiminde onun için müspet bir taraf oluşturduğunu sözlerine eklemiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde çocuk ihtiyaç unsuru olmanın yanında baba için bir itibar kaynağıydı. Toplumsal sınıflamada çocuk sahibi olanlar özellikle de erkek çocuk sahibi olan beyler her zaman daha üstün tutulurdu. Bunun en can alıcı örneğini Dirse Han Oğlu Boğaç Han öyküsünde görmek mümkündür. Dirse Han Bayındır Han'ın her yıl geleneksel olarak düzenlediği toylardan birine katılır. Bayındır Han'ın gelen misafirleri ağırlamayla ilgili kuralları çok nettir. Oğlu olanlar ak otağa alınacak, kızı olanlar kızıl otağa alınacak, oğlu ya da kızı olmayanlar kara otağa alınacak ve altına kara keçe serilip kara koyun yahnisinden verilecektir.

Öyküde bu durum şu şekilde aktarılır: Hanlar hanı olan Kam Gan oğlu Bayındır Han yılda bir kere büyük bir ziyafet tertipleyerek, Oğuz beylerini konuklarmış. Bir yere ak otağ bir yere kızıl otağ bir yere kara otağ kurduymuştu. Oğlu olanı ak otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, Kimin ki oğlu kızı yok kara

otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayana Tanrı Taala cezalandırmıştır, biz de cezalandırırız, bu böyle bilinsin (Ergin,1989:4).

Türk beyleri için hanlar hanı Bayındır Han'ın toyuna katılmak ve orada değer görmek çok önemlidir. Bu toy bir itibar kazanma yeridir adeta ve bu itibarı daha gelir gelmez oğlu ya da kızı olan beyler kazanmıştır. Dirse Han'ın ise çocuğunun olmayışı onu çok yaralar. Şimdiye kadar yokluğunu çekmiştir belki evlatsızlığın ancak böyle bir toyda değersiz görülüp kara otağa alınmak onun için katlanılmaz bir hal almıştır. Bayındır Han'ın karşısında itibar kazanmanın tek yolu evlat sahibi olmaktır.

Bayındır Han niçin çocuğu özellikle de erkek çocuğu bu kadar çok önemsemiştir? Elbette ülkenin en saygı değer hanlarından biri olan Bayındır Han hem ülkesinin çoğalıp gelişmesi için çocuğa önem verir hem de Tanrı'nın buyruğu olarak çocuk sahibi olmanın gerekliliğini vurgular. Çünkü Tanrı kişiye çocuk vermeyerek onu lanetlemiştir, değersiz kılmıştır. O halde kut anlayışıyla Tanrının elçisi olan ve bu yetkiyle ülkeyi yöneten beyler de evlatsız olanları değersiz kılacak ve aralarına almayacaklardır.

Dirse Han'ın durumu için Adnan Binyazar (1996:36) toplumsal bir katmanlaşmanın izleri yorumunu yapar. Ona göre bu yaşananlar Türk toplumunda oğulsuzluğun, kızsızlığın yerinin olmadığını gösterir bizlere. Bayındır Han'ın bu eksikliği dinsel bir tabana oturduğunu belirten Binyazar, oğlu-kızı olmayan beyler için çok acıklı bir sonun çizildiğini de sözlerine ekler. Şölenle yeri olmayanın ülkede de yeri yoktur. Şölenlerin önemi üzerinde duran Binyazar bu şölenlerde ülkenin önemli kişileri, beyleri, yiğitleri, erenleri bir araya gelirler ülkenin sorunları üzerine görüşürlerdi. Ava çıkma tasarıları, düşman iline akın düşünceleri bu şölenlerde ortaya atılırdı. Bu nedendir ki kara otağa kondurmak, kara keçeye oturtulmak kara koyun yahnisinden yeme zorunluluğunda bırakılmakla beyliğin hiçe sayılması arasında bir fark olmadığını sözlerine eklemiştir. Oğlu-kızı olmayan Dirse Han'ın şaşkınlığını da bu nedenle olduğunu belirten yazar, Bayındır Han'ın Dirse Han'a sanki bir uyarıda bulunmak için bu toya böyle bir kural koyduğu belirtmiştir.

“Dede Korkut Kitabı ve Toplumsal Değerlerin Tahlili” adlı çalışmasında Umay Türkeş Günay (1999:194-195) hikâyede gelişen olaylarla çocuk sahibi olmanın insana kendi sorumluluğunu ve etrafındakilerin sorumluluğunu taşımayı öğretmesi ve olgunlaştırması açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Han Bayındır’ın ilinde önceliğini yitirdiğini anlayan Dirse Han’ın çocuk sahibi olmayışının nedeninin ya kendinde ya da eşinde olduğunu ifade etmekle birlikte evine dönünce eşine kırıcı davrandığını belirten Türkeş ,Dirse Han’ın sevgi ya da şefkat isteğiyle değil tamamen soyunu devam ettirip Bayındır Han’dan itibar görmek için çocuk sahibi olmak istediğini iddia eder.

Benzer bir olay Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek destanında geçer. Bayındır Han’ın sohbetine gelen Bay Püre duygulanıp ağlamaya başlar. Bayındır Han niçin ağladığını sorunca Allah Teâla bana beddua etmiştir, beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak der. Benim de oğlum olsa Han Bayındır’ın karşısına geçse dursa, hizmet eylese, bende baksam sevinsem, kıvansam, güvensen der. Bunun üzerine güçlü Oğuz beyleri yüzlerini göye çevirdiler el kaldırıp dua eylediler. Allah Teâlâ sana bir oğul versin dediler (Ergin,1989:116).

Görülüyor ki oğlu olmayan Bay Püre Bey Bayındır Han’ın karşısında kendini kötü hisseder. Sanki ona olan bir borcunu ödeyememiş bir mahcupluk içinde duygulanır ve gözyaşlarına hâkim olamaz. Çünkü mecliste kendini itibarsız ve değersiz görmüştür. Ne sağında ne solunda ona güven verecek bir evlat yoktur.

4.1.1.3.Gelecek İmgesi Olarak Çocuk

Her canlıda olduğu gibi insanoğlunda da soyunu devam ettirme isteği onu her dönem çoğalma eğiliminde tutmuştur. Ancak çoğalma ya da evlat sahibi olma her şeyden önce zarurettir. Özellikle de insan gücüne ihtiyaç duyulan toplumlarda evlat bir aile için vazgeçilmezdir. Ancak evlat sahibi olmak istemenin diğer bir yönü de neslini devam ettirmektir. İnsanoğlu ölümlüdür yani gelip geçicidir. Ölümünden

sonra onun adını yaşatacak onu geleceğe taşıyacak en büyük köprü sahip olacağı bir evlattır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de beyler adını, şanını yaşatmak için bir evlat sahibi olmak isterler. Hatta evlat sahibi olamayanın Tanrı tarafından lanetlendiğine inanırlar. Oğul babanın gelecekteki mirasçısıdır. Çünkü oğul babanın hem maddi mirasına sahip çıkacak hem de ondan geriye kalan aile bireyleri başta olmak üzere diğer tüm manevi mirasına da sahip çıkacaktır.

Bay Büre Bay öyküsünde Bay Büre'nin oğulsuzluktan dolayı böğüre böğüre ağladığını belirten Binyazar, bu durumun bir umutsuzluk olduğunu ve bu umutsuzluğun da iki sebebinin olabileceğini belirtiyor. Ona göre en önemli sebep ölen beyin ardından onun yönetimini sonsuz kılacak birinin olmayışdır. Kendisi öldükten sonra kendisi de yönetimi de sona erecektir. Bu sebeple “oğul” bir kişiye hem Tanrı katında hem de toplum katında bir yer sağladığını da sözlerine ekleyen Binyazar feodal yönetim biçimlerinde oğulun son derece önemli olduğunun dile getirmektedir (Binyazar:1996:40).

4.1.1.4. İdealize Edilen Tip-İstenmeyen Tip İkilemi ve İdeal Tip

Toplum insanların sosyal gelişmelerini gerçekleştirdiği alandır. Sosyal gelişme, sosyal hayatın gelişmesi anlamına gelir. Beklentilerin gerçekleşmesi halidir. İnsan rollerini ortaya koyarak, beklentilerini gerçekleştirir. Beklentiler karşılıklıdır (Nirun,1994:156).

Toplum, içinde yetişen bireyler tarafından şekillenir. Ancak toplumun da yetişen bu bireylerden beklentileri vardır. İşte toplumun beklentilerine uyan ve gereken değer yargılarına sahip kişiler toplum tarafından sevilen tip olarak düşünülebilir. Ancak toplumun genel kanılarına aykırı davranan tipler ise sevilmeyen-istenmeyen tip olarak nitelendirilir.

Dede Korkut Hikâyelerinin kişileri, konar-göçer karakterli bir toplumun ihtiyaç duyduğu oranda, ruhsal ve fiziksel güç bakımından üstün özelliklere sahiptir (Eliuz,1999:139) .Oğul kavramı beyler için son derece önemlidir. Bir evlada sahip olamamak lanetlenmişliğin simgesidir ancak her oğul aynı değerde değildir.

Hikâyelerde gördüğümüz çoğu kahraman yetiştikleri toplumun ihtiyaçlarıyla şekillenen niteliklere sahiptirler. Çünkü göçebe yaşam tarzı onları şekillendiren en önemli unsurlardandır. Ancak kahramanların hepsi toplum tarafından değer görmez. Çünkü onlar toplumun yarattığı gelenek ve göreneklere, değer yargılarına aykırı hareket etmişlerdir. İşte bu durum kahramanlar arasında sevilen ya da istenmeyen tip ikilemini doğurmuştur.

Sevilen ya da istenmeyen tip ikilemini açıklamadan önce hikâyelerdeki kahramanları çocuk-yetişkin kahramanlar olmak üzere ikiye ayırmanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü hikâyelerdeki çocuk kahramanların doğumuna ve yetişmesine tanık olmaktadır. Ancak zaten var olan ve belli özellikleri bünyesinde barındıran kahramanları ise ayrı bir açıyla değerlendirilmelidir. Bu sınıflamayı bir tablo üzerinde gösterecek olursak;

Tablo:3 Kahramanların Sınıflandırılması

Büyümesine Tanık Olduğumuz Kahramanlar	Yetişkin Kahramanlar
Boğaç Han	Dede Korkut
Tepegöz	Bayındır Han
Bamsı Beyrek	Salur Kazan
Basat	Deli Dumrul
	Karaçuk Çoban
	Dirse Han
	Kan Turalı
	Konur Koca Sarı Çoban

Bu kahramanları istenmeyen tip veya ideal tip ikileminde inceleyip kahramanları kesin çizgilerle ayırmak elbette zor olacaktır.

“Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler” adlı çalışmasında Ülkü Eliuz (1999:141–155) kahramanları sınıflarken “ülkü değer-ara değer-karşı değer” ifadelerini kullanmıştır. Ülkü değer olarak tanımladığı tiplerin genellikle boyutlu karakterler olduğunu belirten Eliuz, bu kişilerin hayata ve topluma daha geniş bir perspektiften baktığını, kendilerini topluma ve inandıkları değerlere adadıklarını ve bu uğurda her türlü mücadeleye giriştiklerini vurgular. Bu kişilerin tematik gücü temsil ettiğini belirten Eliuz bu kişilerin maddi gücü önemsemeyen, toplumun çıkarlarını ön plana çıkaran kişiler olduklarını da vurgular.

İdeal tip olarak da düşünebileceğimiz bu kişilerin zıttı olarak da “karşı değer” kavramını kullanan Eliuz, (1999:141–155) bu tip kişiler için yozlaşmayı temsil eden tipler tanımlamasını kullanır. Yozlaşmayı temsil eden bu tipler ya kalıtsal olarak bu özelliklere sahiptirler ya da sonradan toplum tarafından yozlaştırılmışlardır. Bu değerlendirmeler ışığında Eliuz öykülerdeki kahramanlar için şöyle bir sınıflama yapmıştır.

Tablo.4 Değer Tablosu

	Ülkü Değer	Ara Değer	Karşı Değer
Kişi Seviyesinde	Baş kişiler(Boğaç Han,Bamsı Beyrek,Deli Dumrul vd.) Bayındır Han Dede Korkut	Karaçuk Çoban Kırk Yiğit Kırk Kız	Tepegöz Kâfirler Kâfir kızları Kılbaş
Kavram Seviyesinde	Sevgi Vefa Yiğitlik Doğurganlık Deneyim Düzen-Uyum Olması gereken	Aile Kardeşlik Otorite Bağlılık Zenginlik	Aldatma Yozlaşma Namertlik Kısırlık Deneyimsizlik Kargaşa Olan
Simgesel Değer Olarak	Töre Rüya Dua Ağaç At Kurt Ad alma Su Ak çadır	Kızıl Çadır Geyik	Beddua Doğan Kara çadır “Kara kaygulu” rüya

Eliuz’un ülkü tipler olarak nitelendirildiği kişiler toplumun takdir ettiği, değer verdiği ideal tipin karşılığıdır Karşı tipler ise toplumca dışlanmış ve topluma zarar veren kişilerdir. Biz sınıflamamızı bu yönde yapacağız.

Öykülerdeki kahramanlardan çoğu ideal tip olarak nitelendirebileceğimiz kişilerden oluşur. Destandan hikâyeye geçiş dönemi eseri olan Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki başkahramanlar destanların olağanüstü kahramanlarına yakın özellikler taşırlar. Onlar çoğunlukla milletlerinin hayatında önemli değişiklikler yaratan alp tipindeki kahramanlardır. Aslında öykülerde sevilen-istenmeyen tip ikilemini genellikle merd-namerd ikilemiyle örtüştürmek mümkündür. Çünkü

toplumun bir kahramandan beklediği merd olmasıdır. Bu kavram öykülerde geniş bir anlam yoğunluğuna sahiptir.

“Türk insanının töresinde merd, yiğit, er sıfatları olumlu-örnek tip için kullanılır; namerd ise kusurlu, kaypak, güvenilmez gücünü ve zekâsını toplumun zararına kullanan kötü insan tipi için kullanılır”(Eliuz:1999:152).

Umay Türkeş, (1999:193–198) “Dede Korkut Kitabı ve Toplumsal Değerlerin Tahlili” adlı çalışmasında merd yiğit olabilmek için dürüst, açık sözlü, sözünün eri olmak gerektiğini ayrıca gafil olmayıp, çevresindeki insanların zaaf ve meziyetlerini kavrayabilme, duyduklarını muhakeme ettikten sonra inanmanın gerekliliğine sahip olmak gerektiğini belirtmiştir.

Aynı çalışmasında Türkeş, gerek Dede Korkut Kitabı’nda gerekse halk edebiyatının bütününde ve Türk milletinin her dönemindeki kabullerinde olumsuz insan tipinin Farsça “namerd” kelimesiyle karşılandığını belirtmiş ve Türklerin bu Farsça kelimeyi kendi uzun yaşantıları sonucunda olumsuz anlamlar yükleyerek istenmeyen tipi belirten bir kavram olarak karşıladıklarını vurgulamıştır. Ona göre namerdin en belirgin özelliği ikiyüzlü ahlak anlayışını temsil etmesidir. Bu tip kişiler toplumun kurallarını ve değer yargılarını savunan kişileri yanıltarak yanına alır ve pek çok iyi niyetli saf ve gafil insanı kullanarak olumlu olan her şeyi çökeltebilir. Bu tip kahramanların hem uzak tarihimizde hem de yakın tarihimizde özel hayatımızda bizi geçerli değerlerimizi, kurallarımızı çatıştırarak birbirimize düşürüldüğünü ve bu yolla ailemize, devletimize, milletimize büyük zarar veren tecrübeyi yaşattığını hepimiz biliriz.

Namerdin karşıt anlamlısı sayabileceğimiz yiğit için ise güler yüzlü, fiziki anlamda güçlü toplumu bölen değil birleştiren, kibirsiz, mücadelecî, uyanık ve tetikte olan, ruhsal anlamda dengeli, inandığı davadan vazgeçmeyen kişiler olduğunu belirtir.

Dede Korkut Kitabı'nın giriş bölümünde “Devletsüz şerrinden Allah saklasun hanım sizi”(Ergin,1989:74) ifadesiyle namerd kişilerin şerrinden ancak Allah'ın kurtarabileceği belirtilir. Çünkü namerdler acımasızdır. Onlara çoğu zaman sıradan kişilerin karşılık verebilmesi zordur. Bu nedenle böyle kişilerden tanrının korumasına sığınmak en doğru ve en güvenilir yoldur. Yine giriş bölümünde “Sarp yorır-iken ata namerd yiğit bin binmez, binince binmese yig. Çalup keser öz kılıcı muhannetler çalınca çalmasa yig(Ergin,1989:74) .“ifadeleri kullanılır.

Sert yürürken cins bir ata namerd binemez, binince binmese daha iyi. Çalup keser öz kılıcı namerdler çalınca, çalmasa daha iyi, şeklinde yorumlayabileceğimiz bu sözlerde cins ve soylu bir ata namerd binemeyeceğini vurgular. Benzer şekilde yiğidin attan sonra en önemli varlığı olan öz kılıcını namerdlerin almasının hiç iyi bir durum olmayacağı da belirtilir.

Bu bilgiler ışığında öykülerdeki kişileri sınıflayacak olursak,

4.1.1.4.1.İdealize Edilen Tipler

Bayındır Han: Bu kişilerin arasında sayabileceğimiz kişilerden biri Bayındır Han'dır. O hanlar hanıdır. Cömerttir. Toylar düzenler ve açları doyurur, çıplakları giydirir. Ancak en önemlisi ülkenin birliği ve dirliğini o sağlar. Beylerin arasındaki iletişimi güçlendiren kişi odur. Bayındır Han'ın birçok öyküde adı geçmesine rağmen kahraman konumunda değildir. Bu sebeple onun kişiliği hakkında çok fazla bir bilgiye sahip olamıyoruz.

Boğaç Han: Boğaç Han da tam bir ideal tip olarak karşımıza çıkar. Zaten Boğaç bir ağzı dualının duasıyla doğmuştur. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boy'unda Dirse Han Bayındır Han'ın düzenlediği toya katılır. Ancak orada pek hoş bir karşılama görmez. Kendisini kara otağa oturturlar, kara keçe üzerine oturtur ve kara koyun yahnisinden yedirirler. Bu duruma anlam veremeyen Dirse Han sitem eder ve Bayındır Han neyimizden kusur gördü, der. Ancak bu durumun tek sebebinin evlatsız

olmasından kaynaklandığını öğrenince çok hiddetlenir ve eşine durumu açar. Eşi ise yapması gerekenleri bir bir sıralar.

“Hey Dirse Han, yerinden kalk, alaca çadırı yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, aç görersen doyur, çıplak görersen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığ, göl gibi kıımız sığıdır, büyük ziyafet ver, dilek dile”(Ergin,1971:11).

Boğaç Han'ın doğması için yapılanlar bile yiğitliğin göstergeleridir. Boğaç Han bu yapılanlardan sonra doğar ver kendisine yakışır bir yiğitlik göstererek koca bir boğayı tek yumruğuyla yere serer. Yiğitliğin ilk aşamasını geçen Boğaç Han'a “Boğaç” ismini Dede Korkut koyar. Bu durum Boğaç'ın ideal ve örnek bir tip olduğunu gösterir. Çünkü adını dede Korkut vermiştir. Yaşını Allah verecektir. Öykülerde Dede Korkut'un isim verdiği tüm kişiler ideal tip sınıflamasına girer. Dede Korkut Boğaç'ı şöyle tanımlıyor:

Hey Dirse Han Beylik ver bu oğlana erdemlidir
 Taht ver erdemlidir
 Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana
 Biner olsun hünerlidir
 Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana
 Etlik olsun hünerlidir
 Develerden kızıl deve ver bu oğlana
 Yük taşıyıcısı olsun hünerlidir
 Altın başlı otağ ver bu oğlana
 Gölge olsun erdemlidir
 Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana
 Giyer olsun hünerlidir

(Ergin,1971:14)

Dede Korkut Boğaç Han'ın karakteri üzerinden yiğit olmanın özelliklerini de sayar aslında. Erdemli, hünerli, at sürmeyi bilen, giyinmeyi bilen, iyi ok atan kişidir yiğit. Boğaç da babasına, anasına ve toplumuna layık bir yiğit gibi davranır ve babası onu mükâfatlandırır. Ona beylik verir, emrine adamlar verir.

Boğaç ideal bir tip olmasının yanında öyküde babasının kırk yiğidini beylik kazandıktan sonra anmamakla eleştiriliyor. Nitekim bu ihmali ona ve ailesine büyük bedeller ödettiriyor. Beylik aldıktan sonra kırk yiğide eskisi gibi önem vermeyişi eleştiriliyor Boğaç'ın. Yani yiğit vefalı olmalı mesajı veriliyor Boğaç Han üzerinden.

Boğaç'a kin güden kırk yiğit hain planlar yapıyor ve Dirse Han'ı oğluna düşman edip Boğaç'ı babasına öldürtüyorlar. Ancak Boğaç ağır yaralıyken annesi buluyor. Boğaç rüyasında Hızır'ı görüyor ve Hızır ona bu yaradan kendisine ölüm olmadığını müjdeliyor. Yiğitlerin Tanrı tarafından desteklendiğini Boğaç Han'da da görmekteyiz.

Boğaç iyileştikten sonra babasını esir alan kırk yiğidin üzerine gidiyor. Babasına karşı kin tutmaması gerektiği kendisine annesi tarafından şöyle hatırlatılıyor:”Hanım oğul kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini beraberine al, babanı o kırk namertten kurtar, yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıya”(Ergin,1971:23). Çünkü yiğitler anaya ataya kin tutmaz ve babaya saygısı sonsuzdur. Boğaç da bir yiğit gibi davranarak babasını kırk namerdin elinden kurtararak ideal tip olmaya hak kazanıyor ve Dede Korkut'un duasını alıyor.

Salur Kazan: Salur Kazan karşımıza ilk olarak ikinci hikâyede çıkar.”Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy “ hikâyesinde de ismi geçen Salur Kazan da merd sayabileceğimiz olumlu tipler kategorisine girer. Salur Kazan hikâyenin giriş bölümünde şöyle tanıtılır: “Ulaş oğlu, yırtıcı kuşun yavrusu, zavallının biçarenin ümidi Amit suyunun aslanı, Karacuşun kaplanı, yağız al atın sahibi, Han Uruz'un babası, Bayındır Han'ın güveyisi, kudretli Oğuz'un devleti, kalmış yiğit arkası Kazan”(Ergin,1971:28).

Salur Kazan öykülerde sıklıkla geçer. Saim Sakaoglu'nun (1998:21) yaptığı araştırmaya göre Salur kazan ismi bütün hikâyelerde toplamda 348 kere geçer. Ayrıca yedi hikâyede ismine rastlanır. Bunlar 3'üncü,4'üncü,8'inci,9'uncu,10'uncu, 11'inci ve 12'inci hikâyelerdir. Ad bazen hikâyenin adındaki "Salur Kazan",bazen de "Ulaş Oğlu Salur Kazan", "Kazan" ve "Kazan Big" şekillerinde görünür.

Salur Kazan da diğer Oğuz Beyleri gibi yiğit, merd ve cömerttir. Toylar düzenleyerek cömertliğini tüm Oğuz Beylerine gösterir, yaptığı toplantılarda altın kadehler, sürahiler dizilir, ipek halılar serilir. Salur Kazan verdiği bir toplantıda Oğuz beylerine şöyle seslenir:"Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüelim beyler ava avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım"(Ergin,1971:29). Bu sözlere bakılırsa Salur Kazan oturmayı ve miskinliği sevmeyen dinamik, çalışkan ve yiğit bir Oğuz beyidir.

Salur Kazan çıktığı av sırasında evinin ve yurdunun kâfirler tarafından yağmaladığını rüyasında görür ve hemen yurduna döner. Bu durum bize onun kalbi temiz, iyi yürekli ve Tanrı tarafından sevilen biri olduğunu göstermektedir. Çünkü Tanrı ona haber göndermiş ve iş isten geçmeden bir şeyler yapması için adeta bir mesaj iletmıştır. Salur Kazan gibi yiğit, mert kişilere Tanrı'nın destek olduğu birçok örnekte daha mevcuttur.

Salur Kazan evine döndüğünde gördüğü manzara karşısında adeta yıkılır, perişan olur ve ne yapacağını bilemez. Ancak çobanı olan Karaçuk Çoban ona durumu anlatır. Salur Kazan cesaretlidir, yüreklidir. Hemen öcünü almak için hareket geçer. Kendisine eşlik etmek isteyen çobanını bile kendi başarısına gölge düşüreceği için yanında istemez. Nihayet kâfir eline varır ve ailesini ve sahip olduklarını geri alır. Tam bir yiğide yakışır şekilde davranıp eşini, annesini, oğlunu ve tüm sahip olduklarını geri alır.Salur Kazan kendisine yardım eden Karaçuk Çoban'a savaşa gitmeden önce verdiği sözü tutar ve çobanı tavlacı başı yapar. Çünkü yiğit-merd kişiler verdikleri sözü tutarlar.

Karaçuk Çoban: Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boy'unda karşımıza çıkan bu çoban yiğit, yürekli, fedakâr ve sadakatli bir çobandır. Ancak kendisini bulunduğu hikâyenin kahramanı gibi göremeyiz. Çünkü kahraman olmak için soylu bir aileden gelmek âdeti bulunmaktadır.

Karaçuk çoban ideal tipi yansıtan bir kişidir. Salur Kazan'ın çobanıdır. Salur Kazan ava gittiğinde düşman saldırısını gören ve olanları Salur Kazan'a anlatan odur. Aynı zamanda Salur Kazan'la aynı gece rüya görür. Rüyasında kâfirlerin yaptıklarına doymayacağını, onun gözetiminde olan koyun sürüsünü de almaya geleceklerini görür ve hemen tedbirini alır. Yani diğer yiğitler gibi gaflet içinde gösterilmez. Ayrıca Tanrı tarafından kendisine rüyada olacakların haber verilmesi onun da Tanrı tarafından sevilen ve onaylanan bir kişi olduğunu gösterir.

“Karaçuk Çoban başkahraman olmamasına rağmen başkahramanların tüm özelliklerini bünyesinde taşır. Hatta Salur Kazan'ı bile gölgede bırakır”(Eliuz,1999:143). Karaçuk Çoban beyinin emaneti olan koyun sürüsünü korumak için büyük bir kahramanlık gösterir. Kendini ve iki kardeşini tehlikeye atar. Nitekim iki kardeşini düşmana şehit verir ancak pes etmez. Tam bir cesaret ve yenilmezlik örneği taşır. Düşman kendisine beylik teklif eder ancak çoban asla kabul etmez ve onlara şöyle cevap verir.

İlakırdı söyleme bre itim kâfir
 İtim ile bir yalakda bulaşığımı içen azgın kâfir
 Altındaki alaca atını ne översin
 Alaca başlı keçim kadar gelmez bana
 Başındaki tulganı ne översin bre kâfir
 Başındaki borküm kadar gelmez bana
 Altmış tutam mızrağını ne översin murdar kâfir
 Kızılık değeneğim kadar gelmez bana
 Kılıcını ne översin bre kâfir
 Eğri başlı çomağım kadar gelmez bana

(Ergin,1971:32)

Tek silahı olan sapanıyla düşmana karşı savaşıyor ve attığı bir okla ikisini, üç okla dördünü, dört okla beşini yere seren bu çoban “yiğitler ejderhası” olarak nitelendirilir. Mücadelesinin bitirmeden asla geri çekilmez. Hatta avdan dönene Salur Kazan bile bir an ümitsizliğe kapılır. Ancak o dimdik ve kendinden emin bir şekilde öç almaya Salur Kazan’la birlikte gitmek istediğini belirtir. Bunu kabul etmeyen Salur Kazan çobanı ağaca bağlasa da yiğitliğin getirisi olan fiziksel gücüyle ağacı yerinden söker ve bu ağacı da Salur Kazan için savaşta kullanacağını belirtir. Bu sözyle Salur Kazan’ı ikna eder. Yani Karaçuk Çoban fiziki açıdan güçlü olduğu kadar dilsel açıdan da güçlüdür. Aynı zamandan bu sözleriyle ülkesine ve beyine ne kadar sadık olduğunu da gözler önüne serer. Oraya kardeşlerinin intikamını almaya gittiğini söyleyen çoban tüm yiğitler gibi ailesinin öcünü almadan rahat etmez.

Çoban ve Salur Kazan, Oğuz Beylerinin de yardımıyla düşmanı yenerler. İkisi de tam bir yiğit gibi davranmışlar ve toplumun kendisinden beklediklerini yerine getirmişlerdir.

Bamsı Beyrek: Bamsı Beyrek Dede Korkut Hikâyelerindeki en ilginç tiplerden biridir. Bamsı Beyrek iki hikâyede birden yer alır. Bunlardan ilki üçüncü hikâyeye olan Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’dur. İkincisi ise on ikinci hikâyeye olan İç Oğuz Taş Oğuzun Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy’dur.

Bamsı Beyrek tüm özellikleriyle ideal bir tiptir. Örnek alınması gereken ve yiğit olmanın tüm mezzetlerini sergileyen bir kişiliktir. Bamsı Beyrek’in doğumu da diğer birçok yiğit gibi duayla olur. Babası Pay Püre Bey Bayındır Han’ın bir şöleninde diğer tüm beylerin yamacında oğulları olduğunu görür ve kendisinin bir oğlu olmadığı için üzülür. Çünkü onun adını yaşatacak beyliğine sahip çıkacak kimse yoktur. Bu duruma çok içlenen Pay Püre Bey böğüre böğüre ağlar. Böğüre böğüre ağlaması duyduğu acının şiddetini yansıtmaya bakımından etkileyici bir ikilemedir.

Pay Püre Bey’in durumuna üzülen Oğuz beyleri ellerini açarak dua ederler. O sırada Pay Piçen Bey de aynı dileği diler. Bir kızı olmasını diler Oğuz beylerinden. Oğuz beyleri de her ikisi için yakarırlar Tanrı’ya. O zamanki beylerin alkışı alkış,

kargışı kargıştır elbet ve duaları kabul olur. Pay Püre Bey'in bir oğlu olur. Doğumu duayla gerçekleşen Bamsı, çalımlı, kartal hünerli, güzel bir yiğit olarak tanımlanır öyküde.

Babasının kendi için istettiği hediyeleri getiren kervana yolda düşmanlar saldırır. Bamsı bu olaya tanık olur ve kervanı düşmanlardan kurtarır. Kendisinin tanımayan bezirgânlar ona yaptığı bu iyilik karşısında bir hediye sunmak isterler. Beyrek “bir deniz tayı boz aygırı tuttu, bir de altı kanatlı gürzü, bir de ak kirişli yayı tuttu.” (Ergin,1971:57).

Ancak bezirgânlar beğendiklerini veremezler çünkü onlar Püre Bey'in oğlu içindir. Beyrek ısrar etmez “Burada minnetle almaktansa, orda babamın yanında minnetsiz almak daha iyidir. “(Ergin,1971:57) der. Bu davranışı bize Beyrek'in minnet altına kalmayan biri olduğunu gösterir.

Yurduna döndüğünde babası durumu öğrenir ve çok mutlu olur. Çünkü oğlu bir başarı göstermiş ve ad almaya hak kazanmıştır. Dede Korkut Beyrek'e “Bamsı” ismini takar.

“Beyrek'in adı ile onun davranışı arasında kültürel düzenleme ve sembolik bir ilişki vardır”(Eliuz:1999:143). “Davranışa karşılık olarak Beyrek'e “ Bamsı “ adı veriliyor.Farsçada bam “gök” demektir,dolayısıyla “Bamsı” göksel demektir.Anlatının yaratıcısı Beyrek'in göksel bir yaratık gibi Tanrı'nın da sevebileceği bir biçimde davrandığını anırtıyor”(Karabaş,170-171) ;(Eliuz ,1999:143)

Dede Korkut Hikâyelerindeki olayları mit-yazı ikileminde inceleyen Kemal Abdullah, (1997:65) yazılı kahramanları yeni tipli kahramanlar olarak karakterize eder. Yazının destandaki klasik kahramanı olarak da Beyrek'i gösterir.

Bamsı Beyrek'in yaşam serüveni doğumundan başlayarak ayrıntılı verilir. Beyrek doğum, gençlik, savaş, evlilik, esaret süreçlerinden geçerken aslında kendini

gerçekleştirir. Ve birey olma sürecini yaşar. Beyrek'in tek başına sefere giderek karmaşık bir tip haline geldiğini söyleyen Eliuz (1999:144) psikolojik olarak da rengârenk bir şekilde geliştiğini belirtir. Beyrek azap çeker, iç büyüme yaşar, derine doğru gelişir böylece manen zenginleşmiş olur. Eliuz'a göre Beyrek'in ilk hikâyesindeki hapishaneden kaçış ile kitabın son hikâyesindeki ölümüne kadar geçirdiği dolambaçlı ve inişli çıkışlı yaşam yolu bir manevi değişme için çok uygun şartlar hazırlar. Beyrek üçüncü hikâyede kendi talihi uğrunda mücadele eder; on ikinci hikâyede ise iç Oğuz'un menfaatine ihanet etmediği için hayatını kaybeder.

Bamsı Beyrek, hayatının her aşamasında zorluklarla karşılaşır. Çünkü yiğit-merd kişi zorluklarla mücadele etmeden kazanamaz mesajı hatırlatılır Beyrek üzerinden. Kendisinin beşik kertmesi olan Banu Çiçek'i almak için bile zorlu bir mücadele sürecinden geçer. Bu süreçte en büyük engeli Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'dır. Adından da anlaşılacağı gibi bu kişi Beyrek için zor bir engeldir. Hatta ondan kardeşini istemek en büyük çılgınlık olarak görülmektedir. Ancak Beyrek vazgeçecek, pes edecek biri değildir. Bir çare düşünülür. Oğuz'un bilicisi Dede Korkut görevlendirilir

Kız istemek için Dede Korkut'un seçilmesi tesadüf değildir. Öncelikle kız isteme gibi geleneklerde büyüklerin rehberliğinin alındığı gösterilir okuyucuya. Çünkü Beyrek zaten Banu Çiçek'i görmüş ve beğenmiştir. Banu Çiçek de Beyrek'i beğenmiştir. Ancak kendi kararları yeterli değildir. Ailenin ve "Deli" de olsa ağabeyinin onayını almak gereklidir. Çünkü merd kişi böyle davranmalıdır.

Nitekim Beyrek de öyle yapmış ve Dede Korkut'u elçi göndermiştir. Dede Korkut'un elçi gönderilmesinin bir diğer sebebi Deli Karçar'ın ne derece deli olduğunu kanıtlamaktır. Çünkü o Dede Korkut bile olsa kimseyi affetmeyecek, kardeşini istemeye gelen her kim olursa olsun öldürecektir. Nitekim burada Dede Korkut da onunla fiziksel anlamda baş edemez. Hatta ondan kaçmak için yanında getirdiği yedek atlar bile onu kurtaramaz. En son çare Tanrı'ya sığınır ve beddua eder. Ancak bu şekilde engel olur Deli Karçar'ın hışmına. Deli Karçar'ın eli taş kesilince Dede Korkut'a bir şans verir. Eğer istediklerini getirebilirse Banu Çiçek'i

verecektir. Ancak istedikleri de çok zor elde edilebilecek şeylerdir. Bu da Beyrek için bir diğer zor aşamadır.

Deli Karçar;”Bin erkek deve getirin dişi deve görmemiş olsun, bin de aygır getirin ki hiç kısrakla çiftleşmemiş olsun, bin de koyun görmemiş koç getirin, bin de kuyruksuz kulaksız köpek getirin, bin de pire getirin “(Ergin,1971:66). Bu aşama da Dede Korkut’un desteğiyle aşılır. Bu aşamalarda Dede Korkut’un Beyrek’e destek olup onun yanında olması Beyrek’in ideal bir tip olduğunun diğer bir göstergesidir. Çünkü Dede Korkut en büyük ideal tiptir. O ne derse doğrudur.

Deli Karçar’ın istekleri getirilir ancak bu durum Deli Karçar’a pahalıya patlar. Düştüğü sıkıntıdan yine kendisini Dede Korkut kurtarır.

Bamsı Beyrek muradına ermiş ve Banu Çiçek’i almıştır. Ancak zorluklar bitmez. Beyrek’in manevi gücü sınanmaya devam eder. Düğün gecesini düşmanların baskını sonucu esir düşer. Ancak Beyrek’in isyan ettiğini göremeyiz. Çünkü merd kişi isyan etmez, yılmaz ve öcünü almak için güçlü kalır. Beyrek tam on altı yıl esir kalır düşman elinde. Bu süreçte de umutsuzluğa kapılmadığını hayat enerjisini kaybetmediğini kendisine âşık olan düşman beyin kızının şu sözlerinden anlamaktayız:”Niçin müteessirsin hanım yiğit? Geldikçe seni hep şen görürdüm, gülerdin, oynardın, şimdi ne oldun yiğit?” (Ergin,1971:70).

Beyrek üzgündür çünkü sevgilisi Banu Çiçek Yalancı oğlu Yalancuk’a verilecektir. Bu haber Beyrek’i sarsar. On altı yıl çektiği esaretten kurtulması için büyük bir sebebi vardır artık. Çünkü on altı yıl çok uzun bir süreçtir. Beyrek’in sabırlı olduğu bu sürenin uzunluğuyla gözler önüne serilir. Ancak artık sabredemez çünkü eşi, sevgilisi elden gidecektir. Bir merd kişi bu durumda tepkisiz kalmaz. Beyrek de bir yolunu bulup koşar yurduna ve sevgilisini kurtarmaya. Beyrek, Banu Çiçek’i hemen göremez. Bu aşamada da sınanır. Ancak hem zekâsını hem de yiğitlik hünelerini kullanarak Banu Çiçek’e ulaşır ve kendini tanıtır.

Sevdiğine kavuşmuştur ancak yapılması gereken işler alınması gereken özlere vardır. Beyrek adamlarını kurtarmaya ve bey kızına verdiği sözü tutmaya gider. Oğuz beylerinin de desteğiyle öcünü alır, bey kızını da alıp yurduna getirir ve Beyrek üzerine düşen tüm görevleri yerine getiren bir yiğit olur.

Beyrek'in öyküsü on ikinci hikâyede devam eder. Beyrek hiç beklemediği bir durumla karşılaşır. Dış Oğuz Beyleri Kazan'a düşman olmuştur. Aynı şeyi kız verdikleri Beyrek'in de yapmasını isterler. Ancak Beyrek canı pahasına itaat ettiği Kazan'a ihanet etmez ve bedelini canıyla öder. Yiğit-merd kişi sonunda ölüm olsa da inandığı, doğru bildiği yoldan dönmez mesajı verilir okuyucuya.

Uruz: Salur Kazan'ın oğlu olan Uruz'un Salur Kazan'ın Evi'nin Yağmalandığı Boy'da adı geçer. Salur Kazan ava çıkarken evini, otağını oğlu Uruz'a emanet bırakır. Ancak Uruz bu öyküde yiğitlik gösteremez. Çünkü onun yiğitliğe kavuşması "Kazan Bey oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Boy"da gerçekleşir. Ancak ilk öyküde Uruz annesiyle beraber düşman eline esir düşmüştür. Düşman annesi olan Burla Hatun'u tanımak için haince bir yola başvurur. Uruz'un etinden et kopararak kırk güzel kıza yedirmek ister. Burada kim feryat figan ağlarsa Uruz'un anasının o olduğu anlaşılacaktır. Durumu öğrenen Burla Hatun, Uruz'a koşar ve ne yapması gerektiğini oğluna sorar. Uruz'un verdiği şu yanıt onun yiğitlik-mertlik özelliklerine sahip olduğunu gösterir.

"Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana, ana hakkı tanrı hakkı olmamış olsaydı, kalkarak yerimden doğrulaydım, yakan ile boğazından tutaydım, kaba ökçem altına alaydım, ak yüzünü kara yere tepeydim, ağzın ile burnundan kan fışkırtaydım, can tatlılığını sana göstereydim, bu nasıl sözdür sakın kadın ana, benim üzerime gelmeyesin, benim için ağlamayasın, bırak beni kadın ana çengele vursunlar, bırak etimden çeksinler, kara kavurma etsinler kırk bey kızının önüne iletinler, onlar bir yediğinde sen iki ye, seni kafirler bilmesinler, duymasınlar, ta ki pis dinli kafirin döşeğine varmayasın, kadehini sunmayasın, babam Kazan'ın namusunu lekelemeyesin "(Ergin,1971:43).

Çünkü hiçbir yiğit-mert kişi annesinin düşmana kadeh sunmasını kabul edemez. Sonunda ölüm bile olsa babasının namusuna sahip çıkmalıdır.

Salur Kazan verdiği bir şölende oğlunu görünce ierlenir ve onun hala bir yiğitlik meziyeti göstermediğini kan döküp, öc almadığı hatırlar ve üzölür. Bunu duyan Uruz babasına sitem eder ve kendisine şans vermediği için babasına kızar. Babası da Uruz'a hak verir ve onu ava götürür. Av sırasında düşman saldırısına uğrarlar Salur Kazan oğlunu korumak amacıyla ayrı bir yerde tutar ancak Uruz dayanamayıp savaşa katılır. Burada Uruz baba sözü dinlememiştir. Baba sözü dilemeyenin sonu kötü olur mesajının doğrulandığı görüyoruz. Uruz düşmana esir düşer. Ancak babasının bundan haberi yoktur. Evine döndüğünde Uruz'u göremeyince çok üzölür ve oğlunu aramaya gider, Oğlunun düşman elinde esir olduğunu öğrenir. Onu kurtarmak için savaşmak ister ancak Uruz engel olmaya çalışır. Sen git ben kendim dönerim dediyse de babasına dinlemez.

Uruz belki diğer kahramanlar kadar yiğitlik hünerleri göstermese de anasına ve atasına duyduğu sevgi ve sayđı bakımından ideal tip sınıflamasına dâhil edilebilir. Çünkü o ailesine ve topluma yararlı bir kişi olmak için çaba sarf etmiş, babasının ve anasının sayđınlıđını korumaya çalışmıştır.

Kan Turalı: Kan Turalı adının da geçtiği öyküde karşımıza çıkar. Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı “ adlı öykünün başkahramanı Kan Turalı'dır. Kanglı Koca'nın gürbüz ve yiğit oğlu olarak tanıtılır öyküde. Babası soylarının devamı için evliliğin gerekliliğini kabul etmiş biri olarak oğlunu da evlendirmek ister ve oğluna nasıl bir kız istediğini sorar. Kan Turalı yiğit, cesur atılgan, iyi at binen, tez canlı biridir ve kendi gibi bir eş ister.

Kan Turalı babasına “Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara ko atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı ”(Ergin,1971:134) deyince babası da : “Oğul sen kız istemezmişsin, bir yiğit bahadır istermişsin.” (Ergin,1971:135) cevabını alır. Bunu üzerine Kan Turalı dayanıklı bir gelin istediğini babasına söyler.

Ancak asıl sınav burada başlar Kan Turalı için. Çünkü o yiğitliğinin kanıtlamak için zorlu bir sınavdan geçmelidir. Babası tam da onun istediği gibi bir kız bulur oğluna ancak geçmesi gereken zor bir sınav vardır önünde.

Her yiğit yiğitliğini kanıtlamak için bir sınava tabi tutulur öykülerde. Kan Turalı da Tırabuzan beyinin kızını almak için kendisine sunulan aşamalardan geçmelidir. Tüm ideal tip saydığımız yiğitler sahip olduğu değerlere çaba sarf etmeden varamamışlardır. Kan Turalı da istediği gibi bir kıza sahip olmak istiyorsa yiğitliğini göstermelidir.

Kan Turalı cesareti konusunda da sınanır. Anne ve babası oğullarını göndermek istemezler. Ancak o cesaretli davranır ve kızı almak için yola koyulur. Kızı alabilmenin şartı ağırdır. "O kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı var idi. Kim o üç canavarı bastırma yense öldürse kızımı ona veririm diye vâd etmişti. Bastırmasa başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir beyinin oğlunun başı burç bedeninde kesilip asılmıştı. O üç canavarın biri kükremiş aslan idi, biri kara boğa idi, biri de kara erkek deve idi. Bunların her birisi bir ejderha idi" (Ergin,1971:43).

Babası bu şartları oğluna söyleyince Kan Turalı kabul etmek zorunda hisseder kendini. Çünkü şartları kabul etmese etrafındakiler korktuğunu düşünecektir. Eğer kabul etmezse bu durum başına kalkılır ve ömür boyu onun için bir utanç olur. Bu yüzden Kan Turalı babasına şöyle yanıt verir; "Baba bu sözü sen bana dememeliydin, mademki dedin, elbette varmalıyım, başına kakınç yüzüme dokunç olmasın ." (Ergin,1971:137).

Kan Turalı'nın bu davranışı cesur ve onurlu olduğunu gösterir. Ömür boyu bu yükün altında ezilmektense bu uğurda ölmek yeğdir Kan Turalı için. Bu zorlu sınav Kan Turalı'nın kişiliğini de olgunlaştırması için iyi bir fırsattır. Anasının ve atasının caydırıcı sözlerini dikkate almaz.

Kan Turalı cenk etmesi için soyundurulur. Ancak Kan Turalı'nın yüzünde de örtü vardır. Yüzü çok güzel olduğu için örtülüdür. Oğuz'da onun gibi yüzü güzel olup örtü takan dört yiğit daha vardır." Kan Turalı cemel ve kemal sahibi idi. Oğuzda dört yiğit yüz örtüsü ile gezerdi. Biri Kan Turalı, Biri Kara Çöğür ve oğlu Kırk Kınuk ve boz aygırlı Beyrek." (Ergin,1971:141).

Kan Turalı'nın Beyrek ile olan tek benzer yönü bu değildir. Kan Turalı'nın yenmesi gereken ilk hayvan boğadır. Boğa gücüyle tanınmasının yanında öykülerde özel bir yere sahiptir. Boğaç'a ismini kazandıran bir hayvandır. Yani boğayı yenmek bir yiğitlik göstergesi olmuştur. Kan Turalı da Boğaç'la aynı kaderi paylaşır ve boğayla savaşı. Ancak boğayı sadece fiziksel gücüyle yenemeyeceğini Boğaç gibi o da anlar ve aklını kullanması gerektiğini düşünür. Kan Turalı'nın "Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır (Ergin,1971:142) ."sözü bir yiğitte sadece fiziksel gücün yeterli olmadığı akıl gücünün de öneminin büyük olduğu mesajını verir. İdeal tip olan kahraman güçlü olduğu kadar akıllı da olmalıdır.

Boğayı aklını da kullanarak yenen Kan Turalı'nın ikinci sınavı aslanlardır. Aslan o kadar güçlüdür ki bir bağırsıyla oradaki tüm atları ürkütür. Kan Turalı'nın kırk yiğidi onun için endişelenir ve Kan Turalı için üzülürler. Ancak Kan Turalı onlara üzölmek yerine kendine cesaret verici sözler söylemelerini tembihler. Yiğit cesur olduğu kadar soğukkanlı da olması gerektiğini Kan Turalı'nın bu davranışından anlıyoruz. Kırk yiğit kopuz eşliğinde Kan Turalı'yı yüreklendirir ve Kan Turalı aslanla cenk ederken gücünü Tanrı'dan alır. Tanrı'nın kahramana destek olduğunu burada da görmekteyiz. Bu aşamayı da başarıyla geçen Kan Turalı için en zor aşama devedir. Deveyle cenk etmesi istenir.

Deveyle savaşıacak gücü kalmamıştır Kan Turalı'nın ancak işi yarıda bırakmak, pes etmek bir yiğide yakışmaz. Tüm gücüyle deveye yüklenir ama başa çıkmaz. Kendisini izleyen Selcen Hatun ona devenin en zayıf yerinin burnu olduğunu oraya yüklenmesi gerektiğini işaret eder ancak Kan Turalı bu işareti kullanmaz. Çünkü gururuna yediremez.En sonunda kendi çabalarıyla deveyi de yener ve Selcen Hatun'u almaya hak kazanır. O da Beyrek gibi evleneceği kızı almak için zorlu bir aşamadan geçmiştir.

Selcen Hatun'un babası Kan Turalı ve kızı için bir çadır kurdurur ev kurar. Ancak Kan Turalı anasının ve babasının onayını almadan murada eremeyeceğini söyler. Anaya ve ataya duyulan sevgi ve bağlılık burada bir kez daha yinelenir.

Selcen Hatun’u alıp yola koyulur Kan Turalı’yı bir zorlu savaş daha bekler. Selcen Hatun ile yola koyulan Kan Turalı yorgunluğa yenik düşer ve uykuya dalar. Uyku tüm öykülerde gaflet durumu olarak değerlendirilir ve yiğitlerin bu gaflete düşmemeleri gerektiği vurgulanır ama Kan Turalı bu gaflete düşer. Ancak Selcen Hatun durumun farkındadır ve gelecek tehlikelere hazırlıklı olmak için nöbet tutar. Nitekim Selcen Hatun haklı çıkar. Gelen düşmanı görünce Kan Turalı’yı uykusundan uyandırır. Kan Turalı düşmanla cenk eder ancak tek başına zorlanır. Selcen Hatun ondan habersiz yardıma koşar. Bu durum Kan Turalı’yı öfkelenendir. Ancak sonrasında eşinin verdiği desteği kabullenir.

Yigenek:”Kazılık Koca Oğlu Yigenek “adlı öykünün kahramanı olan Yigenek Bayındır Han’ın beziri olan Kazılık Koca’nın oğludur. Babası Kazılık Koca Bayındır Han’dan aldığı izinle düşman üzerini sefer gider ancak orada düşmana esir düşer. Tam on altı yıl esir kalır.

On altı yıl esir kalma durumunu Beyrek öyküsünde de görmekteyiz. On altı yıl, esaret süresinin uzunluğunu anlatmak için seçilmiş bir süre olmasının yanında Yigenek’in yiğitlik yapabilecek yaşa gelmesi için geçen süre olarak da değerlendirilebilir. Babası esir düştüğünde Yigenek henüz bir yaşındadır ve Yigenek on altı yaşına gelene kadar babasının esir düştüğü gerçeğini bilmemektedir. Daha önce kendisine babasının öldüğü yalanı söylenmiştir. Öyle görülüyor ki bu süreç Yigenek’i aklama sürecidir. Çünkü oğlan daha önce öğrenmiş olsaydı babasının öcünü çok küçük olduğu için alamayacak ve yiğit bir kahraman olamayacaktı.

Yigenek’in yiğit sayılabilmesi için geçmesi gereken sınav, babasının öcünü almaktır. Diğer kahramanlarda olduğu gibi onun da işi hiç kolay değildir. Gececeği sınavın zorluğunu vurgulamak için öyküde şöyle bir kurguya rastlıyoruz.

Yigenek’in babasının öcünü almak için gideceği kale daha önce dayısı Emen tarafından tam yedi kez kuşatılmaya çalışılmış ancak başarı kazanılmamıştır. Yeni yetişmiş bir yiğit olan Yigenek’ten çok daha tecrübeli olan dayısı Emen alamadığına göre Yigenek’in kaleyi devirip babasını kurtarması çok zor bir ihtimaldir. İşte bu kurgulamayla Yigenek’in vereceği sınavın zorluk derecesini arttırılmış oluyor.

Yigenek yiğitliğini ispat etmek için bu zor sınavı geçmek zorundadır. Dayısı onu rüyasına girerek uyarır. Diğer birçok yiğitte gördüğümüz rüya motifini Yigenek'te de görmekteyiz. Yigenek savaşa gitmeden bir gece önce gideceği kaleyi görür. Bu da Tanrı'nın desteğini aldığına bize gösteriyor. Rüyasında dayısı Emen onu gitmemesi konusunda uyarınca Yigenek şu cevabı veriyor:

Kese kese yemeğe yahni güzel
 Kesme gününde kumandan hızlı güzel
 Daîm geldiğinde dursa devlet güzel
 Bildiğini unutmasa alık güzel
 Hasmandan dönmese kaçmasa erlik güzel

(Ergin,1971:164)

Yigenek burada amacını belli ediyor. Eğer yiğit olmak istiyorsa bir er düşmanından kaçmamalıdır. Onun da amacı yiğitliğini mertliğini kanıtlamak değil midir? Bunun için pes etmez, yılmaz ve kaleye gitmek için Bayındır Han'dan destek ister.

Bayındır Han Yigenek'e en güçlü kabul ettiği beylerinden yirmi dört beyini destek olarak verir. Yigenek ve yirmi dört Oğuz beyi kaleye varırlar. Ancak Oğuz beylerinin her biri sırayla düşman tarafından bozguna uğrattılır. Bunun üzerine Yigenek diğer kahramanlarda da gördüğümüz gibi Tanrı'ya sığınır ve onun desteğini ister. İman gücüyle saldırır düşmana ve düşmanı zarara uğrattır. Daha sonra Oğuz beylerinin de desteğiyle düşman bozguna uğrattılarak esir olan Kazılık Koca kurtarılır.

Kale yağmalanarak ganimetler paylaşılır. Başarı tek başına elde edilmediği gibi kazanılan ganimetler de tek başına sahiplenilmez. Paylaşma ve dayanışmanın gerekliliği vurgulanarak okuyucuya olumlu bir mesaj verilir.

Basat: Dede Korkut Hikâyelerindeki en ilginç karakterlerden biri de Basat'tır. Basat Aruz Koca'nın oğludur. Ancak Basat normal bir çocuk gibi yetişmez. Oğuzlara bir gece düşman saldırır ve Oğuzlar buldukları bölgeyi terk ederken Basat bu kargaşada düşer ve onu bir aslan bulup büyütür. Basat'ın bu büyütülme şekli oldukça ilginçtir. Belki de ilerideki zorlu sınavına bir hazırlık sürecidir bu. Basat'ı bir aslanın bulup büyütmesi mitolojik bir olgudur.

Hikâyeleri mit-yazı ikileminde inceleyen Kemal Abdullah (1997:90) mitin çelik kadar kuvvetli esas gücünün içinden çıkılması mümkün olmayan ortamlar hazırladığını belirtirken, bu ortamların hazır olarak destanın dokusuna dâhil edildiğini de dile getirir. Bu dâhil edişten sonra artık kahramanlar onlar için önceden hazırlanmış bir yolda gitmeye başlarlar. Her şey bu kahramanlara, iç âlemleriyle ilgilenmeye imkân bırakmadan kendiliğinden gelişir. Çoğu zaman bu kahramanların mitin bir oyuncuğu olduğu fikri açıkça hissedilir. Basat'ın ortak zemininden ayrılıp kahramanlar arasına girebilmesi için önceden son derece ayrıntılı bir ortam hazırlanır. Tepegöz'ün kötü görünmesi pratik olarak yenilmeyişi etrafında kurulmaya başlar.

Basat Aslan tarafından büyütüldüğü için normal ortama alışmakta zorluk çeker. Toplumunu ve insanı reddeder. Ne kadar gidip getirseler de Basat aslanın yanına geri kaçar. Ta ki Dede Korkut'un gelip ona ad koyana kadar.

“Dede Korkut geldi, der: Oğlanım sen insansın, hayvanla arkadaş olma, gel güzel ata bin, güzel yiğitlerle at sür, at koştur (Ergin,1971:169).” Basat bu uyarıdan sonra bir daha aslanın yanına gitmez. Basat'ın ideal bir tip olacağı bu hareketinden anlaşılır. Çünkü Basat büyük sözü dinleyen bir yiğit/merd olacaktır. Dede Korkut onu ödüllendirmek için ona Basat adını takar. Basat'ın ilk başarısıdır bu. Çünkü toplumdan uzak, yabani bir ortamda büyümesine rağmen ulu kişinin sözünü dinlemiş ve kendi toplumuna karışmıştır. Ancak Basat'ın sınavı bu kadarla sınırlı değildir. Hatta bu ilk sınav daha sonra kendini bekleyen zorlu bir sınava hazırlık için düzenlenmiş bir ortamdır.

Öyküde bundan sonraki olaylar Basat'ın dışında gelişir. Basat uzun bir süre öyküde yer almaz. İşler iyice çıkmaza girdiğinde, Oğuz'daki sıradan insanların aşamayacağı bir boyuta geldiğinde ortaya çıkar Basat ve onun kahramanlık serüveni başlar. Hikâyenin bundan sonraki kısmında Konur Koca Sarı Çoban karşımıza çıkar. Çoban tüm bu karmaşıklığa sebep olan kişidir. Daha sonraki istenmeyen tip bölümünde ayrıntılı olarak işleyeceğimiz bu çoban, peri kızlarından birini yakalayıp temasta bulunur. Bu durum hoş karşılanmaz. Peri, kızının şu sözleri çobanın yaptığı büyük hatanın sonuçlarının ne kadar ağır olacağını gözler önüne serer.

“Çoban yıl tamam olunca bende emanetin var, gel al dedi. Amma Oğuz'un başına felaket getirdin dedi (Ergin,1971:169).”Çoban büyük bir hata yapmıştır. Çünkü doğadaki bir yasağı çiğnemiş, onun dengesini bozmuştur. Bu nedenle cezası da büyük olmalıdır. Sarı Çoban'ın doğaya ihanet etmesi ve onu bilinçsizce etkilemesinin yanlışlığı üzerinden okuyucuya etkili bir ders verilir. Çünkü doğa kendine ters düşeni elbette cezalandıracaktır.

Çoban bu sözlerden sonra korksa da elinden bir şey gelmez. Kaderine razı olmak zorundadır. Yapılan hatadan dönüş yoktur. Aradan geçen bir yıl sonunda çobana emaneti gelir. Emanet ise parlayan bir kütleyi andırır. Çoban emanetini görünce dehşete düşer ve korkar. Vurmak ister ancak kütle vurdukça büyür. Çoban yanlışının üzerine yanlış yapmaya devam ettikçe cezası da büyümektedir. Bu durumda çaresiz kalan çoban baş edemez ve kaçır. Bu artık sıradan bir çobanın çözebileceği bir mesele değildir de ondan.

Çobandan sonra bu parlayan kütleyi gezintiye çıkan Bayındır Han görür. Bayındır Han meseleyi çözemeyince artık kim çözebilir? İşte Basat'ı yücelten diğer bir sebep budur. Hanlar Han'ı Bayındır Han ve adamları da bu nesnenin ne olduğunu anlayamaz. Kütlenin içinden çıkan bir çocuktur. Ancak normal bir insanın uzuvlarından farklı uzuvlara sahiptir. Aruz Koca yani Basat'ın babası sahip çıkmak ister bu ilginç yaratığa. Onu büyütebileceğini, ehlileştirilebileceğini zanneder. Ancak Tepegöz sıradan çocuklara hiç benzemez. Kendisini emzirmek için gelen kadınların canını alır. Topluma uyum sağlamakta çok zorluklar çeker. Arkadaşlarına zarar verir.

Baba Aruz'un nasihatleri işe yaramaz. En sonunda Tepegöz toplulmdan kaçarak dağa yerleşir. Anası gelip Tepegöz'e bir yüzük verir. Bu yüzük güçlü olan Tepegöz'ü daha da güçlü kılar. Çünkü bu yüzük sayesinde canına ok batmaz ve vücudunu bıçak kesmez olacaktır.

Tepegöz artık yenilmesi, başa çıkılması neredeyse imkânsız bir düşman oluyor Oğuzlar için. Çobanın yaptığı hata büyük bedeller ödetiyor Oğuz halkına. Oğuz tepegöz ile savaşmayı denedi ama kimi gönderdiyse Tepegöz'le baş edemediler. Hatta Basat'ın kardeşi Kıyan Selçük de Tepegöz tarafından öldürüldü. Fiziksel anlamda yenemeyeceklerini anlayan Oğuzlar çözüm bulması için Dede Korkut'a başvurunca Dede Korkut elçi gider Tepegöz'e. Tepegöz'ün istekleri çok acımasızcadır. Ancak kabul etmekten başka bir çare kalmamıştır Oğuzlar için.

Bu durum böyle sonsuza kadar süremeyecektir. Çünkü Oğuz Tepegöz'ün isteklerini vermeye devam ederse soyları tükenecektir. İşte Oğuzlar için en büyük tehlike de budur. Her evden alınan oğlanlar bitince sıra ikinci oğlanlara gelir. Duruma dayanamayan bir ana Basat'tan yardım dilemeye gider. Ancak ana Basat'a giderken düşüncesi şudur:”Basat şimdi akından geldi, varayım, belki bana bir esir verir, oğlancığımı kurtarırım, “dedi (Ergin,1971:173).

Bu zavallı kadın bile Basat'ın Tepegöz'ü yenebileceğini aklından geçirmez. Onun tek derdi oğlunun yerine bir esir bulmaktır. Basat tüm olan biteni bu kadından öğrenir. Kardeşinin öldüğünün, babasının eziyetler çektiğini ona ilk söyleyen bu biçare kadındır. Çünkü Basat'ın babası durumu ona söylemez. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinden anladığımız üzere Basat'ın gidip Tepegöz'e karşı şehit düşmesinden korkmaktadırlar. Basat olanları duyunca Tepegöz'le hesaplaşmaya gitmek ister. Çünkü hem Oğuz'un öcünü almalıdır, hem de kardeşi Kıyan Selçük'ün. Basat'ın sınavı da diğer kahramanların sınavlarına benzer. Babasının öcünü almaya giden Yigenek gibi o da kardeşinin öcünü almalı tüm Oğuz'u bu dertten kurtarmalıdır. Ancak Tepegöz zor bir düşmandır. Bu zorluk derecesiyle Basat'ın kahramanlık derecesi arasında doğru bir orantının olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Basat da bu amacından vazgeçirilmeye zorlanır. Ancak o da pes etmez ve geri dönmez.

Tepegöz'le yaptığı mücadele ayrıntılı bir şekilde anlatılır öyküde. Bu durum öykünün inandırıcılığını arttırır. Basat Tepegöz'ü ciddiye almayarak adeta dalga geçiyor. Çünkü gücünden çok emindir. Ancak Basat pes etmiyor ve Tepegöz'ün üstüne atılıyor. Ancak Tepegöz onu çizmesinin içinde sokuyor. Bu durum Basat'ı küçük düşürüyor Tepegöz'ün karşısında. Ayrıca Basat ile Tepegöz arasındaki fiziksel farklılığı belirtmesi açısından ilginç bir kurgulamadır. Ancak yiğit kahraman Basat hazırlıklıdır. Çizmeyi bıçağıyla keser ve oradan çıkar. Tepegöz bu sırada uykuya dalmıştır. Uykunun gaflet hali olma özelliğini burada da görmekteyiz.

Basat fizik gücüyle Tepegöz'ü yenemeyeceğini bu denemeleri sonunda fark eder. Boğaç ve Kan Turalı gibi o da aklını kullanarak başka bir yol bulmaya çalışır. Düşmanın zayıf noktasını arar ve zayıf noktanın gözü olduğunu öğrenir. Tepegöz'ün en ilginç organıdır göz. Birçok noktada olduğu gibi burada da karşımıza çıkar. Basat bu zayıflığını kullanır ve düşmanın gözüne kızgın demiri batırır. Gaflet uykusundan uyanan Tepegöz kör olmuştur ancak siniri ve öfkesi daha da artmıştır. Basat ondan kurtulmak için çeşitli hilelere başvurur, koyun kılığına girer. Tepegöz'ün aldatmalarına maruz kalır. Ancak hiç birine inanmaz. Çünkü kahraman yiğit kişi uyanık olmalıdır. Tepegöz düşmanını küçümseyerek büyük bir hata yapmıştır. Basat ise hem kardeşinin öcünü almış hem de Oğuz'u büyük bir dertten kurtarmıştır. Bu nedenle kahraman-yiğit-mert olmaya hak kazanmıştır.

Begil: Begil Oğlu Ermen Boyu'nda iki kahramanla karşılaşırız. Biri Begil diğeri ise Begil'in oğlu Ermen'dir. Aslında öykünün asıl kahramanı Emren'dir. Öykü onun yiğitliğini gösterdiği sınavını işler. Ancak Begil de ideal tip sınıflamasına bazı özellikleriyle dâhil olabilecek bir kahramandır. Begil Bayındır Han'ın düzenlediği bir şölende Gürcistan'dan gelen değersiz gibi görünen üç hediye alıp sınır bekçiliği yapmak için görevlendirilir.

Gürcistan'dan her yıl değerli hediyeler gelmekteyken bu yıl pahaca değersiz üç hediye gelir."Bir at, bir kılıç, bir çomak (Ergin,1971:185)." Bu hediyeleri kimse almak istemez. Begil'e teklif edilir. O atası Dede Korkut'u kırmaz ve kendisine

verilen görevi kabul eder. Atasına ve hanına karşı gelmeyi aklından bile geçirmez. Her yıl Bayındır Han'ı şenliğine katılan Begil ona bağlılığını uzun süre devam ettirdi. Ancak bir şölende kendisinin meziyetleri övüldüğü sırada Salur Kazan şöyle bir soru sorar.”Bu hüner atın mıdır, erin midir? Hanım erindir dediler, Han der: Yok at işlemezse er övünmez, hüner atındır (Ergin,1971:187).”

Bu söz Begil'e çok ağır gelir. Yıllardır sadakatle bağlı olduğu hanlığı bırakarak gider. O kadar öfkeli ki her zaman sevdiği, okşadığı yavrularını bile gözü görmez. Yiğit –kahramanların onurlu olduklarını diğer öykülerde de görmek mümkündür. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Salur Kazan'ın Begil'e neden bu şekilde bir eleştiri yaptığıdır. Belli ki Salur Kazan Begil'i bir sınava tabi tutmaktadır. Ancak Begil onuruna ve duygusallığına yenik düşer ve sınavı geçemez.

Begil sadakatle bağlı oldu hanlığı bırakarak evine döner. Ancak karısı yaptığı hareketin yanlış olduğunu ona şu sözlerle hatırlatır:“Yiğidim, bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gelmez (Ergin,1971:188).”

Begil'in eşi eşini uyarmıştır. Ancak ondaki üzüntüyü de fark etmiş ve bunu atması ve öz güvenini yeniden kazanması için onu ava gönderir. Ancak Begil av sırasında atından düşer ve sakatlanır. Bu onun için dayanılmaz bir durumdur. Düştüğü bu durumdan uzun süre kimseye bahsedemez. Ancak eninde sonunda durum anlaşılır. Haber kâfir düşmana kadar yayılır ve düşman fırsattan yararlanmak için harekete geçer. Begil o zaman yaptığı hatayı anlar ve hanından özür dileyip yardım istemesi için Emren'i çağırır. Şimdi ise Emren'in sınavı başlar.

Emren: Begil oğlu Emren destanının kahramanı olan Emren babası zor durumdayken ona yardım edebilecek tek kişidir. Babası avda sakatlanınca oğlunu yanına çağırır ve Bayındır ve Kazan Han'lardan yardım istemesini söyleyince Emren:

Baba ne söylüyorsun ne diyorsun
 Bağrım ile yüreğimi ne dağlıyorsun
 Kalkıp yerimden doğrulmam yok
 Yelesi kara cins atıma binmem yok
 Arku Beli Ala Dağı anlayarak aşmam yok
 Ak alınlı Bayındırın divanına varmam yok
 Kazan kimdir benim onun elini öpmem yok
 Altındaki al aygırı bana ver
 Kan terletip koşturayım senin için
 Yapışı sağlam demir giyimini bana ver
 Yen yakalar diktireyim senin için
 Kara çelik öz kılıcını bana ver
 Birdenbire başlar keseyim senin için
 Kargı dalı mızrağını bana ver
 Göğsünden er mızraklıyayım senin için
 Ak tüylü delici okunu bana ver
 Erden ere geçireyim senin için
 Ela gözlü üç yüz yiğidini bana ver arkadaşlığa
 Muhammed dini yoluna savaşıyım senin için

(Ergin,1971:193)

Diye cevap verir. Emren'in sınavı babası böyle zor bir durumdayken düşmanlara karşı evini ve yurdunu korumaktır. Bu savaşı da başarıyla verir Emren. Emren düşmanla savaşırken yenilemezler. Bu sırada Emren'e Tanrı yardımcı olur ve düşmanını alt eder. Onun bu başarısı iki beyin tekrar barışmasını sağlamıştır.

Kin tutan babası Begil yaptığı yanlışı anlamış ve Bayındır Han'ın elini öperek özür dilemiştir. Yiğit ve cesur kahraman kişinin kin tutmaması gerekliliği vurgulanır bir kez daha. Ayrılık kişilere yarar değil zarar sağlar. Bu sebeple birlik ve beraberlik

çok önemlidir mesajı verilir Emren boyunda. Bayındır Han da bir hana yakışacak şekilde davranır ve Begil'i affeder. Oğluna da divanında layık olduğu yeri verir.

Segrek: Uşun Koca oğlu Segrek boyunun kahramanı olan Segrek büyük kardeşi Egrek'in ölmediğini sağ ve Alınca Kalesi'nde esir olduğunu tesadüfen öğrenir. Bu durumu kendisine daha önceden söylemedikleri için ana ve babasına sitem eder. Ancak o hemen kardeşini kurtarmak için hazırlanır. Anne ve babası gitmesini engellemeye çalışsa da Segrek kardeş sevgisiyle yanan yüreğini susturamaz. Hatta onu vazgeçirmek için evlendirirler ancak Segrek kardeşi için o kadar üzgündür ki gerdek gecesine bile girmez. O kendi mutluluğundan önce kardeşinin hatta boyunun mutluluğunu ön planda tutar. Kardeşini düşman elinde esir bırakmak bir Oğuz yiğidine yakışmaz.

Aslında Segrek kardeşi için değil bir boy için kurban olmaya hazırdır. Ona şahsi bir menfaat yolu teklif edilmiş ama o boyun menfaatini kendi menfaatinin üstünde tutmuştur. Böyle bir yol ayırımında birçok kahraman kalmıştır. Genel menfaat mitin menfaatidir ve şahsi menfaat karşısında yasağı da mit koyar. Bu yasak aynı zamanda mitin genel idealine hizmet eder.(Abdullah,1997:116–117)

4.1.1.4.2. İdealize Edilmiş Erkek Tipinin Genel Özellikleri

Öykülerdeki erkek kahramanlar incelendiğinde hepsinin serüveninde ortak yönler olduğu gibi kendi kişilik değerlerine uygun farklılıklar da göze çarpmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerindeki çoğu kahraman ideal tipin özelliklerini bünyesinde taşır. Ancak ideal tip olmayan istenmeyen özelliklere sahip tipler de yer almaktadır. Ancak öykülerde her zaman iyiler kazanır kötüler cezalandırılır. İyi kişiler eninde sonunda kazanır.

Destanlarda kötüler ceza, iyiler mükâfat görür. Ancak gerçek hayatta da her zaman böyle midir? Buna her zaman "Evet" denilemez. Çünkü yaşananlar böyle değildir. Kötü her zaman cezasını çekmez. Ancak sanat eserlerinde insanı hiç değilse dolaylı suretle isteğine kavuşturarak avutma yolu tercih edilir. Dede Korkut'ta

Boğaç'ın başarıya, Banu Çiçek'in mutluluğa kavuşturulması gibi. Bununla birlikte Hikâyelerin genelinde iyiye yönelik duygu ve düşüncelerin topluma hâkim olduğu görüşüne büyük oranda yer verilir. Böylelikle Dede Korkut Hikâyeleri iyiyi ve iyiliği ön plana çıkarması bakımından insanlara umut verici nitelik taşır. Namus. Birlik ve beraberlik kavramlarını destanda büyük yer tutmasının nedeni de bu görüşü pekiştirmektedir.(Kazmaz,1999:256)

Tek tek başarı serüvenlerini özetlediğimiz bu yiğitlerdeki özellikleri maddeler halinde sıralayacak olursak;

- **Özellik 1:**Cömertlik önemli bir erdemdir. Toylar düzenlemek, evini yağmalatmak, kazanılan ganimetleri paylaşmak, aç doyurma, çıplak giydirmek cömertliğin en önemli göstergelerindedir.
- **Özellik 2:**Bir ağzı dualının duasıyla doğmak. Yiğitlerin çoğu beklenen, arzu edilen çocuklardır. Doğuşunun bile hayırla beklendiği bu kişiler elbette hayırlı bireyler olacak topluma ve çevresine başarılar sunacaklardır.
- **Özellik 3:** Ad almaya hak kazanmak. Yiğitlerin çoğu adını hak etmek için başarı göstermek zorunda kalmışlardır. Kendilerine bu başarılarının ödülü olarak Oğuzların ulu kişisi Dede Korkut ad takar. Bu yiğit adayı için son derece önemlidir. Çünkü adını dede Korkut vermiş yaşını ise Allah verecektir.
- **Özellik 4:**Yiğit kişi iyi ata biner, iyi kılıç kullanır, iyi ok atar. İyi bir savaşçının bütün özelliklerini bünyesinde taşır
- **Özellik 5:**Anaya-ataya saygılıdır. Onların gönlünü kırmaz, onlardan helallik almadan bir yere gitmez. Onların rızası olmadan güveyi olmaz. Onların sözünden dışarı çıkmaz. Onlara sonsuz sevgi ve saygıyla bağlıdır.

- **Özellik 6:**Kin tutmaz, İçinde kin besleyen yiğit olamaz. Affetmek, bağışlayıcı olmak önemli bir meziyettir.
- **Özellik 7:** Çalışkandır. Tez canlı, atik ve dinamiktir.
- **Özellik 8:**Uyku bir yiğit için gaflet halidir. Gaflet içinde olmamalıdır. En büyük darbeleri uykudayken alır. Bu nedenle uyumak bir gafletin göstergesidir. Birçok yiğit uyku ile sınanır.
- **Özellik 9:**Tanrı tarafından rüya yoluyla uyarılır. Temiz kalpli olduğu için rüyasında başına gelen ya da gelecek olan felaketleri önceden görür ve ona göre davranır. Çünkü Tanrı iyi kalpli olan kişilerin destekçidir.
- **Özellik 10:** Asla pes etmez, davasından vazgeçmez. Sonuna kadar mücadele eder.
- **Özellik 11:** Verdiği sözü tutar. Yani sözünün eridir.
- **Özellik 12:** Sadakatlidir. Kendisine güvenen kişilere ihanet etmez.
- **Özellik 13:**Cesurdur. Asla korkmaz. Her türlü durumda bile cesaretini kaybetmez.
- **Özellik 14:**Fiziksel açıdan çok güçlüdür.
- **Özellik 15:**Mutlaka bir sınava tabi tutulur. Kahramanlığı kazanmak için önüne çıkan zorlu sınavı aşmak zorundadır.
- **Özellik 16:** Evlenirken, yuva kurarken ailenin de desteği ve rızası önemlidir. Ailenin uygun gördüğü bir kızla evlenilir.

- **Özellik 17:** Sabır çok önemli bir özelliktir. Yiğitlerin uzun sürelerle sabırları ölçülür. Yiğit kişi bu sürede sabırlı olmayı bilir.
- **Özellik 18:** Namus kavramı çok önemlidir. Ailenin ya da Oğuz'un namusu için her türlü sona razı olunur.
- **Özellik 19:** Bazı yiğitlerin yüzü çok güzeldir ve bu yüzden örtüyle dolaşır.
- **Özellik 20:** Savaş esnasında çok zorlandığında Tanrı'nın gücüyle başarı kazanır. Bazen yiğitler cenk ederken zor durumda kalırlar. Böyle durumlarda Tanrı onlara doğru yolda olduklarını kanıtlamak için yardım eder.

Yukarıda saydığımız kahramanların hepsi bu özelliklerin hepsine sahip değillerdir. Ancak farklı kahramanlar üzerinden verilen mesajlar ortaktır. Şimdi hangi kahramanın ideal tip olma özelliklerini hangi oranda bünyelerinde taşıdıklarını bir şemayla inceleyelim. Bu özellikleri belirlerken kahramanın öykülerde yer alan serüvenlerini ve bu davranışı kazanacak örnek olaylar yaşamış olmasını dikkate alacağız.

Tablo 5: İdealize Edilen Tipler ve Özellik Tablosu

	BoğaçHan	Salur Kazan	Karaçuk Çob	Bamsı Beyrek	Uruz	Kan Turalı	Yigenek	Basat	Begil	Emren	Segrek
Özellik 1		x					x				
Özellik 2	x			x				x			
Özellik 3	x			x				x			
Özellik 4	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x
Özellik 5	x			x	x	x	x	x		x	
Özellik 6	x								x		
Özellik 7		x							x	x	
Özellik 8						x					
Özellik 9		x	x				x				
Özellik 10	x		x	x		x	x	x		x	
Özellik 11		x		x				x		x	
Özellik 12			x						x		
Özellik 13		x	x			x	x	x	x	x	
Özellik 14	x	x	x	x		x		x	x		
Özellik 15	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Özellik 16				x		x					
Özellik 17				x			x				
Özellik 18				x	x						
Özellik 19				x		x					
Özellik 20						x	x	x		x	

4.1.1.4.3.İstenmeyen Tip Ve Özellikleri

Anlatıların başkahramanlarının genellikle ideal tip sınıflamasına girdiğini söylemiştik. Onlar her türlü zorluğa göğüs geren, vatanı ve milleti için çalışan, cesur, korkusuz kişilerdi. Ancak anlatılarda bu karakterlerden farklı olarak istenmeyen tip olarak da nitelendirebileceğimiz kişiler de karşımıza çıkmaktadır.

İnsanoğlu en eski anlatılarında bile iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın çatışmasına tanık olmuştur. Hatta birçok anlatının doğuş kaynağı bu çatışmalardır. Ancak birçok anlatıda hep iyiler kazanır, kötüler kaybeder. Masallar hep mutlu sonla biter. Peki, gerçek hayatta bu durum böyle midir? Elbette “hayır” yanıtını verebiliriz. Ancak insanoğlunun anlatıları onların gerçek hayatta yaşayamadıkları güzellikleri içermelidir ki ona umut aşılayabilsin. İşte bu yüzdendir ki insanoğlunun muhayyilesine ait anlatılarda iyiler hep galip gelmiş ve sonunda kötüler cezasını çekmiştir.

Dede Korkut anlatımlarında da iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın savaşını görürüz. İyinin iyi olduğunu anlamak için kötüye, dürüstlüğü önemi kavramak için yalancıya ihtiyaç vardır mantığıyla sıralanmış birçok kötü karakter görürüz. Ancak anlatıların sonunda mutlaka iyiler kazanır ve kötüler cezalarını çekerler. Bu durum çocuk eğitimi açısından değerlendirildiğinde önemli bir durum arz eder. İyiden yana olan kahramanın kazanması çocuğu iyi olmaya sevk edecek, kötüyü seçtiğinde mutlaka bir gün cezalandırılacağı sezdirilecektir.

“Destanlarda kötüler ceza, iyiler mükâfat görür. Dede Korkut'ta da böyle olmuştur. Bu yöntem destanlardan hikâyelere, roman ve filmlere aktarılmıştır.”(Kazmaz,1999:255)

Ali Berat Alptekin, (1999:47) Bamsı Beyrek Hikâyesinin Motif Yapısı adlı çalışmasında hikâyedeki motifleri belirlerken “Kötülerin cezalandırılması, İyilerin mükâfatlandırılması” motifini saptamış ve örneklerle desteklemiştir.

Umay Günay (1998:8) Hikâyelerin sonunda yer alan “Kadir Tanrı seni namerde muhtaç itmesün ifadesi ile namerd insanın toplum ve insan hayatında yapabileceği muhtemel zararlara karşı uyarma anlamı içerdiğini “belirterek toplumda namerd diye nitelendirilen kişilerin istenmeyen ve uzak durulması gereken karakterler olduğunu dile getirmiştir.

İstenmeyen tip olarak adlandırdığımız bu karakterlerin her biri bir kötü duyguyu temsil eder ve sonunda bu yanlışının cezasını çeker. Şimdi bu istenmeyen tipleri ve onları okuyucuya tanıtan serüvenlerini inceleyelim.

Deli Dumrul: Dede Korkut Hikâyelerindeki en ilginç karakterlerden biridir Deli Dumrul. Gerek psikolojik, sosyolojik ve ahlakî açıdan farklı bir durumu temsil etmesi gerekse şamanizmden İslama geçişin orta noktasında bulunan bir tipi temsil etmesinden dolayı birçok araştırmaya konu olmuştur.

Deli Dumrul’un “deli” sıfatı ile onun kişiliği arasındaki bağı açıkça gösterir. Bu sebeple öncelikle “deli” sıfatı üzerinde durmamız yerinde olacaktır.

“Dede Korkut’un Delileri” adlı çalışmasında İsa Kocakaplan (2004:18) deli kelimesinin Türkçenin en eski kelimelerinden biri olduğunu ve Kaşgârlı’da “telü, tilwe” şeklinde geçtiğini ve “deli, ahmak” şeklinde anlamlandırıldığını belirtmiştir. Sonraki yüzyıllarda da bu kelime Türkler tarafından çok sevilmiş ve çeşitli deyimlere konu olmuştur. Sözüde ve hareketinde pervası olmayan, ateşli, atılgan, coşkun anlamlarının yanında bir şeye aşırı düşkün, aşırı meraklı, aşırı bağlı anlamalarını da karşılamaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerini simge ve imgeler bakımından inceleyen Nesrin Feyzioğlu; (2004:53) hikâyede imgesel yapıların genellikle şiir düzeyinde

sunulduğunu belirterek şiirde kavramların, tabiat unsurlarının duysal veri olarak değil birer imge olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir. Deli Dumrul'un köprüsü de böyle bir özellik taşır. Kuru çay üzerindeki köprü, Dumrul'un köprübaşındaki davranışı yani geçenden 30 akçe geçmeyenden 40 akçe alması simgenin metin içindeki parçalarıdır. Bunların tamamlayıcısı da deli sıfatıdır ve tamamen simgeseldir.

İngiliz edebiyatındaki Hamlet'in de deli görünüşünün bulunduğunu hatırlatan Feyzioğlu (2004:53) deli görünüşünün onun niyetini örttüğünün ve ondan şüphelenilmemesini sağladığını belirtmiştir. Bu anlamda Dumrul'un deli sıfatıyla davranışları arasındaki organik bağa dikkat çeken yazar edebiyattaki deli nitelikli kahramanların ortak özelliklerine dikkat çekmiştir. Don Kişot'un da yarı deli bir görünüşü vardır. Yel değirmenlerine kılıç sallayan Don Kişot bu görünümüyle sosyal bir probleme gönderme yapar. Özetle deli görünüşüyle niyet arasında çok yönlü bir ilişki bulunduğunu belirten Feyzioğlu bu ilişkinin bizi düş ile gerçek arasındaki çatışma/karşıtlık ilişkisine götürdüğünü vurgular. Nitekim Deli Dumrul öyküsünde gerçek görününce direnme ortadan kalkmış ve bu noktadan sonra hikâye can sınavının yapıldığı bir trajediye dönmüştür.

Dede Korkut'un en meşhur delisi Deli Dumrul'dur. Bu deli yiğit, deliliğini ününün yayılması amacıyla kullanmaktadır. Onun deliliği güç, kuvvet, gözünü budaktan esirgememek yani korkusuzluk anlamında kullanılmıştır. Gücünü ve arzularını kontrol etmeyi bilmez. Onun tek amacı gücünün her yere yayılmasıdır. Hâlbuki böyle güç makbul değildir. Zira insanı kibre götürür.(Kocakaplan,2004:20) Çünkü kibir gerek Türk toplumunun örf ve adetlerinde gerekse de İslamiyet'in ilkelerinde yer almayan kötü bir özelliktir. Kibirlenen kişi yaptığı yanlışları fark edecektir. Deli Dumrul da sonunda kibrinin cezasını çeker. Kendine o kadar güvenir ki kimsenin kendisini yenemeyeceğini düşünür. Oysa insanoğlunun bu kadar kibirli yaklaşması kabul görmez ve sonunda Azrail onun üzerine çullanınca kendisinin ne kadar güçsüz kaldığına kendi de şaşırır Deli Dumrul. Deli Dumrul'u daha iyi yorumlayabilmek için onun öyküsünü şöyle bir hatırlayalım:

Deli Dumrul kuru bir çayın üstüne köprü yaptırır. Köprüden geçenden otuz üç akçe geçmeyenden döve döve kırk akçe alırdı. Bundaki amacı gücünü, şanını, bahadırlığını herkese duyurmaktı. Dede Korkut, Deli Dumrul'un amacını şu sözlerle anlatıyor: “Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın, benim erliğim, bahadırlığım, kahramanlığım, yiğitliğim Ruma, Şama gitsin ün salsın”(Ergin:1971:121).

Deli Dumrul'a karşı gelebilecek kişi yoktu elbette. O da kibrini arttırdıkça arttırmıştı. Öyle ki köprüsünün yanında ağlaşan köylülere çıkışmış ve niçin ağladıklarını hiddetle sormuştur. Ona göre çözümsüz bir şey yoktur. O gücüyle her türlü sorunu çözebilir, her türlü güçlüğün üstesinden gelebilirdi. Hatta hastalanıp ölen yiğidin ölümüne bile anlam verememişti. Ancak kendisinde üstün bir güçle karşılaşmıştı ilk kez Deli Dumrul. Bu durum onu oldukça öfkelenmişti.

Deli Dumrul'un Azrail'in adını daha önce duymamış olması ilginçtir. Köprünün etrafında toplaşan kişiler Tanrı'dan ve onun elçisi Azrail'den haberdardır. Ancak Deli Dumrul Azrail'i tanımadığını belirtir. Onu bir düşman gibi algılar ve onunla savaşmak için kendini hazırlar.

Ancak kibirli sözleri hoş karşılanmaz Deli Dumrul'un ve Tanrı onu cezalandırması için Azrail'i gönderir. Azrail Deli Dumrul'u ilkin evinde yakalar. Deli Dumrul, Azrail'in bu kadar kişinin arasında nasıl olup da görünmeden içeri girdiğine çok şaşırır. Azrail'e “Sen Azrail misin?” diye sorar. Evet, yanıtını alınca şaşkınlığı üstünden çabucak atar ve Azrail'e kılıcını doğrultur. Azrail kuş olup pencereden dışarı kaçar. Bu durumu başarı gibi algılar Deli Dumrul. Belki de kendisine verilen ilk şansı değerlendiremez. Tanrı kendisini uyarmak elçisinin gücünü göstermek için Azrail'i göndermiştir ama Deli Dumrul uslanacağı yerde Azrail'e karşı çıkmıştır. O halde artık Deli Dumrul'un cezası kesinleşmiştir.

Nitekim Azrail Deli Dumrul'un atına görününce at ürker ve Deli Dumrul'u üzerinden atar. Yerde debelenen Deli Dumrul'a Azrail yönelir ve tam canını alacakken onun yalvarma sözleri duyulur. Kibir yenilmiştir. Deli Dumrul kendinden

büyük bir gücün varlığını ölümle burun buruna geldiğinde fark etmiş ve affi için aman dilemiştir. Büyük bağışlayıcı Tanrı Deli Dumrul'un pişmanlık çılgınlıklarına acımıştır ancak yaptığı hatadan ders alması için ona bir şart sunar. Eğer kendi canı yerine başka bir can bulursa Deli Dumrul'un canı affolunacaktır. Bu şart çok şaşırtır Deli Dumrul'u. Kimden canını isteyeceğini bilemez. Ancak bir tek ihtiyar anasıyla babası gelir aklına. İlk önce babasının yanına varır Deli Dumrul. Yaşlı babası oğluna tüm dünya nimetlerini sunabileceğini söyler ancak canını veremeyeceğinin üzülenek belirtir. Deli Dumrul babasının tavsiyesiyle anasına gelir. Anası da her türlü şartı kabul edeceğini ancak canını veremeyeceğini söyle oğluna

Deli Dumrul kimsenin canını başkasına veremediğini, can almanın çok güç bir iş olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Öyle ise kimsenin canı ile oynanmalıdır ve kişi kendi maddi gücü ile mağrur olmamalıdır. Deli Dumrul gerçeğiyle yüzleşir ve yaptığı hatayı anlar ama iş işten geçmiştir. Gözünü kör eden kibiri şimdi canına mal olacaktır. Ancak ölmeyen yapmak istediği dileğini söyler Azrail'e. Eşinden ve iki çocuğundan helallik almak istediğini söyler. Onlardan canını istemeyi hiç düşünmez Deli Dumrul. Sadece kendinden sonra da bir hayatı olduğunu, maddi varlığının çocuklara miras kalacağını anlatır eşine. Ancak eşi dayanamaz Deli Dumrul'un ölümüne ve kendi canını vermek ister Azrail'e. Zaten Deli Dumrul alması gereken dersi almış, kibirini yenmiştir. O halde bu başarısı mükâfatlandırılmalıdır. Nitekim öyle de olur. Tanrı Deli Dumrul'u ve fedakâr eşini affederken anasının ve babasının canlarını alır. Öykünün sonunda fedakârlık, alçakgönüllülük ve iyi niyet kazanırken; kibir, bencillik ve kötü niyet kaybeder.

Deli Dumrul öyküsü diğer öykülerden farklılık arz eder. Genellikle bir kahramanın diğer birçok öyküde de ismi geçer. Bu durum Hikâyelerin bir destanın parçası olduğu fikrini güçlendirse de Deli Dumrul ismi sadece bu öyküde geçmektedir. Saim Sakaoglu, (1998:22) yaptığı bir araştırmada "Deli Dumrul" isminin öykü boyunca toplam 33 kere geçtiğini ancak başka hiçbir öyküde bu ismin kullanılmadığını saptamıştı.

Deli Dumrul öyküsünün bağımsız bir öykü gibi görünmesiyle ilgili A.B.Ercilasun (1999:158) şunları belirtmektedir: Ölümünden kaçan ve suyun ortasına yerleşen Korkut Ata ile ilgili birçok efsane anlatılır. Korkut Ata suyun ortasında kopuz çaldıkça ölmez ancak kopuz çalmadığı bir anda bir yılanın sokması sonucu ölür. Bu efsanenin değişik varyantları mevcuttur. Ancak asıl önemli olan bu efsanedeki “ölümünden kaçma”motifidir. Çünkü Deli Dumrul da ölümünden kaçır. Hikâyenin içeriği farklı olsa da Dede Korkut efsanesiyle ortak bir noktası vardır. O da ölümünden kaçma motifidir. Acaba aynı olay çok farklı bir varyant halinde Korkut’tan Deli Dumrul’a veya Dumrul’dan Korkut’a nakledilmiş olabilir mi?Deli Dumrul’un adı kendi hikâyesi dışında başka boylarda geçmez.Halbuki diğer kahramanların isimleri diğer hikâyelerde de geçer.Bu durumda Deli Dumrul ayrı bir müstakil hikâye gibi duruyor.

Deli Dumrul hikâyesinin diğer öykülerden farklı olmasının dışında diğer önemli bir özelliği de kahramanı olan Deli Dumrul’un kişisel özellikleridir. Deli Dumrul adının önündeki sıfatın anlam özelliğinin fazlasıyla taşır. Toplumun kurallarına uyan biri değildir. Bu nedenle ideal tip sınıflamamıza dâhil etmedik. Deli Dumrul simgesel anlamada kibri ve kontrolsüz gücü temsil eder. Kendinden daha güçlü, daha yiğit kimsenin olmadığına inanır. Ancak yanıldığını öykünün sonunda anlar.

Hikâyede Deli Dumrul fanilikle ölümsüzlük çatışmasının tam ortasındadır. Bu anlamda iç içe geçmiş sembelleri taşır. Faniliğin, boyun eğme ve bağışlanmanın, Tanrı ile insan arasındaki sınırın, teslimiyetin. Deli Dumrul Hikâyesi’nin gerek nesir ve gerekse nazım bölümlerinde, zaman ve mekâna eşlik eden matematik ritimle, ruhun iç hareketlerini yansıtmaya elverişli olan psikolojik ritmin bir arada kullanıldığı görülmektedir (Fezyioğlu,s.53-54).

Ülkü Eliuz (1999:144) hikâyelerdeki karakterler için yaptığı sınıflamada Deli Dumrul’a “alp tipi” olarak nitelendirir. Deli Dumrul’un roman karakteri kazanabilecek kadar boyutlu bir alp tipi olduğunu savunur. Deli Dumrul insan trajedisini bütün varlık alanlarıyla yaşayan simgesel bir kişidir. Deli Dumrul

üzerinden dünyanın yaşamanın cazibesi, canın azizliği anlatılmıştır. Bütün gücüne, fizikî ve ruhî dayanaklılığına rağmen aslında aciz olan insanı temsil eder ve içinde bulunduğu durumun gerçeklerini bilme açısından da insanın zaaflarını sergiler.

Deli Dumrul, Azrail ile hesaplaşmasından önceki hali “eşkıya” profilini çizer. Köprü kuran, kurduğu köprünün başını tutan, halktan zorla para alan bir eşkiyadır. Halka maddi ve manevi zulüm uygulamaktadır. Toplum haksızlığa uğramıştır. Ancak direnecek gücü yoktur. Ancak insan ne kadar güçlü olursa olsun aciz bir varlıktır ve gücünün bir sınırı vardır. Deli Dumrul’un da gücünün sınırı Azrail ile karşılaştığı anda çıkar ortaya. Ancak onun gücü maddi bir güçtür. Ancak maddi güç yeterli değildir. Asıl önemli olan manevi güçtür. Nitekim Deli Dumrul anasından ve babasından canlarının istediklerinde anası ve babası ona tüm maddi varlıklarını esirgmeden verirler. Ancak manevi yönlerini canlarını veremezler. Maddi güç bir kez daha kaybeder. Deli Dumrul tüm mal varlığını, maddi servetini karısına bırakmayı teklif eder ancak yeniliğin simgesi karısı maddi gücü ve varlığı elinin tersiyle iter ve ona maneviyatını kanıtlar.

Deli Dumrul aslında çok tanrılı dinden tek tanrılı dine geçişin bir simgesidir. O gücüne ve kudretine sınır koyamayan bir alp tipidir. Ancak arzulanan yeni tip duygularını ve gücünü kontrol edebilen alp-eren tipidir. Bu konuda Mehmet Kaplan (1996:60) şunları belirtir:”Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesi dejenere olmaya yüz tutmuş, alp tipinin İslamiyet’in getirdiği manevi kuvvet karşısında mağlubiyetini gösteren en güzel hikâyelerden birisidir.

Deli Dumrul var olan özellikleriyle kabul gören biri değildir. Bu sebeple istenmeyen tiptir. Toplum kendine zarar vermeyen, eşkıyalıktan uzak, halkı karşısına değil yanına alan, gücünü kontrol edebilen, maddiyata değil maneviyata değer veren bir kişi istenmektedir. Bu nedenle Deli Dumrul değişime zorlanır. Yok olmamak için değişimi kabul eder Deli Dumrul.

Kemal Abdullah, (1997:70) geçmiş-şimdi zıtlığı bağlamında Deli Dumrul ile şimdi ile geçmiş arasında kalan bir tip olarak gösterir. Ona göre geçmiş Deli

Dumrul'un annesi ve babasıdır. Şimdi ise karısıdır. Deli Dumrul ise Tıpkı Salur Kazan gibi arada kalmıştır. Deli Dumrul'a Tanrı yardım eder ve canının yerine can bulmasını ister. Benzer durumun Yunan mitolojisinde de bulunduğunu söyleyen Abdullah, Herakli ile Yunan krallarından Admet arasındaki ilişkiyi hatırlatır. Admet de böyle zor bir durumda kalmış ve o da olaylara karşı Deli Dumrul'unkine benzer bir duruş sergilemiştir. Deli Dumrul'un ana ve babası geçmiştir ve şimdiyle savaşını kaybetmiştir. Aslında geçmiş hain ve güçsüz çıkmaktadır. Bu durum geçmişin bir diğer temsilcisi olan mitin ilk ciddi pişmanlığıdır. Yeninin temsilcisi ise yazıdır. Deli Dumrul'un karısı yazıyı temsil eder. Yabancı bir kız olan karısının Deli Dumrul'a canını vermesi yazının ciddi siyasi bir adımıdır.

Tepegöz: Dede Korkut Hikâyeleri'nin bir diğer ilginç kahramanı Tepegöz'dür. İlginçtir çünkü görüntüsü kadar doğumu ve oluşumu da ilginçtir. Tepegöz Oğuz'da çobanlık eden birinin hatası sonucu Oğuz'un başına musallat olan bir yaratıktır. O bir günahın sonucudur ve onun gelişi Oğuz'a bela getirir.

Çoban bir peri kızıyla münasebete girer ve peri kızı ona emanetini gelip almasını söyler. Ancak emanet hiç de hayırlı değildir. Çünkü çoban doğanın düzenine karşı gelmiş ve yasak olanı yapmıştır. Peri kızı emanetini bırakmıştır çobana ama bu emanet çobanın baş edebileceği bir şey değildir. Taş attıkça büyür, büyüdükçe baş edilmez bir hal alır. En sonunda Basat'ın babası Aruz onu alıp büyütme, topluma kazandırmak ister. Bu insanoğlunun iyi niyetini gösterir. Ancak yapılan hata bu iyi niyetle düzelebilecek bir hata değildir. Tepegöz topluma ayak uyduramaz. Arkadaşlarına zarar verir. Ona babalık yapan Aruz'a saygısızlık yapar. Ata sözü dinlemez, verilen öğütleri dinlemez ve sonunda toplumdan dışlanır. Çünkü toplum kendi kurallarına uymayanı cezalandırır. Nitekim tepegöz de dağa çıkar ve yalnız yaşar. Ancak Oğuz'a iyice kinlenmiştir. Yol keser, adam yer. Oğuz son çare olarak Dede Korkut'u aracı gönderir. Dede Korkut ile tepegöz anlaşır ancak Tepegöz'ün şartları oldukça ağırdır. Günde iki adam beş yüz koyuna razı olur Tepegöz. İki de yardımcı ister yanına günlük işlerini tamamlaması için.

Tepegöz'e karşı duracak bir güç yoktur Oğuz'da. Tepegöz bu yönüyle Deli Dumrul'a benzetilebilir. O da gücünde ve kudretinden çok emin, kibirli bir kahramandır. Deli Dumrul karşısında Azrail'i bulurken Tepegöz Basat'ı bulur. Aslında Tepegöz de Basat'ın kahramanlığını ve yiğitliğini göstermesi gereken sınavıdır. Basat Tepegöz'ün büyüyüp Oğuz için aşılmaz bir durum olmasına kadar öyküde yoktur. Tepegöz'e verecek adam kalmayınca bir ananın isyanı durumdan haberdar eder Basat'ı. Basat çok öfkelenir Tepegöz'e. Çünkü hem babası Aruz'a saygısızlık yapmış, hem kardeşini öldürmüş hem de Oğuz'a etmediğini bırakmamıştır. Tüm bunlar Basat için yeterlidir. Ancak Tepegöz çok güçlüdür. Özellikle de peri anasının verdiği yüzük ile gücü ve ölümsüzlüğü pekiştirilmiştir. Artık Basat'ın işi daha da zordur. Ancak Basat bir yiğide yakışır şekilde davranır ve tepegöz ile savaşmayı göze alır. Tepegöz kibirli ve mağrurdur. Basat ile dalga geçer onu küçümser. Deli Dumrul'da gördüğümüz bu motif Tepegöz'de de çıkar karşımıza. Düşmanını küçümsemek, aşırı kibirli olmak kişiye başarısızlık getirecektir. Nitekim öyle olur. Zor bir savaştan sonra Tepegöz mağlup olur. Basat da Oğuz'u büyük bir dertten kurtaran kahraman olur.

Tepegöz karakteri üzerinden mesajlar verilir okuyucuya. Doğaya ihanet etmek, onun düzenini bozmak karşılıksız kalmaz. İnsan doğanın düzenine saygı duymak zorundadır. Kibir ve düşmanını küçümsemek başarısızlık getirir.

Tepegöz görüntü olarak bir canavara benzer. Büyük bir gövdeyi tamamlayan kocaman bir baş tasvir edilir. Ancak onun en dikkat çeken noktası Tek gözünün olmasıdır. Peki, Tepegöz'ün niçin tek gözü vardır? Bu sorunun ilk ve en basit cevabının Adı Tepegöz olduğu için vereceğimizi söyleyen Kemal Abdullah, (1997:185-189) Tepegöz tiplemesinin sadece Dede Korkut Hikâyeleri'nde değil daha birçok kaynakta karşımıza çıktığını belirtiyor. Tepegöz'ün Yunanlı kahraman Polifem ile benzerliğine dikkat çeken Abdullah iki kahramanın mitteki fonksiyonlarının aynı olduğunu belirtiyor. Ancak Tepegöz'ün doğumdan ölüme kadar tüm hayat hikâyesi ayrıntılı anlatılırken Polifem'in hayatından bir kesit sunulduğu düşünülürse Tepegöz daha eski bir yaratmadır. Ancak bu iki kahramanın en belirgin ortak özelliği hiç kuşkusuz tek gözlü olmalarıdır. Ancak tek gözlü

olmaları sadece dikkat çekici olmalarını sağlamak için değil bizzat sonlarını hazırlayan bir durum içindir. Tepegöz'ün yegâne yara alan yeri gözüdür. Basat da planını bu gerekli bilgi üzerine kurmuştur. Eğer Tepegöz'ün iki gözü olsaydı Basat onu kesinlikle öldüremezdi. Çünkü Tepegöz Basat'tan çok daha güçlüydü. İşte bunun için Basat yapabileceği tek darbe şansını tek gözü için kullandı. Yani Tepegöz'ün tek gözü miti simgeler. Mit zamanla yerini yazıya bırakırken Tepegöz ve benzeri kahramanlarını da kendi hazinesine katacaktır.

Ülkü Eliuz ise (1999:149–150), tip sınıflamasında Tepegöz'ü yozlaşmayı temsil eden tipler arasında sayar. Yozlaşma; bozulma, kopma, ayrılma, uzaklaşma ve olumsuz değişmeyi içine alan yüklü bir süreçtir. Dede Korkut Hikâyelerinde yozlaşmayı temsil eden tip sayısı oldukça azdır. Bunlardan en belirgin olanı yozlaşmayı kalıtsal olarak devam ettiren Tepegöz'dür. Tepegöz hikâyesi yozlaşan, kendi değerine yabancılaşan bireyin dünyayı kendine ve bütün insanlara zindan edişinin metne dönüşmesidir. Çobanın duyarsız davranışı ile kâinatın en saygı değer varlığı olan insan kendi varlık alanını kendi eliyle bir yıkıma sürüklemiş ve tehlikeye atmış olur. Doğa ihlali evrensel bir suçtur. Tepegöz kirletilmiş doğanın dünyaya dönük yüzüdür. Doğa kendisine yapılan günahın öcünü en acı şekilde almıştır.

O halde doğaya ihanet etmek insanlık suçudur ve bir bireyin suçu bir topluma mal olabilir. Evren düzenini korumak zorundadır. Düzeni bozmak isteyenler düzensizlikle cezalandırılacaktır mesajları yeni yetişen genç nesiller için önemli bir uyarı niteliği taşır. Dünyayı bilinçsizce kirleten, bireysel hatalarının bedelini tüm insanlığa ödeten zihniyet yanlış yoldadır. Doğa fedakâr ve doğurgan bir anadır ancak onun düzeni bozulursa insanlığın da huzuru kaçacaktır.

Yalancı Oğlu Yalancuk: Bamsı Beyrek boyunda karşımıza çıkan Yalacuk adından anlaşılacağı gibi yalancı bir tipi temsil eder. Bamsı Beyrek düğün gecesi yapılan baskında esir düşünce çok uzun bir süre gelmez. Sevgilisi Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar Bayındır Han'ın divanına çıkar ve artık Beyrek'i beklemenin zor olduğunu dile getirir. Bunun üzerine Beyrek'in yaşayıp yaşamadığını anlamak için Yalancı oğlu Yalancuk görevlendirilir. Yalancı oğlu Yalancuk sinsi, plancı ve

yalancıdır. Beyrek'in kendisine hediye ettiği gömleği saklamıştır ve onu şimdi Beyrek'in öldürüldüğünü kanıtlamak için kullanacaktır. Öyküdeki bu kurgulama Yalacuk'un kişiliğinin daha ilk baştan belirlendiğini gösterir. Yalancuk gömleği kana batırıp Beyrek'in öldüğünü herkese duyurur. Gömleğinin kana batırıp öldüğünün kahramanın öldüğünü söyleme motifi Hz.Yusuf'un öyküsünde de vardır.

Beyrek'in öldüğüne herkes inanır. Yalancuk da fırsattan istifade eder ve Banu Çiçek ile evlenmek üzere harekete geçer. Ancak Beyrek'in babası bezirgânlarını Beyrek'in ölüsünü bulmak için görevlendirir. Beyrek sıkıntılı mücadeleler sonucu düşman elinden kurtulur ve Banu Çiçek ile Yalancuk'un düğün gecesine yetişir. Yalancuk'u yiğitlik hünerleriyle alt ettikten sonra Banu Çiçek'ine kavuşur. Yalancı oğlu Yalacuk da Beyrek'ten af diler ve hiçbir yalanın sonsuza kadar yaşamayacağı mesajı verilir.

Yalancı oğlu Yalancuk, yozlaşmayı temsil eden bir tiptir. O bu ismi ve bu ismin taşıdığı anlamı kendi davranışları sebebiyle kazanmamıştır. Yalancılık ona babasından kalan kalıtsal bir özelliktir. Yalancı oğlu Yalancık ismi, örtülü bir kimlik beyanı gibidir (Eliuz,1999:150).

Yalacuk yalan-doğru çatışmasında yalanı temsil eder. Beyrek ise doğruyu. Oğuz'un ahlak anlayışında yalan kabul görmeyecek bir hatadır. Atlı göçebe kültürünün yiğit tipinde ahlak çok önemlidir. Yalan ise en büyük ahlaksızlıklardan biridir. Bu töre ve ahlak kurallarına uymayan kişiler kendi trajik sonunu kendi hazırlar. Yalan söylemek her dönemde kabul görmeyen bir davranış olduğu gibi Oğuzlarda da kabul görmez ve yalan-doğru savaşını mutlaka doğru kazanacaktır. Çünkü yalancının mumu yatsıya kadar yanar gerçeğine koşulsuz inanılır. Öykünün sonunda yalan doğruya mağlup olur ve ayağına kapanarak af diler ve doğru onu bağışlar. Babasından kendisine kalan bu kötü miras Yalancuk'un da sonuna sebebiyet verir ve doğrunun eninde sonunda kazanacağı mesajı verilir.

Deli Karçar: Bamsı Beyrek boyunda Banu Çiçek'in kardeşi olarak karşımıza çıkan Deli Karçar da tıpkı Deli Dumrul gibi Dede Korkut'un manevi gücüyle hizaya

giren bir karakterdir. Deli Karçar adının önündeki deli sıfatıyla özdeşleşmiştir. Deli Karçar güçlü, kuvvetli bir beden gücüne sahiptir. Ancak olumlu bir karakter olarak çıkmaz karşımıza. Daha öykünün başında ne denli acımasız olduğu tasvir edilir. Kimse onun kız kardeşini istemeye cesaret edemez çünkü sonunda başarısızlığını canıyla ödeyecektir. Ancak öykülerde doğrunun, yiğitliğin ve başarının temsilcisi Beyrek Banu Çiçek'e talip olur. Zaten Banu Çiçek onun beşik kertmesidir ve Banu Çiçek'in de bu evlilik için rızası vardır. Oğuz Beylerinin duasıyla doğmuştur ikisi de ve onların meclisinde kesilmiştir sözleri. Tüm bunlara rağmen Deli Karçar'ın zorluk çıkarması onun toplumun ve bireylerin isteklerine karşı duran, kuralları çiğneyen bir yapıda olduğunu gösterir. Deli Karçar'a kızı istemeye gitmesi için Dede Korkut görevlendirilir. Dede Korkut yüklendiği görevin tehlikesinin farkındadır. Bu nedenle hazırlıklı gider. Yanına kaçması gerektiğinde kullanmak üzere iki at alır. Ancak bu atlar dede Korkut'u kaçırmaya yetmez. Deli Karçar ona yetişir ve kılıcını Dede Korkut'a yöneltir. Oysa Dede Korkut Oğuz'un kutsal bilicisidir, Oğuz'un en ulu kişisidir. Deli Karçar bunları hiçe sayar ancak yaptığı hatayı uyarmak bu safer Tanrı'ya kalır. Hak Teâlâ onun elini taş eder. Anadolu efsanelerinde sıkça rastladığımız taş kesilme motifi burada da karşımıza çıkar. Bu manevi kuvvetin maddi kuvvete üstün geldiği bir mücadeledir. Maddi anlamada çok güçlü Deli Karçar tıpkı Deli Dumrul gibi maneviyata yenilmiştir.

Hikâyede Dede Korkut alp-eren tipini Deli Karçar alp tipini temsil eder. Her akın veya savaş öncesi arı sudan abdest alıp namaz kılan Oğuz beyleri alp-eren tipine geçişi simgelerler. Ancak deli Dumrul ve Deli Karçar gibi tipler bu geçişi gerçekleştirememiş alp tipinde kalmışlardır. Onlar da manevi gücün önemini kavrayacak ve alp-eren tipine geçeceklerdir (Kocakaplan,2004:24).

Bu manevi güçle karşılaşınca Deli Karçar kız kardeşini vermeye razı olur ancak şartlarını çok ağır seçer. Bu da hala delilikten tam olarak kurtulamadığını gösterir. Dede Korkut'un desteğiyle Basat tüm istediklerini getirir Deli Karçar'ın. Dede Korkut son bir ders verir Deli Karçar'a ve kendi kazdığı kuyuya düşer Deli Karçar. İsteddiği tüm pirelerin gazabına uğrar. Onu bu sıkıntıdan yine Dede Korkut bilgisiyle kurtarır. Maneviyat bir kez daha maddiyatı mağlup eder.

Ancak Deli Karçar öyle kolay uslanacak biri değildir. Bamsı Beyrek esir düşünce kardeşi dul kalır. Bu seferki sınavını vefaya karşı verir deli Karçar ama yine kaybeder. Beyrek'i artık beklemek istemez ve kız kardeşini kötü bir tip olan Yalancuk'a vermekte hiçbir sakınca görmez. Ancak Beyrek'in kurtulup gelmesiyle yine maneviyat kazanır.

Deli Karçar yazı tarafından destan yapısına sokulan bir kahramandır ve onun mit dünyasına böyle açık şekilde saldırması başarısızlıkla sonuçlansa da bu olay yazının cesaretine bir işarettir (Abdullah,1997:135).

Konur Koca Sarı Çoban: Bu çoban Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü boyda geçer. Aruz'un çobanıdır. Çoban, Oğuz'un yaylaya çıktığı zamanda Uzun Pınar'ın çevresinde koyunları otlatırken bir peri kızı görür ve bir peri kızıyla münasebete girer. Peri kızı kaçır ama ona bir yıl sonra emanetini gelip almasını söyler. Emaneti de Oğuz'un başına büyük bir bela olacak olan Tepegöz'dür. Bu çobanın yaptığı bireysel bir hata tüm Oğuz'a mal olacak ve Oğuz bu uğurda çok acı çekecektir.

Sarı Çoban doğaya zarar vermiştir. Peri kızları doğanın el değmemişliğini temsil eder. Doğaya bilinçsizce zarar vermenin cezası büyük olacaktır.

4.1.1.4.4. İstenmeyen Erkek Tipinin Genel Özellikleri

Öykülerde yozlaşmış tipler sayıca çok fazla değildirler. Bu kahramanlar genellikle diğer kahramanların varlığını güçlendirici özelliklerle karşımıza çıkarlar. Ancak istenmeyen tipler olayların sonunda mutlaka cezalandırılırlar. Deli Dumrul gibi yaptığı hatayı anlayıp maneviyatın gücünü kabul eden kahramanlar ise ödüllendirilirler. Öykülerdeki karakterleri dikkate alıp genel bir değerlendirme yapmanız gerekirse istenmeyen ya da yozlaşmış olarak nitelendirdiğimiz kahramanların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Özellik 1: Bu kahramanlar çoğunlukla maddi gücü temsil ederler ve maddi güç manevi güç karşısındaki savaşını kaybeder. Alp tipini simgeleyen bu kişiler manevi güç karşısında (alp-eren tip) mağlup olurlar. Çünkü maddi güç sonsuz değildir. Toplum düzenini sağlamada tek başına yeterli gelmeyecektir. Maddi gücün mutlaka maneviyatla desteklenmesi gerekir. En önemli manevi güç ise iyi ahlaklıdır. Buna sahip olmayan kişiler mutlaka kaybedecektir.

Özellik 2:İsimleriyle kişilik yapıları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Örneğin “deli” sıfatı onların niyeti hakkında okuyucuya ön bilgi verir. Benzer şekilde Yalancı oğlu Yalancuk ismi de onun ahlakî durumunu önceden tanımlar.

Özellik 3: Kibir birçoğunda ortak özellik olarak görülür. Kendine aşırı güven ve düşmanını küçük görme yanlışı üzerinde durulur. Kişi kendini mutlak güç olarak görmemelidir.

Özellik 4: Toplum düzenine uymazlar. Toplumun koyduğu ahlak kurallarına karşı gelirler. Yalan söylemek, verdiği sözü tutmamak, birinin zorla parasını veya malını alma, toplumdaki bireylere maddi ya manevi zarar vermek ahlak kurallarına ve törelere uygun davranışlar değildir. Ancak istenmeyen tipler bu davranışları sergilerler.

Özellik 5: Geçmiş-şimdi ikileminde geçmişini temsil ederler ve geçmiş şimdi karşısında gücünü koruyamaz.

Özellik 6: Doğaya ve doğanın kurallarına aykırı davranırlar. Ancak doğa kendisine yapılan yanlışı cezasız bırakmaz.

Özellik 7: Toplum düzenine ve ahlâk kurallarına uymayan ve maneviyatın önemini kavramayanların sonu ölüm olur.

4.1.2.Çocuğun Bakış Açısından Aile Ve Toplum

4.1.2.1.Aile Kavramı ve Ailenin Kuruluşu

Aile, kavramı genel geçerliliği olan ve sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda âdetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan kültür unsurlarını içerisinde taşıyan bir birimdir hatta bir sosyal sistemin adıdır (Nirun,1994:17).

Türklerin çok eski dönemlerde bile aile kavramına önem verdikleri bilinen bir gerçektir. Aile toplumun önemli bir parçası olmakla birlikte kutsal bir özelliğe de sahiptir. Nitekim “Aile kuranın Allah yardımcısı olur.”,”Ev alana, evlenene Allah yardım eder.”gibi atasözleri aile kurmanın kutsal yönünü vurgulamaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ailenin büyük yeri vardır. Çok sağlam ve köklü bir aile hayatı dikkatimizi çekmektedir. Oğuz ailesinde fertler arasında tam bir dayanışma ve sağlam esaslar üzerine oturtulmuş karşılıklı sevgi ve saygı vardır. Ailenin mesuliyetini anne ve baba birlikte üstlenmişlerdir. Aile ile ilgili kararlarda anne de baba kadar söz sahibidir ve çocuklar üzerinde etkilidir. Oğuz aile yapısındaki bu eğilim Türklerdeki kadın-erkek eşitliğini sosyal hayatta olduğu gibi ailede de kadına eş değer bir yer verilisinin tabii sonucudur (Arsev,2009:16).

Fikret Türkmen (Akgül,2009:42), destanlardaki aile motifi hakkında şunları söylüyor;”Aileye son derece saygılı. Ailesiz hiçbir şey yok. Her türlü harekette aile söz konusu. Kadın ve evlat bunların ikisi son derece önemlidir. Hikâyelerin hemen hemen hepsinde bunlar var. Çocukları, kadını tarif ederken hepsinde eve göre tarif ediyor. Tarifini hep ev üzerinden kuruyor. Bu bize iki şeyi hatırlatıyor. Bir Yunus Emre’de gördüğümüz yerleşme bediresi. Göçerlikten yerleşmeye doğru.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde aile bağına büyük önem verilmektedir. Daha çok tek kadınla evlenilir. Aile dışında aşk hayatı görülmez. Beyler karılarına karşı saygılı ve çok kibardırlar; onların fikrine ve duygularına önem verirler. Analar ve çocuklar aile reisi olan babaya mutlak şekilde uyrukturlar (Kahya,1999:230).

Türk toplumunda aile sadece iki kişinin, evlenecek olanların istek ve irade beyanlarıyla değil, onların birlikte iki ailenin de katılımıyla kurulmaktadır. Destanlarda da anlatıldığı gibi evlilik, kadın ve erkeğin ortak iradeleriyle karar alması gerekir. Böylece görev ve sorumluluk iki kişiye birlikte ailelerde odaklanmaktadır. Anlaşmazlıklar da bu yolla çözümlenmektedir. Sonuç olarak iki kişinin kurduğu aileden daha sağlam ve daha uzun ömürlü bir aile ortaya çıkmaktadır. Destanların incelenmesinden elde edilen bilgi odur ki güçlü Türk ailesi böylesine köklü bir kültürden kaynaklanmaktadır. Destanlarda aile konusu açısından beliren başka düşünceler de vardır. Dede Korkut'ta toplum düzeni açısından ele alınacak başlıca konu ailedir; destanlarda tarih boyunca akıp gelen Türk aile yapısının temel gelenekleri anlatılmaktadır. ; bunların başında beşik kertmesi, kız arama (sonraki dönemlerde halk kültüründe bu yönteme kız bakmaya, kız görmeye gime denilecektir)yöntemleri gelir (Kazmaz,1999:252).

Öykülerde aile çok sağlam bir yapıda olduğunu belirten M.Ergin (1989:27) eş seçiminde esas olarak monogami vardır ancak çok zor durumlarda birden fazla kadın alınabildiğini belirtmiştir. Bunun tek örneğini Beyrek'de gördüğümüzü söyleyen Ergin, Beyrek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için mecbur kalıp Bayburt beyinin kızını da alır. Diğer durumlarda hiçbir zaman ikinci bir kadından söz edilemez. Karısından çocuğu olmayanlar bile bunu düşünmez. Kadınlara çok saygı gösterilir.

Dede Korkut Kitabı'nı farklı bir biçimde ele alan K. Abdullah (1997:39) kitaptaki değerleri ikili zıtlıklarla açıklama yoluna giderken aile kavramının yeniyi anne-baba kavramının eskiyi temsil ettiğini öne sürer. Deli Dumrul öyküsünde Deli Dumrul canının yerine can bulmak için önce anne-babasının yanına gider. Baba ve anne burada mahiyet bakımından eskiyi ve tabii ki geçmişi tecessüm ettirmektedir.

Onlar canlarını Deli Dumrul'a başka bir ifadeyle şimdiye feda etmezler ve böylece de destanın mahiyet planında geçmişin şimdiye tavrı ifade olunur. Şimdi kendini kurtarmak için yegâne ümit yeri saydığı ve sığındığı geçmişinden sıyrılamaz. Beklemediği halde şimdinin başka bir varyantı yani Deli Dumrul'un hanımı onun imdadına yetişir. Canını kocasının yerine feda etmeye hazır olduğunu bildirir. Zıtlık göz önündedir. Geçmiş ve şimdi yine fakat bu defa Deli Dumrul'un anne ve babasıyla Deli Dumrul ve karısı şeklinde karşı karşıya gelir.

Kemal Abdullah'ın bu yaklaşımından da hareketle şunu söyleyebiliriz: Aile yenidir ve eskiden daha önemlidir. Bunu Tanrı bile kabul etmiş ve yeniyi yani aileyi ödüllendirmiştir.

Ailenin kurulmasında gelenek ve göreneklere bağlılık vardır. Örneğin evlenecek kişi okunu atar ve okun gittiği yöne çadırını kurar. Beyrek Banu Çiçek ile karşılaştığında ok atma motifiyle karşılaşırız.

Aile kurulurken eşler birbirlerini gönül rızasıyla seçerler. Zorla evlendirme motifine hiç rastlanmaz. Hatta genç kız evleneceği erkeği deneyerek alır. Örneğin Banu Çiçek, Bamsı Beyrek'i bir sınava tabi tutar. Yine Kan Turalı Selcen Hatun'u alabilmek için çok zor sınavları geçer. Sadece Tepegöz hikâyesinde çoban bir peri kızıyla zorla beraber olur. Bu durum hoş karşılanmaz. Böyle bir hatanın bedelini tüm Oğuz ağır öder.

Aile kurulurken büyüklerin rızası alınır. Bamsı Beyrek Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'ın tüm isteklerini yerine getirir. Yuva kurulurken kimsenin gönlü kırılmaz. Dünür olma motifine de Bamsı Beyrek öyküsünde rastlarız.

Bamsı Beyrek hikâyesinde bu işle Dede Korkut görevlendirilir. Deli Karçar'a giden dedem Korkut delinin elinden "velayet ıssı" olmasıyla kurtulur (Alptekin,1999:43).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde anne-baba kadar kayın ana ve kayın ata da önemlidir. Öykülerde gelin ile kayınana ve kayınata birbirlerine güzel duygularla bağlıdırlar. Beyrek öyküsünde Beyrek'in babası kendisine güzel haber getiren gelinine şöyle seslenir:

Dilin için öleyim gelinciğim,
Yoluna kurban olayım gelinciğim,
Yalan ise bu sözlerin gerçek olsun gelinciğim,
Sağ esen çıkıp gelse
Karşı yatan kara dağlar sana yaylak olsun,
Soğuk soğuk sular sana içme olsun.

(Ergin,1971:90-91)

Segrek düğün gecesi ağabeyi Egrek'in esir olduğunu öğrenince murat alıp vermeden kardeşini kurtarmaya gidince gelin kayınanasına ve kayınatasına şöyle seslenir:

Babamdan daha iyi kayın baba
Anamdan daha iyi kayın ata(Ergin,1971:207)

Gelin için kayın anası ve kayın babası kendi anasından ve babasından daha iyidir. Hikâyelerin hiçbirinde kayın ana ve kayın ata ile gelini arasındaki çatışmaya tanık olmayız. Gelinler sevecen ve saygılı, atalar ve analar ise anlayışlı ve korumacıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde evlilik ile ilgili Türk aile yapısının temel geleneklerini bulmak mümkündür. Bunların başında beşik kertmesi, kız arama, kız isteme, düğün kurma gelir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde bugün evlilik kurumunu kuşatan âdetlerimizin hepsinin olduğunu söylemenin zor olacağını belirten Gönen (2006:71) bugünkü âdetlerimizin temel kalıpları o günde vardı, daha öncesinde de vardı ama hikâyelerin yazıya geçirilmesiyle birlikte âdetlerimizin o günkü şekilleri ile kayıt altına alınması bizim için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu da; bizi bugün kuşatan değerlerimizin kaynağını açıklamakta en önemli dayanak noktalarımızdan birini oluşturmaktadır.

4.1.2.1.1. Anne Kavramı ve Dede Korkut'ta Kadın Olmak

Anne ya da **ana**, bir çocuğu doğuran, bakımını üstlenen veya kendi doğurmadığı bir çocuğu evlat edinen ve bakımını üstlenen dişi canlı olarak tanımlanabilir.

Anne kavramının önemini anlamak için dilimizde kullanılan bazı benzetme ya da adlandırmalara bakmamız faydalı olacaktır. Örneğin doğa doğurganlığı, vermeden alması gibi özellikleriyle anaya benzetilir ve tabiat ana kavramı yakıştırmaları bu bağlamda güzel bir yakıştırmadır. Yine yaşanan ve yurt edinilen kutsal topraklar anavatan olarak simgeleştirilir. Bir konunun özü, en önemli noktası ana nitelendirilmesiyle verilir. Toplum hayatında da bir çocuk için en değerli varlık anadır.

İlkel toplumlarda kutsal bir kavram olarak kendini gösteren anne kavramı Türk toplumlarında ayrı bir yere sahiptir. Ana kutsaldır çünkü cennet bile onun ayaklarının altındadır.

Kadın ve onun toplumdaki konumu toplumların medenilik düzeyleriyle paraleldir. Türk toplumunda kadının rolü yaşanan tarihi ve siyasal olaylarla şekil değiştirse de Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki yeri tartışılmazdır. Bilindiği gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nin yazıya geçiriliş dönemlerinde İslamiyet'in etkisi esere de yansımıştır. Bir geçiş dönemi eseri olması kadın figürünü de etkilemiştir elbette.

Dede Korkut hikâyelerinde anne iyilik ediminin önemli bir görüntü seviyesi olarak yer alır. İnsanı, doğuran, koruyan, yardım eden bir değerler bütünüdür. Bir iyilik imgesi olan anne, evladının bireyselleşme sürecini tamamlamasına yardımcı olan ve onun geleceğe taşınmasını sağlayandır (Şahin,2009:4-5).

Mehmed Kaplan (1995:99) “Dede Korkut Kitabında Kadın” adlı çalışmasında Türk edebiyat tarihi boyunca kadınların üç şekilde karşımıza çıktığını vurgulamıştır:

1-İslamiyet Öncesindeki Kadın; göçebelik devrinde yaşayan bu kadın tipi dönemin alp erkek tipiyle benzerlik gösterir. Erkek gibi o da ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve gerektiğinde düşmanla savaşır.

2-Yerleşik Medeniyete ve İslamiyet’e Dâhil Olduktan Sonraki Kadın; bu devirde kadının kahramanlık özelliklerini kaybettiği ve bir haz ve aşk mevzu’u olduğu görülür.

3-Garb Medeniyeti Altına Girdikten Sonraki Kadın; kadının ilkin edebiyatta sonra hayattaki beşeri hakları müdafaa edilir ve erkekle eşit konumda görülür.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ise kadın kahramanlık özellikleri gösteren, ok atan, ata binen cesur bir yapıdadır. Güçlü bir aşk örgüsü içinde verilmez. Kadın daha çok şeref, namus ve cesaret temsilcisidir. Yaşanılan dönemin gerekliliği olarak kadın bedensel olarak da güçlü ve dayanıklıdır. Kolay pes etmez. Kırılgan ve narin bir yapıda verilmez. Dirençli ve savaşçıdır.

Bu devirde içtimai hayat icabı en büyük beşeri değer his ve hayal sahasında değil hareket sahasında tecelli etmiştir. Bu toplulukta en büyük değer kahramanlıktır ve bu yüzden erkek kendisine eş olarak kahraman kadın seçer (Kaplan,1995:100).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kadın, ister anne modeliyle olsun ister kadın modeliyle olsun değer gören bir varlıktır. Zaten kitabın giriş bölümünde ideal kadın tipi çizilmiş ve kadın tiplerinin aile ve toplum için ne kadar önemli olduğu üzerinde durulmuştur.

Dede Korkut kitabının mukaddimesinde kadınları dört gruba ayırır.

“ Karılar dört dürlüdür; birisi solduran sopdur, birisi tolduran topdur, birisi ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, ir adam ivde olmasa, ol anı yidirür, içürür, ağırlar, azizler gönderir. Ol Ayise Fatıma soyudur hanum. Anun bebeklerü yetsün. Ocagına bunculayın avrat gelsün.Geldük ol kim solduran sopdur: Sadabança yiründen örü turur, elin yüzün yumadan tokuz bazlanbaç ilen bir külek yogurt gözler, toyunça tıka basa yir. Elin bögrüne urur aydur: Bu evi harab olası ire

varaldan berü daha karnım toymadı, yüzüm gülmedi, ayagım pasmak yüzüm yasmak görmedi, dir. Ah ne olaydı bu öleydi. Birine dahi varayidüm. Umarımdan yahsi uyar olayıdı, dir. Anun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocagina bunçulayın avrat gelmesün. Geldük ol kim tolduran topdur. Depidinçe yerinden öri turdı. Elin yüzün yumadan obanın ol uçından bu uçına, bu uçundan ol uçuna çarpıstırdı, kov kovladı. Din dinledi. öyledençe gezdi. Öyleden sonra ivüne geldi. gördi kim, ogrı köpek yike tana ivünü birbirüne katmış tavuk kümesine sığır tamına dönmis, komsularına çağırır ki, kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan kız, Çan Pasa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmeye yitmeye gitmemisdüm, yatacak yirüm yine bu harab olası yir idü. nolaydı benüm ivüme bir lahza bakaydinuz. Komsu hakkı Tanrı hakkı diyü söylerler. Bunun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocagina bunun kipi avrat gelmesün. Geldük ol kim nice söylesen bayagıdur. Öte yazıdan yabandan bir ulu konuk gelse, ir adam ivde olsa, ana dise ki: Tur ekmek getir yiyelüm, bu da yisün dese, pismis etmegün bakası olmaz, yimek gerekdür, avrat aydur: Neyleyim bu yıkılacak ivde un yok, elek yok deve degirmenden gelmedi dir. Ne gelürse benüm sagrama gelsün diyü elin götine urur. Yönün anaru sagramın erine döndürür, bin söyler isen birisini koymaz erün sözünü kulagina koymaz. Ol Nuh Peygamberin esegi aslıdur. Andan dahi sizi hanum Allah saklasun Ocaginıza bunçulayın avrat gelmesün ”(Ergin,1898:76).

Burada dört kadın tipi ön plana çıkartılmış, bu kadın tiplerinden üçünün istenilmeyen, birinin ise istenilen bir kadın tip olduğunu görmekteyiz. Arzulanan kadın tipi misafirperver, çalışkan, evde erkeği olmasa bile onun yerini doldurabilecek güçte bir kadındır. Güçlüdür evini tek başına çekip çevirebilir bu noktada erkekle eşittir. Ayrıca bu tipteki kadınların soylarının devam etmesi arzulanmaktadır. Yani sadece anne genetik etken değildir elbette. Çünkü doğacak çocuğu yetiştirecek, büyütecek, eğitecek olan odur ve bu yüzden çok önemlidir. Bu bağlamda kadın gelecek nesillere şekil verecek en yetkin kişidir ve toplum için çok önemlidir.

Öykülerde kadınlar erkeklerinin yanında yer almış ve ikinci planda kalmamıştır. Hatta onlara akıl verirler. Örneğin Kan Turalı babasının koyduğu şartları yerine getirip Selcen Hatun’u alır ve yola koyulur. Yolda yorulunca dinlenmek ister ve uykuya dalar. Ancak Selcen Hatun uyumaz çünkü tehlikeyi sezer. Nitekim de haklı çıkar ve düşmanlar geldiğinde Kan Turalı’yı gafil avlanmaktan kurtarır. Ayrıca ona savaş taktikleri verir.”Bey yiğit, baş esen olsa börk(başlık) bulunmaz mı olur? Bu gelen kâfirler çoktur, savaşalım, dövüşelim, ölenimiz ölsün, diri kalanımız obaya gitsin (Berk,2008:144). diyerek hem cesaretini ortaya koyar hem de Kan Turalı’ya yol gösterir.

Oğuz Beyleri hikâyelerde her ne kadar başkahraman gibi gözükse de olayların ince noktalarını yakalayıp çözüme ulaştıran onların hanımlarıdır. Kadınlar genellikle yapıcı ve uysal yapılıdır. İnsan psikolojisinden anlarlar ve bilinçli hareket ederler. Örneğin Begil Han Kazan Bey'in kendindeki hüneri görmeyip gösterdiği başarıyı ata bağlaması Begil Han'ı çok öfkelenendir. Bu öfke dolu haliyle evine gelen Begil Han o kadar öfkeli ki her zaman sevdiği başını okşadığı çocuklarını bile gözü görmez. Hatunu eşindeki kızgınlığı hemen fark eder ve yanına usulca yaklaşır derdini anlatmasını ve rahatlamasını sağlar ve ona şöyle bir yol gösterir:”Yiğidim, Bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir, padişaha asi olanın işi doğru gitmez; arı gönülde pas olsa şarap açar. Sen gideli Han'ım orada yatan ala dağlarında avlanılmamıştır. Ava git de gönlün açılsın” (Berk,2008: 176), diyerek aslında ne kadar akıllı olduğunu gözler önüne serer. Beyinin psikolojisini anlamış ve öfkesini kontrol edebilmesi için ona bir çözüm yolu göstermiştir. Eğer karısı Begil Han'ı sakinleştirmese daha kötü sonuçlar ortaya çıkacak ve Oğuz Beyleri kendi içinde savaşa tutuşacaktır.

Herkesçe bilinen Deli Dumrul öyküsünde Tanrı'ya karşı gelen Deli Dumrul'a hiç kimse canını vermek istemez. Ancak karısı büyük bir vefa örneği göstererek kocasına canını vermeyi kabul eder. Hayatta yapılabilecek en büyük fedakârlık elbette canından vazgeçmektir.

Aynı hikâyede Deli Dumrul karısından son bir helallik almaya gidince ona şunları söyler:

Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun,
Tavla tavla koç atlarım sana binek olsun,
Penceresi altın otağım sana gölge olsun,
Katar katar develerim sana yük taşıyıcısı olsun,
Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun.
Gözün kimi tutarsa, Gönlün kimi severse, sen ona var
(Elips,2005:118)

Deli Dumrul'un bu sözleri akıl almaz bir fedakârlıktır. Çok sevdiği eşine belki hiçbir hukuki zorlama olmadan tüm mal varlığını bırakıp üstüne üstlük gönlünün istediği biriyle de evlenmesine rıza göstermesi kendi dönemi içinde değerlendirildiğinde oldukça medeni bir davranıştır. Bu da gösteriyor ki bir erkek öldüğünde kadının rahat etmesini arzulamakta ve onun bundan sonraki hayatında mutlu olması için gerekli fedakârlığı yapabileceğini gözler önüne sermektedir. Ancak ne Deli Dumrul'un bu fedakârlığı ne de eşinin canını verecek kadar gösterdiği büyük fedakârlık karşılıksız kalmayacak Tanrı onlara uzun ve mutlu bir yaşam armağan edecektir. O halde "bencil olmamak ve fedakârlık yapmak karşılıksız kalmayacak kişi mutlaka sonunda mutlu olacaktır" "mesajını vermesi açısından bu öykü son derece önem taşır.

Kadın bir güzellik sembolü olduğu kadar sosyal hayat içinde de erkeğin yanında onun bir eşi ve ortağı olarak ortaya çıkmaktadır. Erkeğin dert ortağıdır, aile içinde fikirlerine değer verilir, Kadın her haliyle sosyal hayatın içindedir ve toplum içinde aktif bir yeri vardır.

Tüm bunlar gösteriyor ki kadın Türk toplumunda hiçbir zaman erkeğin gerisinde kalmamıştır. Bu nedenle bu toplumda yetişecek bir çocuk geçmişine bakacak ve kadının değerini bir kez daha fark edecektir. Gerekirse onun için fedakârlılar yapacak ve onun bir birey olduğunu ve kendisinden önce olduğu gibi kendisinden sonra da bir hayatının olabileceğini kabul edecektir.

Metin Ekici "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri" (1999:123) adlı çalışmasında Dede Korkut Hikâyeleri'ne göre kadınları 3 başlık altında toplar. Biz de bu sınıflamayı kadın kahramanları incelerken kullanmayı uygun bulduk

I. İdeal Eş ve Anne Tipi

II. İdeal Sevgili Tipi

III. Yardımcı Tipi

I.İdeal Eş ve Anne Tipi

I. tipteki kadınlar için;”Bu grupta grup içinde ele alınan kadın karakterler, ya bir eş ya bir anne veyahut da hem eş hem anne olarak kitapta yer almıştır. “şeklinde bir tanımlama yaptıktan sonra bu gruba ilk olarak Dirse Han’ın hanımı ve Boğaç Han’ın annesini koyar ”(Ekici,1999:126).

Geçekten de Dirse Han’ın eşi hikâyenin daha başında ideal bir kadın olduğunu belli eder. Bayındır Han’ın düzenlediği toyda kızı ya da oğlu olmadığı için kara keçeye oturtulan ve önüne kara koyun yahnisi konan Dirse Han toplum içinde küçük düştüğünü hissetmiş ve bu durumun sorumlusu olarak da eşini görmüştür. Hiddetle karısına seslenen Dirse Han;

Han kızı yerimden kalkayım mı?
 Yakan ile boğazından tutayım mı?
 Kana ökçemin altına atayım mı?
 Kara çelik öz kılıcımı elime alayım mı
 Öz gövdenden başımı keseyim mi
 Can tatlılığını sana bildireyim mi
 Alca kanını yer yüzüne dökeyim mi
 Han kızı sebebi nedir söyle bana
 Müthiş gazap ederim şimdi sana

(Ergin,1971:11)

Tüm bu olumsuzlukların sebebi olarak karısını görür. Ancak Han kızı diye seslendiği eşi görgülü ve anlayışlıdır. Eşine nazaran daha sakin ve yapıcıdır. Üzüntüsünü kontrol edip soğukkanlı davranabilen eş kocasına çözüm yolları sunmuş ve evlat sahibi olabilmek için yapılması gerekenleri sıralamıştır.

Dirse Han’ın hanımı iyi bir eş olduğu kadar iyi bir annedir de. Boğaç gibi önemli bir evlat yetiştirmiştir. Dirse Han’ın aksine çevresindekilerin sözüyle hareket

etmek yerine aklıyla hareket etmiş ve oğluna her zaman güvenmiştir. Kırk yiğidin doldurduğuna gelen Dirse Han oğlunu öldürmeye kalkışmıştır. Ancak anası oğlu için anlatılan yalan hikâyeye inanmaz ve onun peşine düşer. Sonunda oğlunu bulur ve iyileştirir. Dirse Han'ın eşinin bir diğer özelliği de affedici olmasıdır. Boğaç Han'a yaptıklarına karşın kocasını affeder ve onun "Kırk yiğidin"elinden kurtulması için de elinden geleni yapar. Görüldüğü gibi bu ideal tipteki kadın sabırlı, anlayışlı, fedakâr, akl-ı selim ve yapıcıdır.

Ekici (1999:127), ideal eş ve anne tipi sınıflamasına ikinci sırada Burla Hatun'u koyar. Burla Hatun Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması boyunda Salur Kazan'ın eşi Uruz'un da anasıdır. Salur Kazan avdayken düşman yurduna saldırır ve Burla Hatun ile oğlu Uruz'u esir alır. Bu esaret süresinde düşman uzun boylu Burla Hatun'a kadeh sundurmak ve namusuna gölge düşürmek ister. Ancak Burla Hatun bunu yapmamak için oğlunun canından bile vazgeçer. Bu durum Burla Hatun'un namus ve fedakârlık sınavından başarıyla geçtiğini göstermektedir.

Burla Hatun ikinci kez Kazan Bey Oğlu Uruz'un Esri Olduğu Boy'da karşımıza çıkar. Kazan Bey ve oğlu Uruz'u alarak ona yiğitlik hünerleri kazandırmak için ava çıktıkları esnada düşman baba ile oğla saldırır. Kazan oğlunu korumak için onu ayrı tutsa da Uruz düşmana saldırınca esir düşer. Eve tek başına dönen Kazan bey'i yüreği yanık ana Burla Hatun karşılar. Burla Hatun oğlunun acısına dayanamaz ve Kazan Bey'i oğlunu kurtarması için yönlendirir. Kazan Bey de geri gelmeyince yiğit eş Burla Hatun kırk ince belli kızı da yanına alarak yardıma gider. Görülüyor ki Burla Hatun Dirse Han'ın eşi gibi yiğit, cesur ve fedakar bir anne ve eştir.

Deli Dumrul'un eşi de ideal bir eştir. Bu kadın aslında yabancı bir kızdır. Fedakârlığı ve eşe olan bağlılığı simgelemesi bakımından öykülerdeki en önemli kadın kahramanlardan biridir. Onun nerden geldiğinden çok eşine ve ailesine nasıl davrandığı ön plana çıkartılmış ve bir kadında bulunması gereken en önemli özelliğin vefa ve bağlılık olduğu vurgulanmıştır.

Deli Dumrul boyunda “şimdi” ile “geçmiş” in savaşında “şimdi”yi Deli Dumrul’un eşi temsil eder. Deli Dumrul ondan can istememesine rağmen karısı canını onun yolunda feda etmeye hazırdır. Aslında şimdi sınavdan geçirilmemektedir ancak şimdi kendini sınananlar arasına konur. Böylelikle kendi itibarını ve sadakatini bildirmektedir. Aslında geçmiş hain ve güçsüz çıkmaktadır (Abdullah,1997:70).

Bay Böri’nin eşi ve aynı zamanda Bamsı Beyrek’in annesi, Deli Dumrul’un annesi, Kan Turalı’nın annesi, Tepegöz’ün annesi olan Peri Kız, Beyrek öyküsünde oğlunu Tepegöz’ün hışmından kurtarmak isteyen bir anne, Begil’in eşi, Segrek’in annesi de bu grupta sayılabilecek diğer kadın karakterlerdir.

Dede Korkut’un hemen hemen her boyun sonunda okuduğu duada “Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun” ifadesi de anaya verilen değeri açıkça göstermektedir.

II. İdeal Sevgili Tipi

İdeal sevgili tipinde sayılan kadın kahramanlar henüz evlenmemiş genç kızlardır. Bu kişiler ideal bir eş olma adaydırlar. Genellikle de hikâyelerin sonunda kahramanlarla evlenirler. Ancak bunlar da ideal eş ve anne tipinde olduğu gibi alp tipinin özelliklerini taşırlar. Cesurca ve kahramanca savaşan bir yapıya sahiptirler. Bu tip içerisinde ilk sayacağımız kişi hiç kuşkusuz Banu Çiçektir.

Banu Çiçek, Bamsı Beyrek gibi ağzı dualı Oğuz beylerinin duasıyla doğmuştur ve daha doğmadan Bamsı Beyrek ile beşik kertilmişlerdir. Bamsı Beyrek erkek kahramanlar arasında önemli bir yere sahip olduğu kadar seçtiği eş konusunda da bir hayli şanslıdır. Zaten onun yapısına uygun bir eş olacak olan Banu Çiçek’in özellikleri sanki daha doğmadan belirlenmiştir bile. Banu Çiçek ile Bamsı Beyrek’in ilk karşılaşmalarında aralarında bir mücadele geçer. Banu Çiçek bu karşılaşmada adeta Bamsı Beyrek’e meydan okur. Onunla her türlü mücadeleye girer. Bamsı Beyrek onun kaderidir ancak o kaderini hemen kabul edecek bir kız değildir. Kendi kararı da çok önemlidir. Bunun için Bamsı Beyrek’i sınava tabi tutar. Genç kız evleneceği genci kendi değer yargılarına göre değerlendirip seçmekte, evlenirken

kendi kararını kendisi verebilmektedir. Bu durum dönemine göre değerlendirildiğinde oldukça önemli bir sosyal olguyu gözler önüne serer.

Bamsı Beyrek ile kıran kırana mücadele veren Banu Çiçek alp tipi bir kadının tüm özelliklerini bünyesinde barındırır. Ayrıca Banu Çiçek, Beyrek esir düştükten sonra onu tam on altı yıl sabırla bekler. Sadakat sınavını da başarıyla geçen Banu Çiçek Beyrek'in ölüm haberini aldıktan sonra kaderine razı olmuş ve Yalancı oğlu Yalancuk ile evlenmeyi kabul etmiştir. Ancak düğün günü ile ilgili verilen ayrıntılara göre gergin ve mutsuzdur. Ancak o Beyrek için sabırla beklemiş ve sadakat sınavından başarıyla geçmiştir. Nitekim Beyrek'in dönüşü ile de bu davranışı ödüllendirilmiştir.

İdeal sevgili tipinin bir diğer örneği Kan Turalı'nın sevgilisi Selcen Hatun'dur. Selcen Hatun Trabzon tekfurunun kızı olarak tanıtılır. O da deli Dumrul'un eşi gibi yabancısıdır ama yabancı olması ideal bir sevgili tipi olmasına engel değildir. Kan Turalı'nın babası Kanglı Koca soyunu devam ettirmek, yerini yurdunu evladına bırakmak için oğlunu evlendirmek istediğini belirtince Kan Turalı istediği kızın özelliklerini şöyle sıralar:

“Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı.” (Ergin,1971:134)Bu sözlerin üzerine babası “Oğlum sen kız istememişsin, bir yiğit bahadır istemişsin.” (Ergin,1971:134) der.

Kan Turalı'nın istekleri aslında çok abartılı özellikler değildir. Çünkü Oğuz toplumunda kadınlar da en az erkekler kadar güçlü ve atiktir. Kan Turalı da kendiyile yarışabilecek hatta kendinden daha üstün bir eş aramaktadır. Bu özelliklere sahip olan Selcen Hatun'a ulaşmak kolay olmayacaktır. Kan Turalı Selcen Hatun'un babasının ağır şartlarını yerine getirir ve önüne konan her sınavı başarıyla geçer ve Selcen Hatun'u alır. Selcen Hatun çok güzel bir kız olarak tasvir edilir. Ancak Kan Turalı da Beyrek gibi erkek güzeli olarak adlandırılır. Kan Turalı'nın yiğitliğinin yanında güzelliğine de vurulan Selcen Hatun babasına ve ailesine karşı Kan

Turalı'ya destek olur. Kan Turalı yurduna dönerken yorgunluktan uyuya kalınca Selcen Hatun uyumaz ve tehlikelere karşı tedbirli davranır. Tedbiri boşa çıkmaz ve ailesinden gelen saldırıya karşı Kan Turalı ile birlikte kılıç sallar, adam öldürür, yiğitlik meziyetlerini sergiler.

Hem Selcen Hatun hem de Banu Çiçek ideal sevgili tipinin belirgin özelliklerini bünyelerinde taşıyan iki kadın karakterdir. İkisi de alp tipi kadına örnek teşkil eder. Ayrıca evlenecekleri eşleri deneyerek seçen, eşine sadık kalan gerektiğinde ailesine karşı savunan kişilerdir.

Bayburt tekfurunun kızı, Segrek'in evlendiği kız, da bu grupta sayılabilecek diğer kadın karakterlerdir.

III. Yardımcı Tipi

Bu tipteki kişiler öykülerde geri planda kalmış kadın karakterlerdir. Bunlar asıl kahramanları çeşitli yönleriyle tamamlamanın yanında bazı yönleriyle diğer kadın kahramanlardan ayrılan yönleri vardır. Bu kadın kahramanları kişilik özelliklerine göre iki grupta toplamak kanaatimizce doğru olacaktır.

a.Olumlu Özelliklere Sahip Yardımcı Kadın Tipler: Bu tipteki kadınların belirgin özellikleri bulunmamaktadır. Beyrek'in kız kardeşleri, Dokuz Kara Gözlü Kız, Dadı Kadın, Toman Tekfurunun Karısı bu grupta sayılabilir.

b.Olumsuz Özellikleriyle Dikkat Çeken Yardımcı Kadın Tipler: Bu kişilerin sayısı oldukça azdır. Kısırca yenge ve Boğazça Fatma bu grupta sayabileceğimiz kadın karakterlerdir. İsminden de anlaşılacağı gibi Kısırca Yenge doğurganlık-kısırlık çatışmasında kısırlık kavramıyla tanımlanmıştır. Kısırlık Oğuz toplumunda lanetlenmişliğin bir göstergesidir. Çünkü oğlu-kızı olmayanı Allah bile sevmemektedir. Bamsı Beyrek'in ona seslenişi Oğuz toplumunun kısır bir kadına bakışını yansıtmaya bakımından önemlidir.

Boğazça Fatma ise Oğuz toplumunun genel ahlak kurallarına ters düşen bir kadındır.”Adının başında “gebe havya” anlamına gelen “Boğazça” sıfatı “kırk erkekle yatmış olma” gibi ahlak dışı davranışları ile cinsel eğilimlerden kurtulamamış bir zavallıdır ”(Eliuz,1999:152).

4.1.2.1.2.Baba

Baba en geniş anlamıyla kural, düzen, soy ve soyun devamını, bilinci, tarihi ve ataları simgeler. Baba aydınlık bilincin mitik geçmişi ve deneyimlerin dinamik enerjisidir. Dede Korkut hikâyelerinde baba ise bir insan olmanın ötesinde toplumdaki bilin ve bilinç dışı değerini simgeler ve bu değer çoğunlukla iyilik olarak karşımıza çıkar. Evrensel anlamda ise baba bilinç dışının oluşturduğu, ortak bilinç dışının oluşturduğu yapısal bir ögedir (Şahin,2009:7).

Yönetim tarzı ve sosyal hayat düşünüldüğünde babanın Oğuz halkı için ne anlama geldiğini kestirmek hiç de zor olmayacaktır. Baba evin direğidir. Hanın, beyliğin sahibidir. her şeyden önce atadır. Yiğitlerin yetişmesinde önemli bir görev üstlenir babalar. Eğer yiğit olacak genç bir kahramanlık göstermemişse bu en çok babayı üzer. Kazan Bey oğlu Uruz’un yiğitliğini kanıtlayacak işler görmemesine içerlenip oğlunu uyarır. Uruz’un babasına verdiği yanıt baba kavramının anlam derinliğini yansıtmaya bakımından çok önemlidir.

A bey baba, hünere oğul babadan mı görür öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın. Kılıç çalıp baş kestir. Ben senden ne gördüm ne öğreneyim (Ergin,1971:98). Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi çocuklar her türlü yiğitlik usullerini babalarından öğrenirler. Baba onları hayata hazırlayan ilk öğretmenleridir Babası oğluna hak verir ve onu alıp ava çıkar. Uruz’un babası Kazan Bey için söylediği şu sözler oldukça anlamlıdır. Yapacağı tüm yiğitlik hünelerini babasına ithaf eder.

Beri gel ağam Kazan
 Kalkıp da yerimden
 Büyük cins atımı saklardım bugün için
 Günü geldi
 Ak meydanda koşturayım senin için
 Alaca ejder sivrisi mızrağımı saklardım bugün için
 Günü geldi
 Kaba karın geniş göğüste oynatayım senin için
 Kara çelik öz kılıcımı saklardım bugün için
 Günü geldi
 Pis dinli kâfir başını kestireyim senin için
 Yapısı pek demir elbisemi saklardım bugün için
 Günü geldi
 Yen yakalar diktireyim senin için
 Başımdan sağlam miğferler saklardım bugün için
 Günü geldi
 Kaba topuz altında deldireyim senin için
 Kırk yiğidimi saklardım bugün için
 Günü geldi
 Kafir başını kestireyim senin için
 Aslan adımı saklardım bugün için
 Günü geldi
 Yaka tutup kafir ile uğraşayım senin için
 Ağız dilden bir kaç kelime haber bana
 Kara başım kurban olsun ağam sana

(Ergin,1971:101)

Canını babasına feda edeceğini söyleyen Uruz tüm gayretinin sebebinin de babasının beğenisini kazanmak olduğunu böyle ifade eder.

A bey baba işitiyorum
 Amma Arafatta erkek kuzu kurban için
 Baba oğul kazanır ad için

Oğul da kılıç kuşanır baba gayreti için
Benim de başım kurban olsun senin için

(Ergin,1971:102)

Babaya sadakat ve itaat çok önemlidir. Bamsı Beyrek hikâyesinin giriş kısmında anlatılan tasvire göre babasını tutsaklıktan kurtaran Kazan oğlu Uruz Bayındır Han'ın sağ tarafında yine babasını tutsaklıktan kurtaran Kazılık Koca Oğlu Yigenek ise sol tarafında yer almıştır. Yine babası yaralıyken düşmanla savaşın yenen Emren'i ise Uruz'un sağ yanında otururken görürüz. Demek ki yaptıkları kahramanlıklara göre genç Oğuz beyleri divanda mevki kazanmaktadırlar. Babaya sadakat ve onu kurtarma en takdir edilen davranış olarak algılanmış ve mevkiiler ona göre verilmiştir (Duymaz,1999:120).

Babalar oğullarını koruyup kollar ve onlara zarar gelmemesi için büyük çaba sarf eder. Kazan Bey oğlu Uruz'u düşmanla karşı karşıya getirmek istemez ve kendi savaşır. Eve döndüğünde onu bulamayınca oğlunu kurtarmak için geri döner ve onu bulmak için büyük çaba sarf eder.

Dirse Han oğlu Boğaç'ı yaptığı yiğitçe davranışlar sonucu ödüllendirir. Ancak Dirse Han oğlu Boğaç'ı yeterince tanıyamamıştır. Hem oğlunu hem de kırk yiğidini yetiştirip eğitmek konusunda bir çabası yoktur. Dirse Han iyi niyetlidir ancak hayatın yiğitlik ve cömertlik dışında diğer alanlarına karşı duyarsız, hazırlıksız ve gafil bir babadır. Bu nedenle kırk yiğidin yalan sözlerine inanır ve araştırma gereği bile duymadan oğlunu öldürmeye karar verir. Dirse Han'ın söylenenlere sorgulamadan ve araştırmadan inanması onun insan karakteri ile ilgili bilgi ve tecrübelerinin eksikliğini göstermektedir. Bu onun eksik yönüdür (Türkeş-Günay,1999:196).

Kanlı Koca oğlu Kan Turalı'nın evlenmemiş olmasına içerlenir ve onu bir an önce evlendirmek ister. Çünkü soyun devamını sağlamak baba için çok önemlidir. Babalar evlatlarının evlendirilmesinde etkin bir rol üstlenirler.

Baba saygı duyulması gereken kutsal bir varlıktır. Dede Korkut boyların sonunda yaptığı duada “aksakallı babanın yeri cennet olsun” ifadesini kullanır. Baba tüm Türk topluluklarında olduğu gibi Oğuzlarda da önemli ve güçlü bir simgesel değerdir.

4.1.2.1.3.Ailedeki Roller

Dede Korkut Hikâyeleri’nde aile bağına büyük önem verilir. Daha çok tek eşlilik gözlenir ve aile dışında bir aşk hayatı görülmez. Çünkü aile kutsaldır ve soyun devamını sağlayacak önemli bir müessesedir.

Aile genellikle çekirdek aileden oluşur. Anne, baba ve çocuk üçgeninde evin atası baba gibi görünse de anne de ailede en az baba kadar söz sahibidir. Çünkü kadınların çoğu bey kızıdır, soylu ailelere mensupturlar. Namussuzluk, yalan ve aldatma nedir bilmezler. Onlar da eşleriyle aynı güce sahip olduklarından aile içinde de bu eşitlik bozulmaz. Ailedeki dertler de sevinçler de paylaşılır. Bayındır Han’ın divanında çocuksuzluğu yüzüne vurulan Dirse Han ilk olarak hanımının yanına gelir ve bu durumun nedenini sorar. Eşinin verdiği öğütleri dikkate alan Dirse Han eşiyile birlikte mutlu sona ulaşarak bir evlat sahibi olur.

Ailedeki roller açısından baktığımızda kadın evde evinin hanımı, evladının annesi, eşinin destekçisidir. Eşiyile beraber sık sık şölenler düzenlemekte aç doyurup, çıplak giydirir. Kadının evdeki en önemli ve kutsal görevi ise analıktır. Öykülerde “ana hakkı Tanrı hakkı” olarak değerlendirilir.

“Evin işlerine, ziyafetlere kadın nezaret eder. Ağır işleri hizmetçiler görürler. Karı-kocanın karşılıklı seslenişi içten ve saygılıdır. Aile başkanı baba olmakla beraber bir koca baskısı yoktur”(Ergin,1989:27).

Kadınlar evlerinde söz sahibi, kocasının ve çocuklarının sözüne değer verdiği birisidir. Gerektiğinde kendi başlarına karar alıp savaşa gidebilecek kadar da cesaretlidirler. Sözleri daima itibar görür, itaat bulur (Birgül,1999:238).

Kitabın giriş bölümünde Dedem Korkut ideal kadını tanımlarken, kocası evde olmasa bile geleni gideni ağırlar, evine erlik eder, şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Evde kocası yokken otorite kadındadır. Kadın aile içinde söz sahibi olmanın yanında eşinin mal varlığının da mirasçısı ve ortağıdır. Deli Dumrul karısıyla vedalaşmaya gittiğinde ona şöyle seslenir:

Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun
 Soğuk soğuk sularım sana içme olsun
 Tavla tavla -koç -atlarım 'sana binek olsun
 Penceresi altın otağım sana gölge olsun
 Katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun
 Ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun
 Gözün kimi tutarsa
 Gönlün kimi severse
 Sen ona var
 İki oğlancığı öksüz koyma

(Ergin,1971:130)

Deli Dumrul ölmeden önce tüm mal varlığını karısına bağışlar. Ayrıca kendinden sonra da onun bir yaşamı olacağını düşünerek büyük bir fedakârlıkta bulunur ve kimi beğenirse onunla evlenebileceği konusunda eşine izin verir. Yaşanılan dönem dikkate alındığında Deli Dumrul'un davranışı övgüye değer bir davranıştır. Kadının özgür bir birey olduğunu, varlığının erkeğe bağlı olmadığını hem maddi hem manevi bağımsızlığa sahip olduğunu belirtmesi bakımından örnek bir davranıştır.

4.1.2.2.Doğa ve Yurt Sevgisi

Doğa ya da tabiat ile vatan kavramları, almadan vermesi, kişileri koruyup kollaması ve anaç bir yapıya sahip olmaları nedeniyle “ana” kavramıyla beraber anılır. Anayurt, tabiat ana yakıştırmalarının bu nedenle yerinde yapılmış

yakıştırmalar olduğunu söyleyebiliriz. Türk insanının yaşam şekillenmesinde doğa çoğu zaman belirleyici olmuştur.

Orta Asya bozkır insanı, yaşayabilmek ve varlığını sürdürebilmek için, doğanın kendisine dayattığı zor ve acımasız koşulları dikkatle izlemek ve ona bilinçle uyum göstermek zorundadır. Bozkır insanı; olanaklarını, direnme gücünü ve yeteneklerini, sürekli gözlemeli ve geliştirmelidir. Çevre koşullarını ve bu koşulları yaratan nedenleri bilmeli, gerekli önlemleri zamanında ve eksiksiz biçimde almalıdır. Çok eski çağlara dek giden Bozkır Kültürü'nün, doğayla iç içe geçip onunla bütünleşen bir derinliği vardır. Bozkır insanı, doğayla kaynaştığı için duru ve önyargısız; yaşamdan kopmadığı için de devrimcidir. Doğayla uyumlu yaşamak, yaşamın kurallarını kavramayı, bu kavrayış da, dünyayı tanımayı ve anlamayı sağlayan bir düşünce zenginliği yaratır. En somut gerçek, doğa ve yaşamın kendisidir. Bu gerçeğe uyum, bozkır insanını sürekli yeniler ve geliştirir; onu, olay ve olgular karşısında bilinçli ve direngen kılar, devrimci yapar. Orta Asya insanları bu özellikleriyle, yaşamın kurallarını kavramış doğal filozoflar"dır.

Doğayla kaynaşma ve ona gösterilen uyum, Türkler'e, etkisi günümüze dek gelen, barışçı ve eşitlikçi; adalete, söze, dürüstlüğe ve insana önem veren bir dünya görüşü kazandırmıştır. Yaşam hakkı kutsaldır ve insanla sınırlı değildir. Hayvanlarla hatta bitkilerle olan ilişkilerde bile, onların yaşam hakkına saygı gösteren sanki bir "sözleşme" yapılmıştır. Hayvana karşı verilen savaşın, aynı insanlar arasındaki savaş gibi kuralları vardır. Gereksiz hayvan öldürülmez, fazla kan akıtılmaz, hayvanın kemiği kırılmaz. Aynı kurallar, askeri savaşlarda da geçerlidir. Türklerde; toplu öldürme, işkence, soykırım yoktur (Aydoğan,2004:54).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde doğayla iç içe olma ve doğayı gözlemlemenin güzel örneklerini bulmak mümkündür. Doğadan yapılan gözlemler insan yaşamını da şekillendirir. Örneğin Kazan Bey'in şu sözleri dikkat çekicidir:

Karşı yatan kara dağlar ihtiyarlasa
 Otu bitmez el yaylamaz
 Akıntılı güzel sular ihtiyarlasa coşup taşmaz
 Develer ihtiyarlasa yavru vermez
 Kara koç atlar ihtiyarlasa tay vermez
 Er yiğitler ihtiyarlasa oğlu doğmaz

(Ergin,1971:115)

Dede Korkut Hikâyeleri'nde doğaya duyulan bu sevgi ve bağlılık açıkça gözlenebilmektedir. Doğaya sevgi ile bağlılık esastır. Doğa ve yurt kavramları çoğu zaman birbirleriyle örtüşür. Yaşanılan yurt doğanın bir parçasıdır ve her zaman kahramanların yanında olmuştur. Öykülerde doğa engeline takılan, doğadan zarar gören bir kahraman bulunmaz. Sadece Tepegöz hikâyesinde bu durumla karşılaşırız. Ancak burada Oğuz'un çobanının doğaya ihanet etmesi ve onun kurallarını çiğnemesi sonucu bir zarar verme vardır. Çoban peri kızıyla münasebete girince bu yanıltan tüm Oğuz zarar görür. Bu durum haricinde doğa kahramanların sırdaşı, yoldaşı ve destekçisidir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması adlı boyda Salur Kazan'ın oğlu Uruz düşman elinde esir düşer. Düşmanlar Uruz'u ağaca bağlayıp işkence etmek üzereyken Uruz ağaçla konuşur ve şunları söyler:

Ağaç ağaç der isem sana üzülme ağaç
 Mekke ile Medine'nin kapısı ağaç
 Musa Kelimin asası ağaç
 Büyük büyük suların köprüsü ağaç
 Kara kara denizlerin gemisi ağaç
 Erlerin şahı Ali'nin Düldülünün eyeri ağaç
 Zülfikarın kanı ile kabzası ağaç
 Şah Hasan ile Hüseyin'in beşiği ağaç
 Eğer erdir eğer avrattır korkusu ağaç
 Başına doğru bakar olsam başsız ağaç
 Dibine doğru bakar olsam dipsiz ağaç

(Ergin,1971:44)

Doğanın bir parçası olan ağaçla bu söyleşi, ona bir sırdaş gibi davranılması doğayla iç içe olmanın bir göstergesidir. Ağaç sadece bir madde olarak algılanmamış, onun insan hayatında ne denli önemli bir yeri olduğu da dile getirilmiştir.

Benzer şekilde sefere çıktıktan sonra yurduna dönen Salur Kazan yurdunun yağmalandığını görünce neler olduğunu anlayamaz. Yurdunda hiç kimse kalmamıştır. Salur Kazan üzüntüsünü “su” ile paylaşır ve ondan yardım diler:

Çağıl çağıl kayalardan çıkan su
 Ağaç gemileri oynatan su
 Hasan ile Hüseyin'in hasreti su
 Bağ ve bostanın ziyneti su
 Âyişe ile Fâtıma'nın bakışı su
 Koç atların gelip içtiği su
 Kızıl develerin gelip geçtiği su
 Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su
 Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana
 Kara başım kurban olsun suyum sana

(Ergin,1971:36)

Salur Kazan'ın bu sözleri suya verilen değeri açıkça göstermektedir. Su, dini bir kutsallığın yanında insan yaşamı ve tarımı için de çok önemli tutulmuş ve yurdundan haber vermesi beklendiği için de adeta bir dost kisvesine büründürülmüştür.

Dünya mitolojilerinde su, çay ve deniz gibi kavramların önemine değinen K.Abdullah (1997:33) evliyaların, kahramanların ve padişahların çoğu zaman sulardan geçerek maksatlarına ulaştıklarına değinir. Eski Yahudi, Yunan ve Mısır efsanelerinde suyun bütün yaradılışın esası olması hususunda yeteri kadar bilgi bulunduğunu, destanda da suyun mukaddes ve gizli bir anlam taşıdığını vurgulayan yazar, suyu kaostan uzaklaşmanın bir yolu olarak görür. Su ilk planda akma

süreciyle, değişkenlikle ve bir halden başka bir hale geçmeyle ilgilidir ve bu anlamda aynı zamanda kaostan yani değişmezlikten uzaklaşmayı işaret etmektedir. Ona göre tabiat ve kuralsızlık bütünüyle kaosu medeniyet ve kurallılık ise kozmosu temsil eder.

Dede Korkut'un her boyun sonunda ettiği dua doğa sevgisini ve yerleşilen toprakların ne derece önemli olduğunu en açık şekilde dile getiren sözler. Dedem Korkut duasında; "Karlı kara dağların yıkılmasın. Gölgeyi büyük ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumamasın "(Ergin,1971:51), diyerek bir kişi için doğanın ne kadar önemli olduğunu vurgulanmıştır.

M.Ergin (1989:28) hikâyelerde tabiatın büyük bir yer kapladığını belirtirken bu tabiatın canlı bir tabiat olduğunu, akan suları, uçurumlu, karlı, sisli dağları, yeşil çimenleri ile canlı ve hareketli bir tabiat olduğunu vurgular. Göçebe psikolojisi ile tabiat unsurlarının bir canlı gibi algılandığını da belirten yazar gerektiğinde dağa beddua edilip sudan haber sorulmasının nedenini de bu psikolojiye bağlar.

Öykülerde dikkati çeken diğer bir doğa unsuru ise kahramanın atına olan bağlılığıdır. Kahramanı ile at adeta dost olmuştur. Onun sırdaşı, yoldaşı ve en önemli destekçisidir. Göçebe hayatın bir zarureti olan at kahraman için vazgeçilmez bir yoldaştır. Ona sevgi ve şefkatle bağlıdır. Bamsı Beyrek'in atına söylediği şu cümlelerden atın kahraman için ne anlama geldiğini anlamak mümkündür:

Açık açık meydana benzer senin alıncığın
İki gece ışık saçan tasa benzer senin gözceğizin
İbrişime benzer senin yeleciğin
İki çift kardeşe benzer senin kulacığın
Eri muradına yetiştirir senin arkacığın
At demem sana kardeş derim kardeşimden daha iyi
Başıma iş geldi arkadaş derim arkadaşımın daha iyi

“(Ergin,1971:77)

Beyrek'in bu sözlerine at karşılık verircesine başını yukarı kaldırır ve Beyrek'in yanına gider ve Beyrek de atı öpüp kucaklar.

Dede Korkut kitabının giriş bölümünde” “Erün ağırın yiynisin at bilür.”(Ergin,1989:75) ifadesinden de anlaşılacağı gibi erin her türlü zahmetini çeken, ona yoldaşlık eden atıdır.

Dede Korkut'ta kahramanın en önemli savaş aracı attır. At kahramanın yanından ayırmadığı ikinci bir kalbi gibidir. Hatta at kişinin kahraman olabilme özelliklerinin başında gelir.”At sahibi olma” yiğit olabilmenin ilk şartıdır. Boğaç, boğayı yenip ad kazanmayı hak edince ona ilkin bir at verilir. At sahibi olmak kapalı mekanlardan açık mekanlara, belirli bir merkezden uçsuz bucaksız bozkırlara ,“av avlamaya, kuş kuşlama” ya, daha sonra düşman topraklarına doğru harekete geçmeye zemin hazırlar (Çınar,1999:99).

Dede Korkut destanlarında da başkahramanlar atlarının adlarıyla birlikte anılmaktadır: ' Boz atlu Kam Ganoğlu Bayındur; Konur atlu Kazan; Boz aygırlu Beyrek' . Ananın ve babanın verdiği ad gerçek ad değildir, kahraman gerçek adını kahramanlık gösterdikten sonra atla beraber alır. Abdulkadir İnan' a göre isim anlamına gelen 'ad' ile 'at' menşei bakımından aynı kelimedir. Kahraman ata binmeden 'ad' alamıyor (Gökyay,2004:CCLXXXII).

4.1.2.3.Devlet Yapılanması ve Siyaset Kavramı

Eski Türk topluluklarında devlet ve yönetim şekli konusunda tarihi kaynaklar kadar dönemi yansıtan edebi eserler de önemli bir kaynaktır.

Destan metni özelliği taşıyan Oğuz-namelerde Türk devlet geleneğinin ve ideolojisinin birkaç tipi görülmektedir. Oğuz destanlarının bütün varyantlarında devlet anlayışı Tanrı'ya borcunu ödeme “ ilkesi üzerine kurulmuştur. Oğuz Kağan'ın verdiği bir toyda “Gök Tanrı'ya ben borcumu ödedim,” demesi Türklerin önce Tanrı

sonra millet karşısında kutsal görevini dile getiriyor. Kaynaklardan da gözlendiği gibi Türk şuurunda devlet ata babalardan bize kalmış emanettir. Devlet kurmak ise Tanrı emri olarak düşünülmektedir (Bayat,1999:63–64).

Dede Korkut ‘taki devlet tipi göçebelikten yerleşikliğe, Tanrıçılıktan İslam’a geçen devlet tipidir. Dede Korkut’ta Oğuz Kağan Destanı’nda olduğu gibi tüm cihana hükmetmek yerine sınırlı bir coğrafi bölgede kâfir baskılarını karşısına almak, onları hak dinine sokmak amaçlanmıştır. Bu amacı üstlenen tip ise Oğuz Kağan’da alp tipiyken dede Korkut’ta alp-eren tipidir (Bayat,1999:69).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde hanların yılda bir kez büyük toylar düzenlediği ve bu toylarda devlet işlerinin görüldüğü görülür. Bu toyları düzenleyenlerin başında Bayındır han gelir. Ancak Salur Kazan’ın da toy düzenleme geleneğine katıldığı görülür. Bu şölen düzenleme ve hükümdar sofrasının yağmalanması Türk töresinde devletin vazifelerinden biri sayılır. Kazan Bey’in yaptığı şölende yağmalamaya Taş(Dış) Oğuzları davet etmemesi yüzünden kavga çıkmış ve İç Oğuz ile Dış Oğuz birbirine düşman olmuştur. Hatta bu olay sonucunda Beyrek’in öldüğü bilinmektedir. Aslında suç Kazan Bey’dedir. Çünkü Oğuz boyları için bu şölenlere davet edilmek, şölenlerde itibar görmek çok önemlidir. Benzer şekilde Dirse Han’ın Bayındır Han’ın düzenlediği şölende kara otağa alınıp, kara koyun yahnisinden yedirilmesi onu çok üzer. Böyle bir şölende değer görmemek çok ağrına gider.

Dede Korkut’ta han ve beylerden oluşan bir yönetim şekli bulunmaktadır. Bu yönetimin tam bir devlet yapılanması olduğunu söylemek güçtür. Bu beyler ya da hanlar düşmanlarla savaşma, ülkenin iç işlerini düzenleme gibi görevleri üstlenirler. Ülke yönetiminde ilk sırayı Bayındır Han alır. Sonra Kazan Bey, Aruz Bey ve diğer beyler sıralanır. Bayındır Han topluma hâkim bir güç olarak bilinmektedir. Diğer beyler gerektiğinde ondan askeri destek isterler. Yönetimde söz sahibi bir diğer kişi ise naiplerdir. Naipler destanda Beyrek boyunda geçer. Beyrek’e nişanlısının evinde düğün hediyesi kırmızı bir kaftan gelir. Beyrek’in kızıl kaftan giydiğini gören arkadaşları duruma itiraz eder. Bunu üzerine Beyrek; “Bugün ben giydim, yarın Naibim giysin, kırk güne kadar sırayla giyiniz. Ondan sonra bir dervişe

verelim”(Ergin:1971:69). Ancak en güçlü bey olarak Bayındır Han bulunur. Çünkü askeri olarak güç ondadır.

Bayındır Han’ın toyuna girmek kolay değildir. İlk şart çocuk sahibi olmaktır. Doğanın şartları gereği çoğalmak zorunda kalan bir millet olarak Oğuzlarda çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Bunun dışında yiğitlik hüneleri göstermek, ad almaya hak kazanmak diğer şartlardan sayılabilir.

Bayındır Han savaşlardan elde edilen ganimetleri ya da diğer devletlerden gelen haraçları halkıyla paylaşır. Yönetimde adil ve katılımcı bir anlayış hâkimdir. Hatta bir boyda Gürcistan elinden gelen haraç olarak bir at, bir kılıç ve bir çomak gelir. Bayındır Han bunu pay etmekte zorlanır ve üzüntüsünü Dede Korkut ile paylaşır. Dede Korkut da ona bunları bir yiğide vermesini ve bu yiğidin sınır beyi olmasını tavsiye eder. Begil bu görevi kabul eder ve sınır beyi olarak Bayındır Han’a hizmetini sürdürür.

Devlet yapılanmasında halkın katılımının önemi dikkati çeker. Beyler adil olmak zorundadır. Eğer adil davranmazlarsa halk içerisinde çözümler başlar. Örneğin Kazan Bey yaptığı bir şölende Dış Oğuz Beyleri’ni davet etmeyince adaletsizlik yapmış olur. Bunun üzerine Dış Oğuz Beyleri düşmanlık eyler ve İç Oğuz ile Dış Oğuz düşman kesilirler. Bu düşmanlık her iki tarafa da zarar verir.

4.1.3.Çocuğun İç Dünyası Ve Gelişimi

4.1.3.1.Fiziksel Gelişimi

Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kahramanların fiziksel gelişimleri onların kahramanlık süreciyle birebir ilişkilidir. Kahramanlık gösterip yiğit olma aşamasına ulaşmadan önce güçlü bir çocukluk ya da gençlik dönemi yaşarlar.

Öykülerdeki kahramanlardan hemen hemen hepsinin tek kardeş olması dikkati çeker. Kan Turalı, Yigenek, Emrem Uruz gibi birçok yiğit tek erkek çocuktur

ve anne ve babalarının ihtiyarlık dönemlerinde dünyaya gelmişlerdir. Bu durum onların ne denli büyük bir sorumluluk taşıdıklarını açıkça gösterir. Çocuk yaşlanan ana babaya destek için soyunu devam ettirecek, gerektiğinde onları düşmana karşı savunacak, ocağın devamlılığını sağlayacaktır. Bu çocukların doğumu da çoğu zaman bir ağzı dualının duasıyla olur. Ayrıca destanlardaki tek oğul mantığını ile bu kahramanların doğumları ve büyümeleri de farklıdır. Örneğin Basat'ın vahşi bir doğada aslan tarafından büyütüldüğünü biliyoruz. Basat Oğuzların düşmandan kaçtıkları bir gece ormanda düşürülür. Onu bir aslan alıp büyütür. Aslan ormanın kralı olmakla gücü temsil eder. Basat da güçlü olmalıdır ki Tepegöz'ü öldürebilsin.

Kahramanlardan Yigenek babası öldüğünde henüz bir yaşıdadır ve onun yetişkinliğe erme süresi on altı yaşına gelince olur. On altı yaşına gelen yiğit esir düşen babasını kurtarmaya gider. Bamsı Beyrek ve Boğaç Han'ın da doğumları duayla gerçekleşir. Boğaç daha küçük bir çocukken koca bir boğayı yenebilecek bir fiziksel güce sahiptir. Destan kahramanlarına benzer özellikler sergiler.

Tepegöz'ün doğumu oldukça dikkat çekicidir. Gerçek unsurlardan daha uzaktır. Bir çoban ile bir peri kızının çocuğu olan Tepegöz ilk olarak bir ışık halinde görülür. Bu ışık kümesine vurdukça büyür ve sonunda fiziksel olarak diğer insanlara benzemeyen, çirkin bir kişi çıkar. Onun doğumu gibi büyümesi de olağanüstü unsurlar içerir. Doymak nedir bilmez. Hatta arkadaşlarının kulağını yemesi onu diğer kahramanlardan ayıran bir özelliğidir.

Kahramanlar on beş yaşını doldurduklarında yiğit olabilmektedir. Bu yaş sınırlamasını Boğaç'ta ve Beyrek'te görmekteyiz. Hatta on altı yaşına gelen Uruz'un yiğitlik göstermeyişi babasının canını sıkır.

4.1.3.2.Ahlakî Gelişim

Dede Korkut'ta kahramanların yiğit olma süreci büyük önem taşır. Ancak fiziksel güce sahip olmak yeterli değildir. Fiziksel güç maddiyatı temsil eder. Hikâyelerin birçoğunda maddi güç ile manevi gücün çatışmasına tanık oluruz. Deli Dumrul öyküsünde Deli Dumrul maddi yani fiziksel gücü temsil eder. Ancak manevi

güç olan Tanrı'nın karşısında mağlubiyete uğrar. Tepegöz fiziksel olarak çok güçlüdür ancak ahlaksız bir ilişkinin sonucu dünyaya gelmiş olması onu öykünün sonunda mağlup olmaya zorlar.

Tepegöz öyküsünden yeteri kadar ders alamadığımızı belirten Geldiyev (1999:166) Depegöz'e nefretten dolayı hem kendi Türk ahlakımızı hem Müslümanlık icabını daha da geliştirebileceğimize değinmiştir. Aynı anda bizim millet olarak tarihin daha da derinliklerinden geldiğimizi, atalarımıza, takdir ve hürmetimizi, örf adetlere, ahlak normlarına bağlılığımızı daha da pekiştirirdik.

Öykülerde "alplik" mertebesine ulaşan kahramanlardan beklenen ahlaki davranışlar vardır. Çünkü Dede Korkut'ta amaçlanan tip sadece alp tipi değil alp-eren tipidir. Yiğit olacak kişi belirli erdemlere sahip olmak için çeşitli eğitim aşamalarından geçer, sınanır. Bu denemelerden geçebilirse yiğit olur.

Öykülerde kahramanlar güçlü oldukları kadar erdemli de olmak zorundadırlar. Çünkü tek başına güç yeterli değildir. İdeal insan, erdemli insan olmak ise çaba gerektirir.

Kusursuz olan tek varlık Tanrı'dır ve örnek alınması gerek varlık odur. Kazılık Kocaoğlu Yigenek esir düşen babasını kurtarmak için düşman kalesine gittiğinde tüm yandaşlarını kaybeder ve sonrasında Tanrı'ya yakarır."Yücelerden yücesin, Kimse bilmez nicesin, Sevgili Tanrı sen anadan doğmadın sen atadan doğmadın, kimsenin yiyeceğini yemedin, Kimseye zorbalık etmedi (Berk 2008:156). Eğer bir kişi kusursuz Tanrı gibi olmak istiyorsa kimsenin yiyeceğini almamalı ve zorba olmamalıdır.

Eşler arasında **sadakat** güçlü bir bağlıdır. Deli Dumrul'un karısı kocasının ona sunduğu tüm mal varlığı reddeder ve ona sadık kalmak istediğini şu sözlerle dile getirir: Senden sonra bir yiğidi sevip sarsam beraber yatsam, Alaca yılan olup beni soksun" (Ergin,1971:131).

Cömertlik erdemli bir kişinin sahip olması gereken başlıca özelliktir. Özellikle hikâyelerin sonunda Dede Korkut dua ederken “Bu destan Deli Dumrul’un olsun benden sonra alp ozanlar söylesin anlı açık cömert erenler dinlesin.”diyerek dua eder ve toplum içinde anlı açık ve cömert insanların önemini vurgular. Ayrıca her yıl toy düzenleyen Kazan Bey düzenlediği bu şenliklerde ihtiyaç sahiplerine elbise, kaftan, çadır, otağ bağışlar ve cömertliğini gösterir.

Deli Dumrul öyküsünde Deli Dumrul Tanrı’ya karşı gelmenin cezası olarak bir sınava tabi tutulur aslında. Kendi yerine ölecek başka birini bulması istenir. Bir bakıma Deli Dumrul’un kendi kendine bir iç muhasebe yapması sağlanır. Toplum içinde deli olarak nitelendirilen ve insanlardan zorla para alıp bunu da yiğitliğin bir göstergesi sayan Deli Dumrul bu muhasebesinde görecektir ki onun için canını veren hiç kimse yoktur. Son çare akrabalık özelliğinden dolayı ana ve babasına giden ve oradan da boş dönen Deli Dumrul bir anlamda sevilmediğini anlamıştır. Azrail bile onunla dala geçerek; Bre deli gavat daha ne aman diliyorsun? Ak sakallı babanın yanına vardın can vermedi, ak bürçekli ananın yanına vardın can vermedi. Daha kim kaldı can verecek san? (Elips,2005:117)“der ve Dumrul’un yaptığı kötülükler sebebiyle kimse tarafından sevilmediğini bir kez daha dile getirir.

Yalan söylememek en büyük erdemlerden biridir ve yalan söylemek nedir bilmezler. Bu sebeple on altı yıl düşman elinde kalan Bamsı Beyrek’in kanlı gömleğini getiren Yalancuk’a hemen inanırlar.”Oğuz beyleri içinde yalan yoktu. Gömleği görünce inanıp hüngür hüngür ağlaştılar” (Ramazan,2005:61) ifadesinden de bunu anlamak mümkündür.

Çocuğu olmayan Dirse Han sinirlenir ve nerede yanlış yaptığını düşünür. Bu sırada karısı ona yapması için bazı kurallar söyler. Eğer bunları yaparsa Tanrı katında dileklerinin gerçekleşeceğini düşünür. Karısı Dirse Han’a “Aç görsen doyor, Yalıncağ görsen giydir, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığ, göl gibi kımız sağdır, ulu tay eyle hacet dinle, ola ki ağzı dualının bereketiyle Tanrı bize erdemli bir çocuk verir (Öztürk,2007:20). Dirse Han tüm bu iyilikleri yaparsa erdemli bir

çocuğu olacaktır. Bu da gösteriyor ki iyi şeylerle ödüllendirilmek istiyorsan iyilik yapmalısın.

Cesaret de bir kahramanda bulunması gereken bir erdemdir. Kanlı Kocaoğlu evlenmek isteyen oğluna bulduğu kızın yurdunun zorluklarını anlatır ve oraya gitmemesi için oğlunu ikna etmeye çalışır.”Oğul senin gittiğin yerin yolları dolambaçlı dolambaçlıdır, atlı batıp çıkmaz, onun balçığı vardır, hay demeden baş getiren cellâdı vardır. “ (Berk 2008:134) der. Ancak Kan Turalı söylenenlerden korkmak yerine daha çok cesaretlenip “Bu kadar işten korkan yiğit mi olur? Yiğit ere korku vermek ayıp olur, ya geleyim ya gelmeyeyim” diyerek hayatta cesur olmanın ve risk almanın gerekliliğini vurgular.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Değerlendirme

Çocuk eğitimi toplumların gelişmesinde öncelikli bir konumda yer alır. Çocuk eğitimi anne karnında başlar ve ölene kadar devam eder. Bu eğitim sürecinin her döneminde edebiyat vardır. Çocuk edebiyatı için de seçilen eserler de son derece önemlidir. Onun hayal dünyasına seslenen kahramanları örnek alan çocuk kişilik gelişiminde model aldığı bu karakterlerle kendini özdeşleştirir.

Çocuk edebiyatına kaynak olarak halk edebiyatı ürünlerimizin seçilmesi oldukça doğru bir yöntemdir. Her biri milli kültürün ve milli muhayyilenin ürünü olan bu eserler toplumların birçok özelliğini, gelenek ve göreneklerini ve zaman içinde kazandığı tüm güzellikleri bünyesinde barındırır. Bu nedenle toplumların ortak yarattığı eserlerden çocuk eğitimi açısından yararlanmak, çocukları kendi yetiştikleri toplumun bir parçası olarak görmesini kolaylaştıracaktır. Kendini yaşadığı toplumun bir parçası olarak gören çocuk, birlik ve beraberliğin sıcaklığı içinde yetişip bu beraberliğe kendi de bir katkı sağlayacaktır.

Okuduğu eserin kahramanıyla özdeşleşen çocuk onun gibi olmaya çalışır. Kendi hayatıyla kahramanın hayatını kıyaslar. Orada kendini bulmaya çalışır. Dede Korkut Hikâyeleri bu bağlamda seçilebilecek doğru kaynakların başında gelir. Çünkü bu Hikâyeleri'nin didaktik yönü oldukça fazladır. Dede Korkut Hikâyeleri bünyesinde yer alan on iki hikâyede de başkahramanlar çocuklar için iyi bir modeldirler. Kahramanlar üzerinden olumlu mesajlar verilir. Dede Korkut Hikâyeleri

bize eğitim ve öğretimde, doğru kişilik geliştirmede, bilgi ve hüner kadar duygusallık kazanmanın da gerekli ve önemli olduğunu anlatmaktadır. Hikâyeler hem bireysel psikoloji hem de sosyal psikoloji açısından önemli ipuçları veren fevkalade dikkat çekici örneklerdir.

Öykülerden çıkarılacak didaktik öğeleri ve okuyucu kitlesi olarak çocuklara verilen mesajları maddeler halinde sıralayacak olursak;

- Çocuk önemli bir varlıktır. Hem aile için hem toplum için değerli ve gereklidir çünkü oğul atanın soyunu sürdürecektir tek varlıktır. İki gözünün biridir. Devletli oğul kopsa ocağının közüdür. O ailenin, toplumun, milletin devamını sağlayacak tek güçtür. Bu yüzden çok önemlidir.
- Ancak her çocuk ya da her oğul bu kutsal seviyeye layık değildir. Önemli olan “iyi” çocuk olmaktır. Çünkü “ocağın közü” olacak oğul iyi yetişen oğuldur. Erdemli yetişmeyen oğul baba için aynı değere sahip değildir. Oğlun erdemli ve iyi olanını tercih edilir. Bunca ülküleştirilmiş olduğu halde iyi olmayan oğul için Dede Korkut Hikâyeleri’nde duruş çok nettir ve böyle oğlun istenmez.
- Çocuk özellikle de oğlan çocuğu ailenin ve toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır. Bir baba için evlat her şeydir. Tüm sıkıntılarını giderebilecek tek kişidir. Hayatta güvenebileceği kişiler arasında ilk sırada yer alır.
- Çocuk bir ihtiyaç unsurudur, itibar kaynağıdır, gelecek imgesidir bu yüzden onun yetişmesi ve büyümesi çok önemlidir.
- Erdemli ve yiğit kişi cesur olmalıdır. Ailesini, vatanını ve değerlerini kahramanca savunmalıdır. Aksi takdirde korku kişiyi başarısızlığa iter.
- Hünerli olmak değer görmek için gereklidir. Toplumda değer örmek için başarı kazanmak, hüner göstermek gereklidir. Saygınlık kazanmak için kendini ispatlamak ve başarı göstermek şarttır. Çünkü hayatta hiçbir başarı çalışmadan kazanılmaz.
- Kişi verdiği sözü tutmalıdır. Verdiği sözden dönen kişiler toplumda istenmeyen kişi olurlar.
- Sadakat erdemli kişide bulunması gereken önemli bir duygudur. Eşler birbirlerine sadakate bağlanmalıdır. Aldatma motifi öykülerde hiç görünmez.

- Her türlü zorluğa dayanmak gerekir. Pes etmek iyi karşılanmaz. Yiğit kişi hayattaki sınavı ne kadar zor olursa olsun sonuna kadar savaşmalıdır.
- Sabır en kıymetli duygulardandır. Uygun zamanı beklemek ve sabırlı olmak gereklidir.
- Namerdin karşıt anlamlısı sayabileceğimiz yiğit güler yüzlü, fiziki anlamda güçlü toplumu bölen değil birleştiren, kibirsiz, mücadeleci, uyanık ve tetikte olan, ruhsal anlamda dengeli, inandığı davadan vazgeçmeyen kişidir.
- Namus kişi için çok önemlidir. Ailenin namusuna sahip çıkmak ve onu korumak şarttır. Maneviyatı gelişmemiş kişiler maddi açıdan ne kadar gelişmiş olursa olsun bir gün kaybedecektir.(Deli Dumrul, Tepegöz ve Deli Karçar örneklerinde olduğu gibi)
- Maddiyat her zaman maneviyatın karşısında yenilir.
- Hikâyelerin genelinde iyiye yönelik duygu ve düşüncelerin topluma hâkim olduğu görüşüne büyük oranda yer verilir. Böylelikle Dede Korkut Hikâyeleri iyiyi ve iyiliği ön plana çıkarması bakımından insanlara umut verici nitelik taşır. Namus, birlik ve beraberlik kavramlarını destanda büyük yer tutmasının nedeni de bu görüşü pekiştirmektir.
- Öykülerde iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın savaşını görürüz. İyinin iyi olduğunu anlamak için kötüye, dürüstlüğüün önemini kavramak için yalancıya ihtiyaç vardır mantığıyla sıralanmış birçok kötü karakter görürüz. Ancak anlatıların sonunda mutlaka iyiler kazanır ve kötüler cezalarını çekerler. Bu durum çocuk eğitimi açısından değerlendirildiğinde önemli bir durum arz eder. İyiden yana olan kahramanın kazanması çocuğu iyi olmaya sevk edecek, kötüyü seçtiğinde mutlaka bir gün cezalandırılacağı sezdirilecektir.
- Tepegöz öyküsünde doğaya ihanet etmek, onun düzenini bozmak karşılıksız kalmaz. İnsan doğanın düzenine saygı duymak zorundadır. Doğaya ihanet etmek insanlık suçudur ve bir bireyin suçu bir topluma mal olabilir. Evren düzenini korumak zorundadır. Düzeni bozmak isteyenler düzensizlikle cezalandırılacaktır mesajları yeni yetişen genç nesiller için önemli bir uyarı niteliği taşır. Dünyayı bilinçsizce kirleten, bireysel hatalarının bedelini tüm insanlığa ödeten zihniyet yanlış yoldadır. Doğa fedakâr ve doğurgan bir anadır ancak onun düzeni bozulursa insanlığın da huzuru kaçacaktır.

- Kibir ve düşmanını küçümsemek başarısızlık getirir. Düşmanını küçümseyen kişiler mağlubiyeti tadacaktır. Bu sebeple her durumda bilinçli ve uyanık olmak lazımdır.
- Yalacuk yalan-doğru çatışmasında yalanı temsil eder. Beyrek ise doğruyu. Oğuz'un ahlak anlayışında yalan kabul görmeyecek bir hatadır. Atlı göçebe kültürünün yiğit tipinde ahlak çok önemlidir. Yalan ise en büyük ahlaksızlıklardan biridir. Bu töre ve ahlak kurallarına uymayan kişiler kendi trajik sonunu kendi hazırlar. Yalan söylemek her dönemde kabul görmeyen bir davranış olduğu gibi Oğuzlarda da kabul görmez ve yalan-doğru savaşını mutlaka doğru kazanacaktır. Çünkü yalancının mumu yatsıya kadar yanar gerçeğine koşulsuz inanılır. Öykünün sonunda yalan doğruya mağlup olur ve ayağına kapanarak af diler ve doğru onu bağışlar.
- Aile çok önemli ve kutsaldır. Aile içinde fertler arasında tam bir dayanışma ve sağlam esaslar üzerine oturtulmuş karşılıklı sevgi ve saygı olmalıdır. Ailenin mesuliyetini anne ve baba birlikte üstlenmelidir. Aile ile ilgili kararlarda anne de baba kadar söz sahibidir ve çocuklar üzerinde etkilidir. Daha çok tek kadınla evlenilir. Aile dışında aşk hayatı görülmez. Beyler karılarına karşı saygılı ve çok kibardırlar; onların fikrine ve duygularına önem verirler. Analar ve çocuklar aile reisi olan babaya mutlak şekilde uyrukturlar.
- Aile kurulurken eşler birbirlerini gönül rızasıyla seçmelidir. Zorla evlendirme motifine hiç rastlanmaz. Hatta genç kız evleneceği erkeği deneyerek alır. Örneğin Banu Çiçek, Bamsı Beyrek'i bir sınava tabi tutar. Yine Kan Turalı Selcen Hatun'u alabilmek için çok zor sınavları geçer. Sadece Tepegöz hikâyesinde çoban bir peri kızıyla zorla beraber olur. Bu durum hoş karşılanmaz. Böyle bir hatanın bedelini tüm Oğuz ağır öder.
- Aile kurulurken büyüklerin rızası alınmalıdır. Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'in abisi Deli Karçar'ın tüm isteklerini yerine getirir. Yuva kurulurken kimsenin gönlü kırılmaz. Dünür olma motifine de Bamsı Beyrek öyküsünde rastlarız.
- Anne, iyilik ediminin önemli bir görüntü seviyesi olarak yer alır. İnsanı, doğuran, koruyan, yardım eden bir değerler bütünüdür. Bir iyilik imgesi olan anne, evladının bireyselleşme sürecini tamamlamasına yardımcı olan ve onun

geleceğe taşınmasını sağlayandır. Bu nedenle kutsaldır ve ona sevgi ve saygı duyulmalıdır.

- Kadın aile ve toplum için çok önemlidir. Kadın kahramanlık özellikleri gösteren, ok atan, ata binen cesur bir yapıdadır. Güçlü bir aşk örgüsü içinde verilmez. Kadın daha çok şeref, namus ve cesaret temsilcisidir. Yaşanılan dönemin gerekliliği olarak kadın bedensel olarak da güçlü ve dayanıklıdır. Kolay pes etmez. Kırılgan ve narin bir yapıda verilmez. Dirençli ve savaşıdır. Kadın, ister anne modeliyle olsun ister kadın modeliyle olsun değer gören bir varlıktır. Zaten kitabın giriş bölümünde ideal kadın tipi çizilmiş ve kadın tiplerinin aile ve toplum için ne kadar önemli olduğu üzerinde durulmuştur.
- Babaya sadakat ve itaat çok önemlidir. Babalar oğullarını koruyup kollar ve onlara zarar gelmemesi için büyük çaba sarf eder.
- Baba saygı duyulması gereken kutsal bir varlıktır. Dede Korkut boyların sonunda yaptığı duada “aksakallı babanın yeri cennet olsun” ifadesini kullanır. Baba tüm Türk topluluklarında olduğu gibi Oğuzlarda da önemli ve güçlü bir simgesel değerdir.
- Anne-baba kadar kayın ana ve kayın ata da önemlidir. Öykülerde gelin ile kayın ana ve kayın ata birbirlerine güzel duygularla bağlıdırlar. O halde kayın ana ve kayın ata da anne ve babayla eş değerdir ve aynı sevgi ve saygıyla bağlanılmalıdır.

Bu mesajların okuyucu kitlesi olarak çocuklara ulaşması, daha erdemli, ahlaklı ve cesur bir toplum oluşturma açısından önemlidir. Çünkü çocuk gelişme döneminde ruhindaki boşlukları doldurmak ve kendine bir model seçmek için çevresindeki uyarıcılardan ziyadesiyle yararlanır. Bazen izlediği bir ilimde bazen oynadığı bir bilgisayar oyununda bazen de okuduğu bir kitapta yara bunu.

5.2.Öneriler:

Dede Korkut Öyküleri'nin çocuk eğitimi açısından olumlu mesajlar içerdiği ve çocuk gelişimine aşağıda belirtilen sebepler nedeniyle katkı sağladığı gözlenmiştir.

- O halde bu boşluğu doldurmak için Dede Korkut Hikâyeleri ideal bir eserdir. Öyküler ilköğretim ders kitaplarında özellikle de 8. sınıf düzeyine, onların seviyense hitap eden bir üslupla yeteri yoğunlukta yer almalıdır.
- Beyaz perdede bu öyküler kaynak olarak seçilebilir.
- Karakterler bilgisayar oyunlarında kahraman olarak kullanılabilir.
- Bakanlıkça düzenlenen ortak sınavlarda ya da merkezi sınavlarda bu öykülerden alınan metinler kullanılabilir.
- Din kültürü ve ahlak bilgisi kitaplarında ya da felsefe kitaplarında “ahlâk öğretimi” konusunda bu öykülerden yararlanılabilir.
- Öyküler tiyatro metinlerine dönüştürülerek ilköğretim ya da ortaöğretim seviyesinde öğrencilere oynatılabilir.

KAYNAKÇA

1. Abdullah, K.(1997).**Gizli Dede Korkut**. İstanbul: Ötüken Neşriyat
2. Acar, S.(2006).**Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Nehir Yayınları
3. Akgül, S.(2009).Prof. Dr. Metin Ekici ile Dede Korkut Üzerine Bir Sohbet. **Bize Göre**. Yıl 9.Sayı 25.(Şubat 2009)
4. Akkaya.N.(2012)**Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercihleri**. Değerler Eğitimi Sempozyumu (26-27-28- Ekim 2011) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi
5. Akşaş, Ş.(1999).**Dede Korkut Hikâyeleri'nin Edebi Değeri ve Çağdaş Yorumu Üzerine**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
6. Alptekin, A.B(1999).**Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Motif Yapısı**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999)Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
7. Arı, B.(2010).Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kadın ve Çocuk Eğitimi. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt 7.Sayı 14.(2010)
8. Arslan, C.(2006).**Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri**. II. Ulusal Çocuk ve gençlik Edebiyatı Sempozyumu.(04–06 Ekim 2006).Ankara: Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
9. Aydoğan, M.(2004).**Antik Çağdan Küreselleşmeye Yönetim Gelenekleri ve Türkler**. İzmir: Umay Yayınları
10. Bacanlı, H.(2002).**Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayınları
11. Ballıyev, G.(1999).Gorkut **Ata-Ruhu Ata**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
12. Bayat, F.(1999).**Dede Korkut Kitabı'nda Devletçilik**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

13. Berk, K.(2008).**Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Bordo-siyah Yayınları
14. Binyazar, A.(1996).**Dede Korkut**. İstanbul: YKY
15. Birgül, A.K.(1999).**Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kadının Konumu**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
16. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf> (15 Mart 2012)
17. Cüceloğlu, D.(2001).**İyi Düşün Doğru Karar Ver**. İstanbul: Remzi Kitabevi
18. Cüceloğlu, D.(1997).**İçimizdeki Çocuk**. İstanbul: Remzi Kitabevi
19. Çaganava, A.(2006).Cahit Uçuk'un Çocuk Romanlarında tema ve Eğitim Öğeleri. Yüksek Lisans Tezi. D.E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
20. Çıkla, S.(2005).Tanzimat'tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler. **Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı**. Sayı 104.(Ağustos-Eylül 2005)
21. Çınar, A.A.(1999).**Dede Korkut Destanı'nda At ve At Kültürü**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
22. Demirel, Ö. ve Kaya, Z.(Ed.)(2001).**Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: Pegem Yayıncılık
23. Develioğlu, F.(2004).**Osmanlıca-Türkçe Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi
24. Dönmez, P.(2009).Korkut Ata. **Bize Göre**. Yıl 9.Sayı 25.(Şubat 2009)
25. Duymaz, A.(1999).**Dede Korkut Kitabı'nda Alplerin Eğitim ve Geçiş Törenleri**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
26. Elips Kitap.(2005).**Dede Korkut'tan Çocuklara Seçme Hikâyeler**. Ankara: Öncü Basımevi
27. Eliuz, Ü.(1999).**Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tipler**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
28. Ekici, M.(1995).**Dede Korkut Hikâyeleri'nin Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

29. Ekici, M.(1999).**Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
30. Ercilasun, A.B.(1998).Deli Dumrul ile Kazaklar'ın Korkut Atası Arasında Bir Mukayese. **Milli Folklor**. Sayı 37.Yıl 12.(Bahar 1998)
31. Ercilasun. A.B.(1999).**Dede Korkut'taki Olayların Zamanı**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
32. Ergan, N.(2006).Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı <http://www.akmb.gov.tr/ata/metinler/sempozyum/3.turkkulturuCII-23.htm> (02 Ocak 2012)
33. Ergin, M.(1971).**Dede Korkut Kitabı**. İstanbul. MEB Yayınları
34. Eydurun, A.(2006).Klasik Türk Edebiyatına Çocuğun Yansıması. II. Ulusal Çocuk ve gençlik Edebiyatı Sempozyumu.(04–06 Ekim 2006).Ankara: Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
35. Feyzioğlu, N.(2009).Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye'ye Simge ve imgeler Bakımından Bir Yaklaşım. <http://edergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/102/95> (13 Aralık 2011)
36. Geldiyev, G.(1999).**Korkut Ata'nın Türkmen İkbali**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
37. Gökyay, O.Ş.(2004).**Dedem Korkudun Kitabı**. İstanbul: MEB Yayınları
38. Gökyay, O.Ş.(1963).**Bu Günkü Dille Dede Korkut**. İstanbul:Remzi Kitabevi
39. Gönen, S.(2006).Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze Yansıyan Evlilik Adetleri. **Milli Folklor**. Cilt 9.Yıl 18.Sayı 69.(Bahar 2006)
40. Günay, U.(1998).Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Karakterlerin Tahlili. **Milli Folklor**. Sayı 37. Yıl 12.(Bahar 1998)
41. Güney, E.C.(1958).**Dede Korkut Masalları**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları

42. Güngör, E.(2010).**Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**. İstanbul: Ötüken Yayınları
43. Güngör, S.(1991).Dede Korkut Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları
44. Hisarcı, S.(1962).**Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Varlık Yayınları
45. İbrayev, Ş.(1999).**Şaman Korkut**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999)Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
46. İlköğretim Türkçe Dersi (6.7.8. Sınıflar) Öğretim Programı (2006)MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Ankara
<http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1-kno=158> (08 Ocak 2012)
47. Kağıtçıbaşı, Ç.(2010).**Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
48. Kaplan, M.(1995).**Türk Edebiyatı Araştırmaları Cilt-I**.İstanbul: Dergâh Yayınları
49. Kaplan, M.(1996).**Tip Tahlilleri**. İstanbul: Dergâh Yayınları
50. Kaya, Ö.Ö.(2007).Rıfat Ilgaz'ın Eserlerinde Çocuk ve çocuk Eğitimi. . Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
51. Kazmaz, S.(1999).**Yönetim ve Toplum Düzeni Açısından Dede Korkut**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
52. Koca, K. Ve Uğurlu, S. (2010).Dede Korkut Hikâyeleri'nden Hareketle Türk Kültüründe Evlat Olarak Oğul Kavramı. **Akademik Bakış Dergisi**. Sayı 22. (Ekim-Kasım-Aralık 2010)
53. Kocakaplan, İ.(2004).Dede Korkut'un Delileri. **Milli Folklor**. Sayı 64.Yıl:16.(2004)
54. Kocakaplan, İ.(1985).Dede Korkut'ta İnsan, Hükümdar ve Aile. **Türk Edebiyatı Dergisi Destan Özel Sayısı**. Sayı 145.(Kasım 1985)
55. Kolay, Y.(2004).Okul-Aile-Çevre İşbirliğinin Eğitim Sistemindeki yeri ve Önemi. **Milli Eğitim Dergisi**. Sayı 164.(güz 2004)
56. Korkmaz, R.(1999).**Fenomonolojik Açıdan Tepegöz Yorumu**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

57. Korkmaz, Z.(2006).Dede Korkut Hikâyeleri'nde İnsan ve Doğa. **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. Cilt XCII. Sayı 657.(Eylül 2006)
58. Köroğlu, H.(1998).Depegöz ve Polifem. **Milli Folklor**. Sayı 37.Yıl 12.(Bahar 1998)
59. Meriç, C.(2006).**Kırk Ambar Cilt-I**.İstanbul: İletişim Yayınları
60. Miyasoğlu, M.(1999).**Dede Korkut Kitabı**. Ankara: Akçağ Yayınları
61. Nirun, N.(1994).**Aile ve Kültür**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
62. Oğuz, Ö.(1998).Dede Korkut Kitabı'nda Sosyal Çevre İçinde Ozan. **Milli Folklor**. Sayı 37. Yıl 12.(Bahar 1998)
63. Oğuzkan, F.(2001).**Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayıncılık
64. Öncül, K.(2008).Dede Korkut Hikâyeleri'nde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı. **Turkish Studies International Periodical For The Languages**. Cilt 3/2. (Spring 2008)
65. Özcan, H.(2008).Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örneklem Olarak Dede Korkut Hikâyeleri. **Turkish Studies International Periodical For The Languages**. Cilt 3/2. (Spring 2008)
66. Özdemir, H.(2003).**Dede Korkut'un Kişiliği İle ilgili Efsaneler**. Cumhuriyet'in 80.Yılı Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu.(18 Aralık 2003).Ankara: DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
67. Özsoy, B.S.(2004).**Dede Korkut Kitabı**. Manisa: Dizgi Ofset
68. Öztürk, H.E.(1991).**Çocuk Klasiklerinde Temel Değerler**. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
69. Öztürk, T.(2007).**Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Akvaryum Yayınları
70. Ramazan A.(2005). **Dede Korkut Hikâyeleri**. İstanbul: Parıltı Yayınları
71. Rousseau, J.J.(2009).**Emile**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
72. Sağlam, F.(1987).Dede Korkut Kitabı'nda İdeal Genç Tipi. **Türk Yurdu**. Cilt 8,Sayı:6.(Temmuz 1987)
73. Sakan,H.(2009).Dede Korkut Kitabı'nda Anne Çocuk İlişkisi.
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c7s12/makale/c7s12m5.pdf>(22 Kasım 2011)
74. Sakaoğlu, S.(1998).**Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar**. Cilt-I.Konya: Selun Yayınları

75. Sakaoglu, S.(1998).**Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar**. Cilt-II. Konya: Selun Yayınları
76. Sepetçioğlu, M.N.(1977).**Dede Korkut**. İstanbul: Toker Yayınları
77. Somuncu, S.(2008).İlköğretim 7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Edebi Metinlerin Temel Evrensel Değerler İçermesi Bakımından İncelenmesi. . Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi
78. Şahin, V.(2009).**Dede Korkut Hikâyeleri'nde iyilik Kültürü**. I.Ulusal iyilik Sempozyumu.(2009).Elazığ: Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi
79. Şen, S.(2008).Dede Korkut Kitabı'nda Kadına Yönelik Hitaplar. **Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages**. Cilt 3/2. (Spring 2008)
80. Şimşek, E.(1999)**Bay Böyrek Hikâyesi'nin Türk Dil Kurumu'nda Bulunan Yazma Nüshası Üzerine**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
81. Şirin, M.(2006).**İlk ve Ortaöğretim Öğrencileri için 100 Temel Eser Türkçe-Edebiyat Öğretimi**. II. Ulusal Çocuk ve gençlik Edebiyatı Sempozyumu.(04–06 Ekim 2006).Ankara: Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
82. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.(2009).**Aile ve Toplum Dergisi**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
83. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.(2010).**Aile ve Toplum Dergisi**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
84. TDK Büyük Sözlük (2012).”Çocuk” Sözcüğü. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (27 Şubat 2012)
85. Tezcan, S.(2001).**Dede Korkut Oğuznameleri**: İstanbul: YKY
86. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.(1977).**Derlemeler-İsimler-Eserler-Terimler**. Cilt 2.İstanbul: Dergâh Yayınları

87. Türkeş-Günay, U.(1999).**Dede Korkut Kitabı ve toplumsal Değerlerin Tahlihi**. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni.(19–21 Ekim 1999).Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
88. Ural, S.(2006).**Çocuk Edebiyatı Yapıtlarındaki Yaşam Gerçekliği**. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.(04–06 Ekim 2006).Ankara: Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
89. Uyumaz, G.(2011).**Dede Korkut Öyküleri'nde Çocuk Eğitimi**. 3.Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.(05–07 Ekim 2011).Ankara: Ankara Üniversitesi ÇOGEM
90. Vahabzade, B.(1985).Dede Korkud'u Okurken. **Türk Edebiyatı Dergisi Destan Özel Sayısı**. Sayı 145.(Kasım 1985)
91. Yalçın, S. Ve Şengül, M.(2004).dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt 14.Sayı 2.(2004)
92. Yıldız, H.T.(2006).Masalların Çocuk Eğitimi Açısından incelenmesi(Sarayönü Örneği). . Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı.
93. Yardımcı, M.(2002).**Destanlar**. İzmir: Ürün Yayınları
94. Yardımcı, M. Ve Tuncer H.(2002).**Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**. İzmir: Ürün Yayınları
95. Yazılıtaş, N.(2002).Türk Toplum Hayatında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmanın Tarihi temellerine Bir Bakış. **Nüsha**. Yıl 2.Sayı 5.(Bahar 2002)
96. Yıldırım, E.(2002).**Kişisel Gelişimin Sosyolojisi**. İstanbul: Hayat Yayınları

EKLER

Ek -1:DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

1.Dirse Han oğlu Buğaç Han Destanı:

Hanlar hanı olan Kam Can oğlu Han Bayındır yılda bir kere büyük bir ziyafet tertipleyerek Oğuz beylerini konuklarmış. Bir gün Bayındır Han yine böyle bir ziyafet hazırlığı yaparken bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. "Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayana Tanrı Teâlâ gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin, der.

Oğuz beyleri birer birer gelip toplanmağa bağlarlar. Dirse Han adında oğlu kızı olmayan bir bey de kırk yiğidini yanına alarak toplantıya gelir. Bayındır Han'ın adamları Dirse Han'ı karşılayarak kara otağa kondururlar, altına kara keçe sererek önüne kara koyun yahnisi getirirler. Dirse Han hiddetle bunun sebebini sorar, Bayındır Han'ın buyruğunu anlatırlar. Bunun üzerine Dirse Han yiğitlerini alarak ziyafeti bırakıp karısı ile görüşmek üzere eve döner. Durumu tatlılıkla anlattıktan sonra hiddete gelerek çocuk olmamasında hangisinin suçlu olduğunu sorar. Karısı ikisinde de suç olmadığını, bu işin Allahtan geldiğini söyleyerek büyük bir ziyafet vermesini, iç Oğuz ve Taş Oğuz beylerini çağırmasını, fakirlere yardımda bulunmasını teklif eder. Dirse Han karısının dediğini yaparak büyük bir ziyafet tertip eder ve sonunda beylerin duasını ister. Beyler el kaldırıp Dirse Han'a çocuk vermesi

için Tanrıya dua ederler. Bir ağzı dualının duası ile istedikleri olur ve bir zaman sonra Dirse Han'ın bir oğlu dünyaya gelir.

Oğlan on beş yaşına gelince Dirse Han Bayındır Han'ın ordusuna karışır. Bayındır Han'ın bir boğası ile bir buğrası varmış. Bir yazın, bir güzün boğa ile deveyi savaştırır, seyrederlermiş. O yaz hayvanları yine meydana çıkardıkları gün Dirse Han'ın oğlu üç ordu çocuğu ile orada âşık oynuyormuş. Diğer çocuklar kaçırlar, Dirse Han'ın oğlu kaçmayarak orada boğa ile karşı karşıya kalır. Çetin bir boğuşmadan sonra çocuk boğayı öldürür. Beyler başına toplanırlar. Çocuğa ad koymak ve babasından taht ve beylik istemek için Dede Korkut gelir. Babasından taht ve beylik alarak oğlana boğayı öldürdüğü için Buğaç adını verir. (Oğuz zamanında bir çocuğa, kan dökmeden, baş kesmeden ad takmazlarmış).

Buğaç beylik alıp tahta çıkınca babasının kırk yiğidini anmaz olur. O kırk namert yiğit de eski itibarlarına kavuşmak için Buğaç'ı yok etmeğe karar verirler. Babasına oğlunu kötileyen dedikodular getirerek onu oğlunu öldürmek için teşvike/başlarlar. Dirse Han bunlara kanarak oğlunu öldürmek üzere bir av tertip eder. Av sırasında kırk namert bir yandan çocuğa babasını sevindirmek için önünde av avlamasını söylerken öte yandan Dirse Han'a "Bak oğlun senin üzerine geliyor, geyiğe atarken seni vuracak,, deyip Dirse Han"ı oğlunu vurmağa teşvik ederler. O da çekip ok ile oğlunu vurur. Buğaç düşünce babası üzerine gitmek isterse de o kırk namert buna engel olur ve evlerine dönerler.

Buğaç'ın annesi oğlunun ilk avidir diye büyük bir hazırlık yapmıştır. Fakat gelenler arasında oğlunu göremeyince deliye döner. Kırk namert, çocuğun avda olduğunu söylerler ise de annesi durmaz, kırk ince belli kızı yanına alarak av yerine gider. Bir çukurda çocuğu kanlar içinde bulurlar. Buğaç korkmamalarını söyler ve yaralanınca Hızır'ın gelerek yarasını sıvazladığını, "sana bu yaradan ölüm yoktur, ananın sütü ile dağ çiçeği sana merhemdir" dediğini anlatır. Buğaç'ı getirip babasından gizli olarak tabiplere verirler. Kırk günde iyileşir.

Kırk namert bunu duyunca, yaptıkları ortaya çıkmadan, bu sefer Dirse Han'ı yakalayıp kâfir illerine götürmeğe karar verirler. Han'ı tutup ellerini bağlarlar, boynuna ip takıp yaya yürüterek kâfir illerine yönelirler. Oğuz beyleri bundan haberli değillerdir. Annesinin isteği ile yine Buğaç Han arkadan yetişerek kırk namerdi öldürüp babasını kurtarır.

Hanlar hanı Bayındır Buğaç'a taht verir, beylik verir. Dedem Korkut gelip destanlar söyler, bu Oğuznâme'yi bu şekilde düzenler ve tespit eder.

Burada biten Buğaç hikâyesinden sonra, destanları tespit edene ait olduğu anlaşılan ve dünyanın geçiciliğini anlatan manzume ile dinleyenlere hayır duada bulunan ozan dilekleri gelmektedir.

2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı:

Bir gün Ulaş oğlu, Uruz'un babası ve Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan büyük çadırlarını kurarak ziyafet verir. Dokuz kâfir kızının sakilik ettiği ziyafette Oğuz beyleri içerler. İçe içe Kazan sarhoş olur ve beylere av teklif eder. Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder ile Kara Göne oğlu Kara Budak uygun görürler. At ağızlı Aruz Koca, Kazan'a Gürcistan ağzında oturduğunu hatırlatarak yurdunun üstüne kimi bırakacağını sorar. Kazan üç yüz yiğit ile oğlu Uruz'u bırakacağını söyler ve atına biner. Kardeşi Kara Göne, Bayındır Han'ın düşmanını bastıran Şir Şemsemdin, Bayburt hisarından uçan Beyrek, Kazan'a keşiş diyen Yigenek, saymakla tükenmez, hâsılı bütün Oğuz beyleri atlanırlar, ala dağa ala ordu ava çıkar.

Kâfirin casusu bunu kâfirler azgını Çökli Melik'e haber verir. Elbisesinin arkası yırtmaçlı ve alaca atlı yedi bin kâfir gece yarısında Kazan Bey'in yurduna baskın yaparak evini barkını yağmalar ve kırk ince belli kız ile karısı Burla Hatun'u ve üç yüz yiğit ile oğlu Uruz'u tutsak ederler. Kâfirler bununla kalmayarak altı yüz kişi ile Kazan'ın Kapular Derbendi'ndeki on bin koyununu da almağa giderler. Karaçuk Çoban, Kıyan Güci ve Demir Güci adındaki iki kardeşi ile bunlara karşı

koyar, iki kardeşi şehit olur, Karaçuk Çoban taşı bitince koyun ve keçi atarak ünlü sapanı ile kâfirleri bozguna uğratar ve kaçıır.

Aynı gece Kazan av yerinde kaygılı bir rüya ile uyanır. Kardeşi Kara Göne'ye evi ile ilgili bu korkulu rüyayı yordurur. Yurdunun tehlikede olduğunu sezerek tek başına yola düşer, üç günlük yolu bir günde alarak yurduna gelir. Durumu görünce kâfirin ardına düşer. Yolda sudan, kurttan haber sorar. Bunları geçince Karaçuk Çoban'ın köpeği karşısına çıkar. Onu izleyerek çobanın yanına gider. Çoban durumu anlatır. Kazan kâfirin gittiği yana yönelir, çoban da arkasına düşer. Tek başına gitmek için Kazan, çobanı altında yemek yedikleri ağaca sararsa da, çoban ağacı koparıp arkasına alır ve peşini bırakmaz. Birlikte kâfir ülkesine giderler.

Öte yandan Şöklı Melik şenlik yapmaktadır. Bu arada Burla Hatun'u saki yapmak ister. Fakat kırk kızdan hangisinin Burla Hatun olduğunu anlayamazlar. Bunun üzerine oğlu Uruz'un etinden yemek yaparak bey kızlarına vermelerini söyler, hangisi yemezse, Burla Hatun odur der. Bunu duyan Burla Hatun oğluna gelerek ne yapması gerektiğini sorar. Uruz kâfire teslim olmamak için kendi etinden çekinmeden yemesini söyler. Uruz'u asılacağı ağacın dibine götürürler.

Tam bu sırada Kazan ile Karaçuk Çoban yetişir. Kazan at ayağı altında kalmasın diye önce kâfirlerden annesini ister, fakat vermezler ve oğlu doğması için onu Yayhan Keşişoğlu'na vereceklerini söylerler.

Bu sırada Oğuz beyleri de yetişirler. Demürkapu Derbendini alan Kıyan Selçuk oğlu Delü Dünder; Hemid ile Merdin kalesini yıkan, Kapçak Melik'e kan kusturan, Kazan'ın damadı, Kara Göne oğlu Kara Budak; destursuzca Bayındır Han'ın düşmanını basan Gaflet Koca oğlu Şir Şemsemdin; Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan, Kalın Oğuz imrenesi, Kazan Bey'in inağı Beyrek; Kazılık Koca oğlu Yigenek; Kazan Bey'in dayısı Aruz Koca; Peygamberi görüp Oğuzda sahabesi olan Bügdüz Emen; Aygır Gözler suyunda at yüzdüren, elli yedi kalenin kilidini alan, Ağ Melik Çeşme kızına nikâh eden, Sofi Sandal Melik'e kan kusturan

Eylik Koca oğlu Alp Eren v. b., hasılı Oğuz beyleri hep gelirler. Büyük bir savaş olur. Düşmanı yener, Şökli Melik'i, Kara Tüken Melik'i, Buğaçuk Melik'i öldürürler.

Kazan Bey çoluk çocuğunu, malını, hazinesini kurtarır, geri döner. Yedi gün yedi gece şenlik yaparlar. Dedem Korkut gelip destanlar söyler ve bu Oğuznâme'yi bu şekilde düzenler.

Destanın sonunda yine, dünyanın geçiciliğini anlatan manzume ile ozan duası vardır.

3. Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı:

Kam Gan oğlu Han Bayındır, İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine büyük bir ziyafet veriyor. Pay Büre adında bir bey de orada hazır bulunmaktadır. Bir ara onun Kara Göne oğlu Kara Budak, Kazan oğlu Uruz, Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek gibi gençlere bakarak ağladığı görülür. Sorarlar, oğlu olmadığı için ağladığını söyler. Beyler oğlu olması için dua ederler. Pay Biçen adındaki bir bey de kızı olsun diye dua ister, onun için de dua ederler. O da kızı olursa Pay Büre'nin oğlu ile beşik kertme nişanlı yapacağını vadeder. Bir müddet sonra Pay Büre'nin bir oğlu, Pay Bicen'in bir kızı olur.

Pay Büre bezirgânlarını oğluna armağanlar almak üzere Rum iline gönderir. Bezirgânlar İstanbul'a gelir, çocuk için bir at, bir yay, bir gürz alırlar. Aradan on beş sene geçer. Çocuk delikanlı olur. Bir gün av dolayısıyla babasının tavlasına gelir. Bu sırada İstanbul'dan dönmekte olan bezirgânlar da Kara Dervend ağzına gelmişlerdir. Fakat Evnük kalesinin kâfirleri bunlara saldırarak mallarını yağmalarlar. Bezirgânın biri Oğuz'a kaçarken önüne çıkan tavlada gördüğü yiğitten yardım ister. O yiğit kâfirleri yakalayıp malı kurtarır, önce yiğit, sonra bezirgânlar Pay Büre Bey'in evine gelirler. Çocuk baş kesip kan döktüğü için Dede Korkut gelip ona ad kor ve Bamsı Beyrek adını verir.

Bu vesile ile beyler av tertip ederler. Beyrek bu avda bir geyiği kova kova yavuklusunun otağına gelir. Burada Pay Biçen kızı Banı Çiçek'le ok atar, at koşturur, güreş tutar. Üçünde de kızı yener ve Banı Çiçek olduğunu anlayınca yüzük takarak nişanlanır.

Avdan dönünce Beyrek kız ile evlenmek için teşebbüse geçer. Fakat kızın Delü Karçar adında bir kardeşi vardır, kız kardeşini isteyen öldürmektedir. Delü Karçar'ın gönlünü yapmak üzere beyler Dede Korkut'u göndermeğe karar verirler. Dede Korkut kaçma kovma olunca değiştirmek üzere iki atla gider. Kardeşini Karçar'dan isteyince Delü onun peşine düşer ve yakalar. Fakat kılıç çalacağı sırada Dede'nin duası ile eli havada kalır. Bunun üzerine Dede'ye yalvarır ve kızı vermeğe razı olur. Dede'nin duası ile kolu iyileşir.

Dede Korkut dönerek Delü Karçar'ın istediği bin at, bin deve, bin koç, bin köpek ve pireleri alır, Karçar'a götürür. Mallan teslim ederken Karçar'ı soyarak pireleri topladığı ahıra sokar. Delü, pirelerin hücumundan, Dede'nin tavsiyesi üzerine, kendisini suya atmakla kurtulur ve düğün hazırlığına başlar. Fakat tam gerdeğe gireceği gece, Bayburt hisarının beyi yedi yüz kâfirle gelerek Beyrek'i ve otuz dokuz yiğidini tutsak eder, naibi de şehit olur.

Bunun üzerinden on altı yıl geçtiği halde Beyrek'in ölüsü dirisi bilinmez. Delü Karçar Bayındır Han'a başvurarak Beyrek'in dirisi haberini getirene hediyeler, ölüsü haberini getirene kız kardeşini vereceğini söyler. Yalancı oğlu Yaltacuk isimli birisi bu işi üzerine alır, gidip Beyrek'in vaktiyle kendisine vermiş olduğu gömleği kana bulaştırarak Beyrek'in öldüğü haberini getirir. Banı Çiçek'i almak için küçük düğününü yapar, büyük düğününe mühlet kor.

Bu sırada Beyrek'in babası bezirgânlarını Beyrek'i aramağa gönderir, iki bezirgan gelip Bayburt'ta Beyrek'i bulur ve durumu anlatırlar. Beyrek kendisine âşık olan Bayburt beyinin kızının yardımı ile urganla hisardan aşağı inip kurtulur ve Oğuz'a gelir. Yurtlarında, önce, Yaltacuk'a geçeceği yolda suikast hazırlayan babasının çobanları ile karşılaşır. Sonra atını bir ozanın kopuzu ile değiştirerek

evlerine uğrar. Fakat kendisini tanıtmaz. Bir eski deve çuvalını boynuna geçirerek deli ozan kılığında düğüne gider. Bu sırada düğünde güveyi, Budak, Uruz, Yigenek ve Şir Şemseddin ile ok atmaktadır. Beyrek diğer ok atanları övdüğü halde güveyiye sövünce Yaltacuk kızarak yayını çekmesini söyler. Beyrek Yaltacuk'un yayını çekince yay iki parça olur. Sonra getirilen kendi yayı ile ok atarak güveyinin yüzüğünü parçalar. Bunun üzerine Kazan Bey bu deli ozana o günkü beyliğini verir ve hareketlerinde serbest bırakır. Deli ozan da bütün düğün yemeğini döker, çalgıcıları döver. Kadınların toplandığı otağa gelir. Orada evlenen kızı oynatmak ister, Kısırca Yenge ile Boğazca Fatma adlı iki kadını gelin diye oynattırırsa da, ozan aldantnaz ve sonunda Banı Çiçek oyuna kalkar. Burada deli ozan, Beyrek olduğunu anlatır. Düğün karışır ve Yaltacuk kaçarak Tana sazına girer. Beyrek saza ateşleyince çıkar, yalvarır ve Beyrek de bağışlar. Beyrek'in anası babası sevinir, babasının ağlamaktan kör olan gözleri Beyrek'in serçe parmağının kanı ile açılır.

Beyrek otuz dokuz yiğidi ile iki bezirgânını kurtarmadan düğün yapmaz. Oğuz beyleri Bayburt hisarı üzerine yürürler. Yapılan savaşta Kazan Bey, Şekli Melik'i, Delü Tundar, Kara Tekûr'ü, Budak, Kara Aralan Melik'i öldürür, yedi kâfir beyi kılıçtan geçer. Beyrek, Yigenek, Kazan Bey, Kara Budak, Delü Tundar, Uruz Bey hisarı alırlar. Kâfirin kilisesini yıkıp cami yapar, keşişlerini öldürüp ezan okuturlar. Bayındır Han'a değerli hediyeler ayırırlar. Beyrek, Melik'in kıranı alıp geri döner. Kırk gün kırk gece toy düğün olur. Dede Korkut gelip destanlar söyler ve bu Oğuznâmeyi düzenleyerek Beyrek'e ithaf eder. Destan burada biter. Bundan sonra ozan duası gelmektedir.

4. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Esir Düştüğü Destan:

Bir gün Ulaş oğlu Kazan Bey büyük bir ziyafet verir. Doksan tümen genç Oğuzu sohbetine toplar. Kalın Oğuz beyleri dokuz kâfir kızının altın kadehlerle sundukları al şarabı içerler. Kazan Bey hediyeler dağıtır.

Bu ziyafette bir ara Kazan Bey sağ tarafında oturan Kara Göne'ye bakar güler, sol yanında oturan dayısı Aruz'a bakar neşelenir, fakat karşısında yaya dayanıp

duran oğlu Uruz'a bakınca ağlar. Uruz bunun sebebini sorunca Kazan, 16 yaşına geldiği halde henüz oğlunun baş kesmemiş olduğunu hatırlatarak kendisi ölünce tahtını tacım sonra ona vermeyeceklerinden korktuğunu söyler. Uruz babasının kendisine örnek olmadığını hatırlatınca Kazan Bey üç yüz yiğit ile ata biner, kırk yiğidi ile oğlu Uruz da atlanırlar, ava çıkılır. Kâfirin serhaddine, Cızığlar'a, Ağlağan'a, Gökçe Dağa giderler. Av avlayıp çadırlar kurarlar.

Fakat Başı Açuk Tatyın kalesinden, Ak Sıka kalesinden kâfirin casusları varmış, gidip teküre haber verirler. On altı bin kâfir bunların üzerine gelir. Kazan, oğlu Uruz'u savaşa sokmaz, çıkıp bir yüksek yerden seyretmesini emreder. Fakat savaşa baka baka cûşa gelen Uruz dayanamaz, kırk yiğidi ile kâfirin bir tarafına dalar. Yapılan savaşta kırk yiğidi şehit olur, kendisini de tutsak ederler. Kazan düşmanın ezildiğini sanarak beyleri ile geri döner. Oğlunun korkup eve kaçtığını sanarak kızgınlıkla eve gelir.

Bu sırada Kazan Bey'in hanımı boyu uzun Burla Hatun oğlunun ilk avıdır diye Kazan'ı ve Uruz'u karşılamak üzere büyük hazırlıklar yapmış, Oğuz beyleri için büyük bir ziyafet tertip etmiştir. Fakat oğlunun gelmediğini görünce Kazan'ı yorgun argın geri çevirir.

Kazan Kanlı Kara Dervend'de kâfirlere yetişir. Oğlu Uruz kâfirlerden izin alarak babasının savaşmamak için kandırmak isterse de, Kazan razı olmaz ve tek başına savaşa girer. Bir müddet döğüşükten sonra göz kapağına kılıç dokunur ve kendisini sarp yerlere atar. Bu sırada kırk ince belli kızı ile Burla Hatun yetişir. Arkasından Oğuz beyleri de birer birer yetişirler: Kazan'ın kardeşi Kara Göne, Kıyan Selçuk oğlu Delü Tundar, Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin, Beyrek, Kazılık Koca oğlu Yigenek, yirmi dört boyunu okşayan Delü Tundar, bin kavim başları Döger, bin Bügdüz başları Emen, dokuz koca başlan Aruz v.b. Hasılı Kazan'ın bütün beyleri dört nala gelirler. Büyük bir savaş olur. Kazan ortaya hücum ederek tekür ile Şokli Melik'i öldürür. Tundar sağ kanada hücum ederek Kara Tüken Melik'i kılıçtan geçirir. Sol tarafta Buğaçuk Melik'i Kara Budak Öldürür. Burla Hatun kâfirin kara tuğunu kılıçlar, yere düşürür. Kâfir ordusu yenilgiye uğrar.

Kazan, oğlunu kurtararak Ağca Kala Sürmelü'ye gelir, kırk otağ diktirip yedi gün yedi gece şenlik yaptırır. Dedem Korkut gelip destanlar söyler ve bu Oğuznâme'yi bu şekilde düzenler.

Burada biten hikâyenin sonunda yine dünyanın geçiciliğini anlatan manzume ile ozan duası gelmektedir.

5. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Destanı:

Oğuzda Duha Koca oğlu Delü Dumrul adlı bir yiğit bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırıp geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden döve döve kırk akçe almış. Bunu benimle kim savaşılabir şeklinde bir kabadayılık ve zorbalık olarak yapar, yiğitlikte şanının Rum'a, Şam'a gitmesini istemiş.

Bir gün köprüsünün yanında konmuş olan bir obada iyi bir delikanlı ölür. Ağlayış, sızlayışları duyan Deli Dumrul gelip genç yiğidi kimin öldürdüğünü sorar, ölen gencin canını Azrail'in aldığını öğrenince Allaha yalvararak Azrail'i gözüne göstermesini söyler. Azrail'i öldürüp iyi gençlerin canını kurtarmağa and içer.

Hak Teâlâ, Delü Dumrul'un bu küstahlığına kızarak, gözüne görünmesi için Azrail'e emir verir. Delü Dumrul kırk yiğidi ile yiyip içip otururken, Azrail kapıcı ve çavuşlara görünmeden içeri dalar. Deli Dumrul onun heybetinden ürperir. Azrail olduğunu sorup öğrenince kılıcına el atarak vurmak ister. Tam hamle yaparken Azrail bir güvercin olup bacadan kaçır. Deli Dumrul ata binip ardına düşer. Yolda bir iki güvercin öldürür. Bir müddet sonra Azrail atının gözüne görünür. At ürker ve Delü Dumrul'u yere vurur. Azrail derhal göğsünün üzerine biner ve canını almak ister. Delü Dumrul yalvarmağa başlar. Azrail kendisine değil, Allaha yalvarmasını söyler. Bunun üzerine Deli Dumrul Allaha yalvararak "canımı alacaksan sen al, Azrail'e bırakma" der. Bu söz Allahın hoşuna gider ve Azrail'e nida eyleyerek, cam yerine can bulursa, Delü Dumrul'un canını bırakmasını buyurur. Azrail bu buyruğu Delü Dumrul'a söyler. Delü Dumrul bunun üzerine babasına gelir ve durumu

anlatarak canı yerine babasından can ister. Babası malını mülkünü vermeğe hazır olduğunu, fakat canına kıyamayacağını söyleyerek anasına gitmesini tavsiye eder. Deli Dumrul anasına gider, fakat o da canını vermeğe razı olmaz. Bunun üzerine Azrail can bulamayan Deli Dumrul'un karşısına çıkar ve canını ister. Delü Dumrul hasreti olduğunu, karısı ile iki oğlunu görmek istediğini ve onlara ısmarlayacağı emaneti bulunduğunu söyleyerek biraz daha izin ister ve karısına gelir. Olup bitenleri anlatarak malını mülkünü kendisine bıraktığını, gönlünün sevdiği ile evlenmesini ve çocuklarını Öksüz bırakmamasını söyler. Fakat karısı öne atılarak kendisinin canını vermeğe hazır olduğunu bildirir. Bunun üzerine Azrail kadının canını almağa gelir. Fakat burada Delü Dumrul, Allaha yeniden yalvararak, alacaksa ikisinin birden canını almasını, bırakacaksa ikisininkini birden bırakmasını niyaz eder. Hak Teâlâ'ya Delü Dumrul'un sözü hoş gelir. Azrail'e buyurarak bunların yerine anasının babasının canını almasını ve Delü Dumrul ile karısına yüz kırk yıl ömür verdiğini bildirir. Azrail ana ile babanın canını alır. Delü Dumrul eşi ile yüz kırk yıl daha yaşar.

Dedem Korkut gelerek destanlar söyler. "Bu destan Delü Dumrul'un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alını açık cömert erenler dinlesin" der. Hikâyenin sonunda yine aynı ozan duası vardır.

6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı:

Oğuz zamanında Kanlı Koca adında bir gürbüz erin Kan Turah adlı yetişmiş bir yiğit oğlu varmış. Kanlı Koca oğlunu evlendirmek ister. Fakat oğlu alacağı kızın kendisi kadar kahraman bir kız olması gerektiğini söyler, önce Kan Turah, sonra babası Oğuzu gezerler; İç Oğuz'da da, Taş Oğuz'da da böyle bir kız bulamazlar. Kanlı Koca dönüp dolaşıp Trabzon'a gelir.

Trabzon tekürünün Selcen Hatun adında bir kızı vardır. Tam istedikleri gibidir. Fakat babası, bu kızı almak için sakladığı üç canavarı öldürmeği şart koşmuştur. Bu üç canavar kağan aslan, kara boğa ve kara erkek devedir. O zamana kadar kızı isteyen otuz iki kâfir beyinin oğlu yalnız boğa ile dövüşmüş ve daha birincisinde yenilerek hepsinin başları kesilmiş ve burca asılmıştır.

Kanlı Koca bunları dehşetle görür ve evine döner. Dununu oğluna anlatır, fakat gitmesini istemez. Kan Turalı dinlemeyerek yola düşer ve kırk yiğidi ile Trabzon'a gelir. Yaptığı karşılaşmada her üç canavarı da öldürür. Kızı alarak Oğuz'a yönelirler. Yedi gün yedi gece sonra Oğuzun sınırına gelirler. Kan Turalı kırk yoldaşını babasına müjdeci gönderir ve kendisini karşılamalarını ister. İki sevgili güzel bir yerde inerek "işrete" dalar, yer, içerler.

O zamanlar Oğuz yiğitlerinin başına ne gelse hep uykudan gelirmiş. Kan Turalı'nın da uykusu gelir ve uyur. Fakat kız kendisini sevenlerin arkasına düşebileceklerini düşünerek uyumaz ve tam kuşam atına binip nöbet bekler. Gerçekten tekür, kızı verdiğine pişman olmuştur. Altı yüz kâfiri bunların arkasına takar. Kâfirler kız nöbet beklerken görünürler. Selcen Hatun Kan Turalı'yı uyandırır, savaşa tutuşurlar. Bir müddet sonra Selcen Hatun kâfirin yenildiğini sanarak kanlı kılıcı ile döner. Bu sırada Kan Turalı'nın anası ile babası da karşılamaya gelmişlerdir. Selcen Hatun Kan Turalı'nın dönmediğini görünce yeniden savaş meydanına gider. Bir dereye Kan Turalı'yı kâfirlerin sıkıştırdığını görür. Atı vurulmuş, göz kapağı yaralanmıştır. Derhal saldırarak kâfirleri dağıtır ve kendisini tanımayan Kan Turalı'ya kendisini tanıtarak onu atının arkasına alır, dönmek üzere yola girerler. Yolda Kan Turalı, Selce Hatun'un Oğuzda kendisini kurtardığını söyleyerek övüneceği düşüncesiyle kın öldürmek ister ve bu düşüncesini kıza açar. Selcen Hatun önce tatlılıkla Kan Turalı'yı bu düşüncesinden vazgeçirmek ister. Başaramayınca kızar ve dövüşmeğe hazır olduğunu söyler. Karşı karşıya geçerler. Selcen Hatun temrensiz bir ok atar, Kan Turalı ürperir. Koşarak kucaklaşır, barışlılar ve birbirlerini denediklerini söylerler.

Sonra yeniden yola düşüp babasının yanına gelirler, oradan hep beraber Oğuz'a girer, düğüne başlarlar. Kan Turalı gerdeğe girip muradına erişir. Dedem Korkut gelip şadlık çalıp destanlar söyler. Hikâyenin sonunda yine dünyanın geçiciliğini anlatan manzume ile ozan duası gelmektedir.

7. Kanlık Koca Oğlu Yigenek Destanı:

Kam Gan oğlu Han Bayındır'ın İ Oğuz, Taş Oğuz beylerine verdiği büyük bir ziyafette veziri Kazılık Koca şarabın etkisi ile coşarak Bayındır Han'dan akın diler. Han izin verir. Kazılık Koca işe yarar kocalarını toplar, hazırlık görür, yola çıkar. Çok dağlar, dere tepe aşarak Arşun oğlu Direk Tekür'ün Karadeniz kıyısındaki Düzmürd Kalesi'ne gelip konarlar. Yapılan savaşta Kazılık Koca tutsak edilerek kaleye hapsolunur.

Kazılık Koca on altı yıl hisarda tutsak kalır. Emen adında biri altı defa saldırır, fakat kaleyi alamaz. Kazılık Koca'nın tutsak edildiği sırada bir yaşında olan oğlu Yigenek on beş yaşına girer. Yigenek babasını ölmüş bilir, tutsaklıkta olduğunu çocuktan saklarlar. Fakat bir gün Kara Göne oğlu Budak ile bir sohbette atışınca Budak, yiğit ise gidip babasını kurtarmasını söyler. Babasının sağ olduğunu öğrenen Yigenek, Bayındır Han'dan asker ister ve akın izni alır. Bayındır Han'ın buyruğu ile, eskiden Demürkapu Derbendinde bey olan Kıyan Selçuk oğlu Delü Tundar, Aygır Gözler suyunda at yüzdüren ve elli yedi kalenin kilidini alan E yük Koca oğlu Dülek Evren, Bağrınıcı oğlu İlalmış, Toğsun oğlu Rüstem, Delü Evren, Soğan Sanı, hasılı yirmi dört sancak beyi Yigenek'le birlikte hazırlık görürler. Ertesi gün Yigenek dayısı Emen'i rüyasında gördüğünü anlatarak, rüyasında Emen'in kendisine kaleye gitmekten vazgeçmesini söylediğini, kendisinin de bunu reddettiğini nakleder. Hep birlikte yola girip Düzmürd kalesine ulaşırlar. Yapılan savaşta Arşun oğlu Direk Tekür, Delü Tundar'ı, Dülek Evren'i ve yirmi dört sancak beyinin diğerlerini bir bir meydandan kaçıırır, hiç birisi karşısında duramaz. Sonunda Yigenek meydana at sürerek daha ilk vuruşta tekürü yaralar. Tekür kaleye kaçmak isterse de Yigenek arkasından yetişerek kale kapısında boynunu vurur. Bunun üzerine Kazılık Koca'yı serbest bırakırlar. Fakat beyler bununla yetinmeyerek kaleyi de alırlar. Kilisesini yıkıp mescit yapar, aziz Tanrı adına hutbe okuturlar. En değerli hediyeleri Bayındır

Han'a ayırdıktan sonra ganimetleri gazilere bağışlayıp dönerler, evlerine gelirler. Dedem Korkut gelip destanlar söyler ve bu Oğuznâme'yi Yigenek'e ithaf eder. Burada biten hikâyenin sonunda yine aynı ozan duası vardır.

8. Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü Destan:

Bir gece, üzerine düşman gelince Oğuz kavmi ürkerek göç eder. Kaçıp giderken yolda Aruz Koca'nın küçük çocuğunu düşürürler, bir aslan bulup götürür, besler.

Bir müddet sonra Oğuz kavmi yine dönüp yurduna yerleşir. Aslanın götürdüğü çocuk büyümüştür. Sazlıktan çıkıp atları öldürerek kanlarını sömürmeğe başlar. Toplanıp çocuğu sazlıktan çıkarır, getirirler. Fakat her seferinde çocuk kaçıp yine aslan yatağına gider. En sonra Dedem Korkut gelip ona insan olduğunu, hayvanlarla değil, insanlarla birlikte yaşaması gerektiğini anlatır ve büyük kardeşinin adının Kıyan Selçuk olduğunu bildirerek kendisine de Başat adını takar.

Aruz'un bir çobanı vardır. Konur Koca Saru Çoban adındaki bu çoban yaylaya çıkma zamanı gelince daima herkesten önce yaylaya çıkar. Bir gün yine böyle bir yaylaya çıkma zamanında Saru Çoban'ın sürüsü Uzun Pınar denen bir pınara gelince ürkmeğe başlar. Çünkü pınara periler konmuşlardır. Çoban derleyerek peri kızlarından birisini yakalar ve tamah ederek münasebette bulunur.

Ertesi sene aynı pınarın başında peri kızı çobandan olan çocuğunu dünyaya getirmiştir. Bayındır Han beylerle gezerken bununla karşılaşır. Tepesinde tek gözü olan bu çocuğu Basat'la birlikte beslemek üzere Aruz Koca evine getirir. Dadılara verirler.

Fakat Depegöz öyle kuvvetli emer ki bir kaç dadının canını alır. Bunun üzerine sütle beslerler. Günde bir kazan süt yetmez. Depegöz büyüyüp gezmeye ve

çocuklarla oynamağa başlar. Fakat bu sefer de çocukların burunlarını, kulaklarını yediği görülür. Aruz Depegöz'ü evinden kovar. Depegöz'ün peri anası gelip ok ve kılıç işlemesin diye oğlunun parmağına bir yüzük geçirir. Depegöz Oğuzdan çıkarak bir yüce dağa yerleşir, yol keser, adam öldürür, büyük bir haramı olur. Bir müddet sonra Oğuzdan da adam yemeğe başlar. Toplanıp üzerine giderler. Fakat Depegöz'e bir şey yapamazlar. Kazan Bey ile kardeşi Kara Göne Depegöz'ün önünde dayanamazlar. Düzen oğlu Alp Rüstem'i, Usun Koca'nın iki oğlunu, demür donlu Mamak'ı öldürür. Bıyığı kanlı Bügdüz Emen acze düşer. Aruz Koca'ya kan kusturur ve büyük oğlu Kıyan Selçük'ün ödü patlar. Hâsılı Oğuz kavmi Depegöz'ün önünde perişan olur. Yurtlarından kaçmak isterler, fakat Depegöz yedi defa önlerini keserek bir yana bırakmaz. Çaresiz, Depegöz'le anlaşmağa karar verirler. Dedem Korkut'u gönderip Depegöz'le pazarlık ederler. Depegöz yemek üzere günde iki adamla beş yüz koyuna razı olur. Aynı zamanda yemeğini pişirmek için de iki kişi ister. Yünlü Koca ile Yapağulu Koca'yı Depegöz'ün yemeğini pişirmeğe gönderip günde iki adamla beş yüz koyun vermeğe başlarlar. Böylece her ev sıra ile bir oğlunu verir. Kapak Kan adında birisi de iki oğlundan birini vermiştir. Bu sefer sıra öbür oğluna gelir. Anası feryat etmeğe başlar. Tam bu sırada Başat, çıkmış olduğu akından dönmektedir. Kapak Kan'ın karısı, oğlunun yerine bir tutsak vermesi için Basat'a karşı gelir. Ona Depegöz'ün yaptıklarını anlatır ve bir tutsak alır. Başat durumu öğrenince Depegöz'le karşılaşmağa karar verir. Kazan ve babası vaz geçirmeğe çalışırlarsa da, Başat kararından dönmez ve Depegöz'ün yerleştiği Salahana kayasına gelir. Bu sırada Depegöz sırtını güneşe verip uyumaktadır. Basat'ın attığı okları önce sinek sanır, fakat okun bir parçası önüne düşünce kalkıp Basat'ı yakalar, çizmesine sokar, yeniden uykuya dalar. Bir az sonra Başat çizmeyi yarıp içinden çıkar. Kocalardan, Depegöz'ün yalnız gözünde et olduğunu öğrenince süngüsünü ocakta kızdırarak uyuyan Depegöz'ün gözüne basar, gözünü kör eder. Bundan sonra Başat ile Depegöz arasında çetin bir çekişme başlar. Başat önce kaçıp mağarada koyunun içine girer. Depegöz bunu anlar, mağaranın kapısını keserek koyunları birer birer çıkarır. Başat bir koçun derisine girerek mağaradan çıkar. Depegöz bu sefer yüzüğünü verir, Başat parmağına takar, Depegöz bu arada Basat'ı hançerle vurmak ister, Başat yine kurtulur. Depegöz bunun üzerine hazinesini vermek bahanesi ile Basat'ı hazinenin bulunduğu kümbede sokar. Tam kümbedi yıkacağı sırada kümbet

yardır ve Başat dışarı çıkar. Nihayet ancak, bir mağara kapısında asılı olan kılıcının başını keseceğini söyleyerek Depegöz Basat'ı kılıca gönderir. Kendi kendisine inip çıkan bu çok keskin kılıca Başat, ok ile zincirini koparıp düşürdüktan sonra yaklaşır ve getirerek Depegöz'ün boynunu vurur. Kocaları Oğuz müjdecisi gönderir. Oğuz ülkesi sevinç içinde çalkanır. Beyler Salahana kayasına gelir, Depegöz'ün başını ortaya getirip şenlik yaparlar. Dede Korkut gelip gazi erenlerin başlarına gelenleri anlatır ve Basat'a dua eder. Burada biten hikâyenin sonunda iki cümlelik kısa bir ozan duası vardır.

9. Begil Oğlu Emren'in Destanı:

Kam Gan oğlu Han Bayındır yine bir gün büyük çadırlarını kurarak iç Oğuz, Taş Oğuz beylerini divanına toplamıştır. Bu sırada Dokuz Tümen Gürcistan'ın haracı gelir. Bir at, bir kılıç ve bir çomaktan ibaret olan bu haracın azlığı Bayındır Han'ı üzer. Bunları beyler arasında nasıl böleceğini düşünürken Dede Korkut "üçünü de aynı yiğide verelim, Oğuz iline karakolluk yapsın" der. Sonunda Begil adında bir yiğide verirler. Dedem Korkut kılıcı Begil'in beline bağlar. Begil atına binip hısım akrabasını ayırıp evini çözer ve Oğuzdan göç eyler. Berde'ye, Gence'ye gidip Dokuz Tümen Gürcistan ağzına yerleşerek karakol vazifesine başlar.

Begil yılda bir defa Bayındır Han'ın divanına gelmektedir. Yine bir gün Bayındır Han'dan adam gelerek Begil'i divana çağırır. Bayındır Han Begil'i tam üç gün ağırlar, azizler. Üç gün de av eti ile ağırlamak üzere av tertip ettirir. Av hazırlığı sırasında beylerin kimisi atım, kimisi kılıcını, kimisi ok atmasını övmeğe başlar. Salur Kazan ne atını, ne de kendisini över, sadece Begil'in hünerini söyler.

Gerçekten Begil av sırasında öyle herkes gibi ok kullanmamaktadır. Avını yakalamak için yayını boynuna atarak onu kolayca durdurmakta, zayıf ise belli olsun diye kulağını delip bırakmaktadır. Kazan işte bundan bahsederek "hüner atın mıdır, erin midir?" diye sorar. Beyler "erindir" derler. Kazan bunu ata bağlar. Kazan'ın bu sözü Begil'e çok dokunur. Bayındır Han'ın hediyelerini önüne dökerek divanı bırakıp evine döner. Karısına Oğuz baş kaldırdığını söyleyerek Dokuz Tümen Gürcistan'a

göçmelerini teklif eder. Karısı bırakmaz ve gözü gönü açılın diye Begil'i ava gönderir. Av sırasında Begil attan düşer ve sağ uyluk kemiği kırılır. Eve döner, kimseye söylemez. Fakat beş gün divana çıkmaz. Sonunda karısına durumu söyler. Böylece Begil'in ayağının kırıldığı her yana yaydır. Kâfir casusları bunu teküre bildirirler. Tekür Begil'in yurduna saldıрмаğa karar verir. Begil casusları ile bunu haber alınca oğlunu, Kazan'ı yardıma çağırmağa göndermek ister. Fakat oğlu Emren bunu reddederek düşmanın karşısına kendisinin çıkacağını bildirir.

Emren babasının atına binerek kâfirleri karşılar. Şökli Melik'in kâfirleri gelirler. Emren tekürle yaptığı savaşta yenilecek gibi olunca Allaha yalvarır. Tanrı da kendisine kırk kişilik kuvvet verir. Bunun üzerine tekürü basıp altına alır. Tekür Müslümanlığı kabul eder. Kâfirler dağılırlar. Akıncılar kâfir ülkesini yağma ederler.

Begil şenlik yapar ve oğlunu hediyelerle birlikte Bayındır Han' a götürür. Padişah, Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterir, elbiseler giydirir.

Dedem Korkut gelip şadlık çalar, bu Oğuznâme'yi düzenleyerek Emren'e ithaf eder. Gazilerin başından geçenleri anlatır. Burada biten hikâyenin sonunda yine aynı ozan duası vardır.

10. Usun Koca Oğlu Segrek'in Destanı:

Oğuz zamanında Usun Koca adında birinin iki oğlu vardır. Büyük oğlu Egrek, istediği zaman Bayındır Han'ın divanına gelebilmektedir. Aynı şekilde Kazan'ın divanına da her istediği zaman teklifsizce girmekte ve beyleri basarak Kazan'ın önünde oturmaktadır.

Bir gün yine böyle teklifsizce beylerin önüne geçip oturunca Ters Uzamış acundaki bey, "hey Usun Koca oğlu, bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcının ve ekmeğinin kuvveti ile almıştır, sen baş mı kestir, kan mı döktün, aç mı doyurdun çıplak mı donattın ?" der. Egrek "baş kesip kan dökmek hüner midir?" diye sorar. Ters Uzamış "hünerdir ya!" der. Ters Uzamış'ın bu sözleri Egrek'e dokunur, kalkıp Kazan Bey'den akın izni ister. Kazan Bey izin verir, akın ilân ederek akıncı toplar.

Egrek üç yüz akıncı ile birlikte Şirüğüven ucundan Gökçe Denize kadar yağmaya girişir. Bol ganimet alırlar. Yolu, Alınca kalesine uğrar. Burada Kara Tekür'ün Oğuz yiğitlerine tuzak olsun diye yaptırdığı koruya girerler. Bunu casuslarından öğrenen Kara Tekür altı yüz kâfir göndererek yiğitlerini öldürtüp Egrek'i yakalattırır. Alınca kalesinde zindana atarlar.

Aradan zaman geçer, Usun Koca'nın küçük oğlu Segrek büyür, yiğit bir delikanlı olur. Bir gün bir dernekte ayakyoluna çıkarken iki öksüz çocuğun dövüşüklerini görür. Onları ayırmak için her birine bir tokat vurunca çocuklardan biri, hüneri varsa Alınca kalesinde tutsak bulunan kardeşini kurtarmasını söyler.

Segrek kardeşi olduğunu ve onun tutsak bulunduğunu öğrenince deliye döner. Gelip anasının ağzını arar. Gerçeği anlayınca Alınca kalesine gitmeğe karar verir. Anası babası engel olmağa çalışırlar, fakat başaramazlar. Kazan Bey'in tavsiyesi ile hemen düğününü yaparlar. Fakat Segrek gerdeğe girince kızın bütün ısrarlarına rağmen murada ermeği reddeder. Gelin durumu kayın atasına ve kayın anasına anlatır. Hasılı Segrek'i durduramazlar. Atma atlayıp yola girer ve üç günlük yolu bir günde alarak Dereşam ucundan geçer, kardeşinin tutulduğu koruya gelir. Kâfirin ılkıcılarını öldürüp koruya girer. Tam bu sırada uykusu geldiği için atının yularını bileğine bağlayıp uyur.

Diğer taraftan kâfirin casusu durumu gelip teküre bildirir. Tekür önce altmış atlı, sonra yüz atlı gönderir, fakat her iki seferde de bileğine bağladığı at Segrek'i uyandırır ve Segrek kâfirleri dağıtır. Kâfirler Segrek'in üzerine yeniden gitmeği reddederler. Sonunda Egrek'i çıkarıp göndermeğe karar verirler ve o yiğidi öldürürse kendisini serbest bırakacaklarını söylerler.

Egrek üç yüz kâfirle birlikte korudaki yiğidin üzerine gelir. Kâfirler uzakta dururlar. Egrek bu Oğuz yiğidinin yanına gelir. At, bu sefer yularından boşanıp kaçtığı için, Segrek'i uyandıramaz. Egrek uyuyan yiğidin kopuzunu alarak çalar ve onu uyandırır. Haberleşince kardeş olduklarını öğrenir, kâfirleri basıp kaleye

dökerler. İki kardeş dönerek yine Dereşam suyunu geçer ve sağ esen Oğuza gelirler. Usun Koca büyük şenlikler yapar. Büyük oğluna da gelin getirir. İki kardeş birbirine sağdıç olurlar.

Dedem Korkut gelip destanlar söyler. Burada biten hikâyenin sonunda yine dünyanın geçiciliğini anlatan bir cümle ile dört cümlelik ozan duası vardır.

11. Sotur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan:

Beyler beyi olan Han Kazan bir gün, Trabzon tekürünün kendisine göndermiş olduğu şahin ile ava çıkar. Av yerinde şahini bir sürü kazın üzerine atarlar. Fakat şahin kazları bırakır, uçup gider ve Tumanın kalesine iner. Kazan ve beyler arkasına düşerler. Giderken Kazan'ın uykusu gelir ve kalenin göründüğü bir yerde küçücük ölüme dalar. (Oğuz beyleri yedi gün uyudukları için uykuya küçücük ölüm demektedirler.)Bunu gören kâfir casusu Tumanın kalesinin tekürüne haber verir. Tekür askerini toplayarak gelir. Kazan'ın yirmi beş beyini şehit ettikten sonra Kazan'ı uyuduğu yerde arabaya bağlayıp Tumanın kalesine getirir, bir kuyuya hapsederler. Kuyunun ağzına bir değirmen taşı korlar. Suyunu ekmeğini taşın deliğinden verirler.

Bir gün tekürün karısı, ne biçim adam olduğunu görmek için Kazan'ı görmeğe gelir. Kuyunun ağzından Kazan ile konuşur. Yer altında rahatının nasıl olduğunu, şimdi ne yiyip içtiğini ve neye bindiğini sorar. Kazan da ölülerine verdikleri yemekleri ellerinden aldığını ve ölülerine bindiğini söyler. Kadın yedi yaşında ölmüş olan kızına binmemesi için yalvarır, fakat Kazan ölülerin en yorgası o olduğu için hep ona bindiğini söyler. Tekürün karısı kocasına bunu anlatarak Kazan'ı kuyudan çıkarması için yalvarır. Kâfirler Kazan'ı çıkarıp bir daha kendilerine düşmanlığa gelmeyeceğine yemin eder ve aynı zamanda kendilerini övüp Oğuzu yererse serbest bırakacaklarını bildirirler. Kazan, "vallahı doğru yolu koyup eğri yoldan gelmeyeğim" şeklinde yemin eder. Yeminini beğerirler, "şimdi de bizi öv, Oğuzu yer" derler. Kazan yeryüzünde kimseyi övmeyeceği için binmek üzere bir adam ister. Getirirler, Kazan kâfire at gibi binerek onun canını çıkarır. Kopuzunu

eline alır, çalıp söylemeğe başlar ve kendisini öldürseler bile kâfiri övmeyeceğini anlatır. Bunun üzerine Kazan'ı yeniden hapsederler.

Diğer taraftan Oğuz ülkesinde Kazan'ın ölüsünü dirisini kimse bilmez. Zamanla oğlu Uruz büyür, koca bir delikanlı olur. Kendisinden babasının durumunu saklarlar, o da Bayındır Han'ı babası olarak bilir.

Sonunda bir gün yolda birinden Bayındır Han'ın değil, Kazan'ın oğlu olduğunu öğrenir, anasına gelir, sorup soruşturur, gerçeği iyice anlayınca beylerle birlikte babasını kurtarmağa hazırlanır. Askerin basma amcası Kara Göne'yi geçirirler, yola düşerler. Yolda kâfirin ayasofyasını alırlar. Kâfirler bunlarla karşılaşmak üzere Kazan'ı çıkarır, eğer gelen düşmanı dağıtırsa hem kendisini serbest bırakacaklarını, hem de haraç vereceklerini bildirirler. Kazan razı olur ve gelen ordunun karşısına çıkarlar. Kazan meydana girerek er diler. Sırasıyla Beyrek'i, Dülek Evren'i, Alp Rüstem'i birer vuruş ile meydandan kaçıtır. Bunun üzerine Uruz meydana atılarak Kazan'ın omuzuna kılıç çalar ve dört parmak derinlikte yara açar. Dönüp tekrar vuracağı sırada Kazan kendisini tanıtır. Toplanıp hep beraber kâfirlere saldırırlar. Kaleyi alıp kilisesini yıkar, mescit yaparlar.

Uruz babasını böylece kurtarıp döner. Büyük şenlikler yaparlar. Dedem Korkut gelip kopuz çalar, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyler. Burada biten hikâyenin sonunda yine dünyanın geçiciliğini anlatan manzume ile ozan duası vardır.

12. İç Oğuz'a Tas Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan:

Kazan yılda bir defa evini yağmalatmaktadır. Yağma sırasında kendisi karısını alarak dışarı çıkmakta ve Üç ok ile Boz ok evini yağma etmektedirler.

Yine böyle bir yağma günüdür. Fakat bu sefer Taş Oğuz beyleri bulunmazlar, yağmaya yalnız İç Oğuz katılır. Buna kızan Taş Oğuz beyleri Aruz, Emen ve diğer beyler Kazan ile ilgiyi keserler. Vaziyeti öğrenmek üzere Kazan'ın adamlarından Kılbaş adlı biri gidip Taş Oğuz'un büyüğü Aruz Koca ile konuşur ve Kazan'ın üzerine yağdı geldiğini söyleyerek dayısı Aruz'dan yardım ister. Aruz

yağmada bulunmadıkları için Kazan'a düşman olduklarını bildirir. Kılbaş ise işte bunu anlamak istediğini, gerçekte Kazan'ın üzerine yağı falan gelmediğini söyleyerek dönüp İç Oğuz'a gider.

Buna çok canı sıkılan Aruz Koca, Emen'i, Alp Rüstem'i, Dülek Evren'i ve diğer Taş Oğuz beylerini toplar, ağırlar, azizler, Kılbaş'ın sözlerini anlatır, ortaya mushaf getirerek Kazan'a düşman olduklarına dair beylere and içirir.

Aruz Koca aynı zamanda Beyrek'e mektup göndererek gelip kendilerini Kazan ile barıştırmasını ister. Beyrek gelince gerçek maksadını ortaya koyarak kendilerinin Kazan'a düşman olduklarını bildirir ve Beyrek'ten de Kazan'a düşman olduğuna dair and içmesini ister. Maksudı şu veya bu şekilde Beyrek'i Kazan'dan ayırmaktır. Beyrek bunu şiddetle reddeder. Bunun üzerine Aruz, oturduğu yerde Beyrek'i kılıçlayarak sağ uyluğunu düşürür. Beyrek'i ölüm halinde evine getirirler. Beyrek son dakikalarını yaşarken kırk yiğidini Kazan'a göndererek ondan kanını Aruz'a bırakmamasını ister.

Kazan durumu öğrenince büyük bir yas tutar ve yedi gün divana çıkmaz. Sonunda kardeşi Kara Göne ile Kılbaş odasına giderek Kazan'a Beyrek'in öcünü almasını söylerler. Kazan ve beyleri hazırlık yapıp Taş Oğuz'a yürürler. Üç Ok, Boz Ok karşılaşır. Taş Oğuz beyleri İç Oğuzdan kendilerine birer karşılık seçerler. Aruz, Kazan'ı; Emen, Ters Uzamış'ı; Alp Rüstem, Ense Koca oğlu Okçu'yu seçtiklerini bildirirler.

Aruz meydana girerek Kazan'ı çağırır. Kazan kısa zamanda dayısı Aruz'u vurup attan yıkar ve kardeşi Kara Göne'yi çağırarak başını kestirir. Bunun üzerine diğer Taş Oğuz beyleri attan inip Kazan'ın ayağına düşer, bağışlanmalarını isterler. Kazan suçlarını bağışlar, Aruz Koca'nın varını yoğunu yağmalattırır, çadırını dikip otağım kurarak şenlik yaptırır. Dedem Korkut gelip şadlık çalar ve gazi erenler basma neler geldiğini anlatır. Burada biten hikâyenin sonunda yine dünyanın geçiciliğini anlatan manzumeyle ozan duası vardır.

Ek-2 Konu ile İlgili Yayımlanmış Bildiri

DEDE KORKUT ÖYKÜLERİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Gülcan Uyumaz

Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi(Öğretmen)

Özet

Dede Korkut Öyküleri Türk kültürünün en önemli eserlerinin başında gelir. Bu hazineden yararlanmak ve öykülerde bulunan mesajları çocuk eğitimi açısından yorumlamak yararlı olacaktır. Bu çalışmada Dede Korkut öyküleri birçok açıdan incelenerek, öykülerde yer alan eğitsel öğelerin üzerinde durulacaktır. Ayrıca; erdemli insan nasıl olmalıdır? Toplumda saygınlık nasıl kazanılır? Kadının toplumdaki yeri nedir ve ne olmalıdır? Aile kavramı ve Çocuk Eğitimi Konuları da incelenerek öykülerin çocuk eğitimine katkısı ortaya konacaktır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Çocuk, Eğitim

Abstract

Turkish culture is one of the most important works of Dede Korkut Stories. Take advantage of this treasure, and short stories will be useful to interpret the messages in terms of children's education. This study examined many aspects of the stories of Dede Korkut, the stories will focus on the educational elements. Also, How should a virtuous man? How to win respect in the community? What is the place of women in society and what should it be? The concept of Family and Child Education Topics of stories examining the contribution to the education of children will be exposed.

Key Words: Dede Korkut, children, education

Dede Korkut ve Kitabı

Aslı adı “Kitabe-i Dede Korkut alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzhan “olan ve günümüzde Dede Korkut Öyküleri olarak bilinen hikâyeler gerek Türk edebiyatının gerekse de Türk tarihinin mihenk taşlarının başında gelir.

Prof. Dr. Fuat Köprülü’nün şu cümlesi Dede Korkut kitabının önemini çok iyi ifade etmektedir. Köprülü “Bütün Türk Edebiyatını terazinin bir gözüne Dede Korkut’u öbür gözüne koyarsanız yine Dede Korkut ağır basar.”diyerek Dede Korkut kitabının Türk Edebiyatındaki yerini çok iyi belirlemiştir.

Peki, nedir bu kitabı bu kadar önemli kılan?

Evrende toprak hariç her şeyin bir kökü vardır. Bitkilerin, hayvanların ve insanların bir soy ağacı vardır. Kendi köklerini bilmek her millet için bir zarurettir. Türk milletinin geleneklerini, göreneklerinin, dilini, toplumsal yaşantısını, siyasi yapılanmasını, aile kültürünü bu kadar iyi yansıtan başka bir eser daha yoktur.

Fikret Türkmen, Dede Korkut kitabı ile ilgili şunları söylemiştir.”Dede Korkut Kitabı hakikaten Fuat Köprülü’nün de söylediği gibi Türk edebiyatının sadece edebiyat olarak değil çok yönlü olması dolayısıyla Türk folklorunun Türk tarihinin Türk coğrafyasının folklorun içinde sayabileceğimiz Türk örf ve adetlerinin kısacası Türk’ün dünyaya bakışının bir aynası gibi.Bu yüzden Dede Korkut’un metinlerini incelerken tek yönlü baktığımız zaman elbette o baktığımız yöne göre birtakım malzeme bulursunuz ama birkaç yönden baktığımız zaman birden bire Dede Korkut’un derinleştiğini ,gerçekten Türk’ü bütünüyle anlatmaya çalışan bir eser olduğunu görürsünüz.Bunun o kadar çok örnekleri var ki tek kelimesinden tutun da cümlesinden anlatılan olaylara ve bunların içerisindeki samimi olarak duyduğu ilk heyecanlara göre hepsi peyderpey Dede Korkut’ta aksetmiştir.Dolayısıyla Dede Korkut’ta şöyle bir kronolojik konu sıralaması yapılabilir.Doğumdan ölene kadar bir insan hayatındaki bütün dönemleri ilgilendiren her türlü örf,âdet gelenek,inanç

sistemi ve bunlara bağlı olarak kelime hazinesini Dede Korkut'ta bulabilirsiniz.”(Bize Göre sayı 9:40)

Dede Korkut Kitabı'nın bugün iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Dresten'de diğeri ise Vatikan'dadır. Bu nüshalardan hareketle eseri ilk olarak Prof. Dr. Muharrem Ergin bilimsel bir çalışma sonucu yayınlamıştır.

Dede Korkut Kitabının Dresden nüshası bir giriş ile on iki destansı hikyeden oluşmaktadır. Vatikan nüshasında ise girişten başka hikâyelerin yalnız altı tanesi vardır. Bu altı hikâyenin de ancak beşi tamamıdır.(Ergin 1989:3)

Dede Korkut kitabı genel olarak Oğuz Türklerinin yaşayışlarını ve mücadelelerini anlatır. Hikâyelerin yazıya geçiriliş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak genel kanı XV. yüzyılda yazıya geçirilmiş olduğu yönündedir.

Türk Kültür Hayatında Dede Korkut'un Yeri

Dede Korkut'un kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Hakkında söylenenler kesin olmamakla birlikte Dede Korkut'u tanımlar niteliktedir. O Türklerin bilicisidir. Tanrı katında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Dede Korkut Kitabı'nın başında Dede Korkut şöyle tanımlanır: *Resul aleyhisselam zamanına yakın bayat boyundan Korkut Ata derler bir er ortaya ıktı.Oğuz'un o kişi tam bilicisi idi.Ne derse olurdu.Gaipten türlü haber söylerdi.Hak teala onun gönlüne ilham ederdi.Korkut Ata söyledi:Ahir zamanda hanlık tekrar Kayı'ya geçecek.Kimse ellerinden almayacak ahir zaman olup kıyamet kopuncaya kadar.Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor.Ve daha nice buna benzer söz söyledi.*

Korkut Ata Oğuz kavminin mşkln hallederdi.Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı.Her ne ki buyursa kabul ederlerdi.Sözünü tutup tamam ederlerdi.

Dede Korkut halk rivayetlerine göre “aydın ,berrak gzly dev kızımdan meydana gelmiştir.Boyu altmış arşın imiş,yani azman imiş.Gençliğinde bile bile yorganın altından ayağını bacısı Ak Tokmak'ın ayağına değdirdiği için ölümünden sonra bu uzun ayak mezarından hep dışarı çıkmıştır.Ona yorulan atasözlerinden

birinde de Dede Korkut doğumunu şöyle anlatıyor:Ap-alaca çilekten öndüm ben Dede Korkut;bir katre murdar meniden döndüm ben Dede Korkut,ala gözlü dev kızından doğdum ben Dede Korkut..(Gökyay,2004:CXX)

Orhan Şaik Gökyay Dede Korkut’la ilgili şöyle bir rivayet anlatır.”Dede Korkut hastalara ve yardıma muhtaç insanlara çok yardım ettiği için Allah katında makbule geçmiştir ve Allah, Dede Korkut aklından ölümü geçirmediği sürece onun canını almayacağını Dede Korkut’a rüyasında söyler. Dede Korkut uzun yıllar yaşar aklından ölümü geçirmeden ancak bir gün bir kuzuyu kovalayıp da yakalayamayınca “Ben ölmezsem sen yakalarım.” Deyince yaptığı hatayı anlar ve uzun süre ölümden kaçır. Kaçtığı her yerde ölüm ensesindedir. En sonunda bir nehir üzerinde yaşar ve hiç uyumaz ancak uykusuzluğa dayanamayıp uyuduğunda zehirli bir yılan tarafından ısırılır ve ölür(Gökyay,2004:CXXI-CXXII)

Özetle Dede Korkut; gelecekte haberler veren ermiş bir kişi, çocuklara ad koyan ulu bir bilge, savaşlarda taktik veren iyi bir rehber, hastalara şifa dağıtan iyi bir hekim, çok iyi kopuz çalan güçlü bir ozan, duası kabul edilen iyi bir din adamı, öğüt verici bir öğretmen, olayları ustalıkla anlatan güçlü bir edebiyatçı, halkın dertlerini dinleyen ve çözümler üreten iyi bir psikologdur.

Eğitim-Çocuk Eğitimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinden Yararlanma

Eğitim genel anlamıyla bireyde davranış değiştirme sürecidir. Eğitim geniş anlamda bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir.(Demirel-Kaya,2001:4)

Eğitim, toplumun sosyal kurumlarından bir tanesidir. Her çocuk belirli bir aile içinde doğar, belirli bir sosyal tabakanın dilini ve görgü kurallarını öğrenir.(Ergün,1992:1)

Eğitim, insan yaşamının vazgeçilmez bir sürecidir. Çünkü insan eğitimle şekillenir ve kendi kişiliğinin gizli güçlerini keşfeder. Eğitim sadece eğitim kurumlarında olmaz. Bugün şu kabul edilen bir gerçektir ki eğitim anne karnında başlar ve ölüme kadar devam eder. O halde kişinin ailesi, sosyal çevresi ve bulunduğu toplum onun şekillenmesinde birinci derecede önemlidir.

J.J.Rousseau eğitimin önemini şu sözlerle ifade eder;”Bitkiler tarımla, insanlar eğitimle yetiştirilir. Doğduğumuzda sahip olamadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şey bize eğitimle verilir.(Rousseau,2010:56)

Çocuk eğitimi üzerinde duran Rousseau bu konuda doğayı örnek göstererek çocukların geçirdiği her zorluğun onları güçlendirdiği üzerinde durur.”Doğayı gözlemleyin ve size çizdiği yolu izleyin. O,çocuklara durmadan alıştırma yaptırır, her türlü denemelerle onların mizaçlarını sertleştirir, onlara erkenden üzüntü ve acının ne olduğunu gösterir, çıkmaya başlayan dişler ateşlerini yükseltir, çok şiddetli karın ağrıları içinde kıvranırlar...(Rousseau,2010:20)

Çocuk eğitimi son dönemlerde üzerinde çok durulan bir konudur. Çünkü büyük önem arz eder. Çocuklar, milletlerin gelecekteki halleridir. Bu sebeple uluslarını ileri götürmek isteyen toplumlar çocuk eğitimine büyük önem verirler.

Bir çocuğun eğitimi anne karnında başlar. Sonraki aşamada içinde bulunduğu aile ve sonrasında toplum ona şekil verir.Bu bağlamda Dede Korkut öyküleri Türklerin toplumsal,sosyal ve siyasal hayatının aynası niteliğinde olduğu için verdiği mesajlar çocuk eğitimi açasından son derece önemlidir.Nitekim geçmişinden ders alan milletler geleceğe daha öz güvenle bakarlar.

Bugün MEB'nin 100 temel Eser arasında saydığı Dede Korkut Öyküleri'nde çocuklar için oldukça etkili mesajlar yer almaktadır. şu bir gerçektir ki çocuklar okudukları kitaplardan, izledikleri filmlerden ziyadesiyle etkilenirler. Bu nedenle onlara doğru dersler çıkarabileceği yayınları sunmak biz eğitmcilerin ilk ve en önemli görevleri arasındadır.

DEDE KORKUT ÖYKÜLERİNDE SAPTANAN EĞİTİM ÖĞELERİ

a.Toplum ve Çocuğun Toplumsallaşması

Toplum bireyin içinde şekillendiği güçlü bir yapıdır. Bu nedenle onun eğitiminde çok önemlidir. İnsan gelişimi biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşmedir. Hayat boyu süren sosyalleşme toplumun bir bireyi olma sürecini içerir. Bunun için insan sosyo-kültürel çevreyle sürekli etkileşim içindedir. (Kağıtçıbaşı, 2010:56)

Dede Korkut öykülerinde de toplum kavramı çok önemlidir. Kahraman için çevresinde insanların ne dediği çok önemlidir. Örneğin; Kan Turalı, Selcan Hatun'u almak istediğinde onu önce kızgın boğayla dövüştürürler, sonra karşısına çıkarılan aslanı da alt edince son aşama olarak deveyle savaştırırlar. Yorgun yiğit deve karşısında pes edecekken kırk yiğidi şu sözleri söyler ve Kan Turalı kendine gelir. *"Güçlü Oğuz iline haber ulaşacak Kanlı Kocaoğlu Kan turalı ne etmiş diyecekler, yaşlı genç herkes söz edecek karı koca kalmayacak dedi kodu yapmayan. Aksakallı baban bunalıp üzülecek, Yaşlılık olmuş anan kanlı yaşlar dökecek* (Berk 2008:140) Bu sözle Kan Turalı'yı etkiler çünkü toplumun ileri gelenleri ondan başarı bekler. Yani bir genç saygı görmek istiyorsa başarılı olmalıdır. Ana ve babasının itibarını düşürmemelidir.

Benzer şekilde yeni yetişmiş Oğuz yiğitleri için toplumdan övgü duyma son derece önemlidir. Yaptıkları başarı ya da başarısızlık onların toplum içindeki konumlarını etkiler. Bu nedenle toplum içinde kişiyi onure etme ne kadar önemliyse eleştirme de o kadar can sıkıcı bir durumdur. Örneğin Beğil Han, Bayındır Han'ın isteği üzerine Gürcistan sınırında bekçilik yapan yiğit bir Oğuz eridir. Üstün güçleri vardır. Ayındır Han'ı ziyaret ettiği dönemde Bayındır Han onun adına bir av düzenler. Her yiğit sırasıyla atını, kılıcını ya da kendi üstün yeteneklerini överken Salur Kazan ise Beğil'in yeteneklerini över ve onun avını okla veya kılıçla değil de bizzat kendi el gücüyle yakaladığını dile getirir. Bu durum elbette Beğil'in hoşuna gider, Çünkü Salur Kazan gibi büyük bir beyden bu sözleri işitmek toplum içinde

ona büyük bir değer kazandırır. Görülüyor ki kahraman için toplumda saygı görmek son derece önemlidir. Ancak Salur Kazan'ın aksine Kazan Bey "Bu beceri atın mıdır, erin midir?" diye sorar ve oradakiler erindir derler ancak Kazan Bey "Yok, at işlemezse, er övünmez, beceri atındır(Berk:173) deyince Begil'i küstürür.

Begil olayında da görüldüğü gibi başarılı olmak değer görmekle paraleldir. Toplumda saygı kazanmak sadece başarı ve yetenekle mümkündür. Bu mesaj toplumda değer görmek isteyen bir çocuk için doğru bir mesajdır ve günümüzdeki gibi sıra dışı durumlar yaratıp alay konusu olarak toplumda yer edinmeme yanlısının çok ötesindedir.

Öykülerde yer alan kahramanlar yiğit ve civanmerttir. Beyler ya da Hanlar da buldukları mevkiye çalışarak, çaba sarf ederek gelmişlerdir. Uşun Koca'nın korkusuz ve yiğit oğlu Egrek Bayındır Han'ın divanına istediği gibi girip çıkmış ve toplantılarda başköşeye oturmuştur. Bu durum diğer beyleri rahatsız eder. Çünkü hepsi bu mevkiye çalışarak ve başarı kazanarak gelmiştir. Nitekim itirazları kabul görür ve Egrek bu mevkiyi hak etmek için bir şeyler yapması gerektiğini fark eder. Tüm bular gösteriyor ki saygınlık ve değer görme başarı sonucu elde elden bir değerdir.

b.Aile Birliği kavramı (Anne-Baba-Kardeş Sevgisi)

Aile, kavramı genel geçerliliği olan ve sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda âdetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan kültür unsurlarını içerisinde taşıyan bir birimdir hatta bir sosyal sistemin adıdır (Nirun1994:17) .

Dede Korkut hikâyelerinde ailenin büyük yeri vardır. Çok sağlam ve köklü bir aile hayatı dikkatimizi çekmektedir. Oğuz ailesinde fertler arasında tam bir dayanışma ve sağlam esaslar üzerine oturtulmuş karşılıklı sevgi ve saygı vardır. Ailenin mesuliyetini anne ve baba birlikte üstlenmişlerdir. Aile ile ilgili kararlarda anne de baba kadar söz sahibidir ve çocuklar üzerinde etkilidir. Oğuz aile yapısındaki

bu eğilim Türklerdeki kadın-erkek eşitliğini sosyal hayatta olduğu gibi ailede de kadına eş değer bir yer verilmesinin tabii sonucudur.(Arsev 2009:16)

Fikret Türkmen; destanlardaki aile motifi hakkında şunları söylüyor;”Aileye son derece saygılı. Ailesiz hiçbir şey yok. Her türlü harekette aile söz konusu. Kadın ve evlet bunların ikisi son derece önemli. Hikâyelerin hemen hemen hepsinde bunlar var. Çocukları, kadını tarif ederken hepsinde eve göre tarif ediyor. Tarifini hep ev üzerinden kuruyor. Bu bize iki şeyi hatırlatıyor. Bir Yunus Emre’de gördüğümüz yerleşme bediresi. Göçerlikten yerleşmeye doğru.(Bize Göre 2009: 42)

Ailede anne ve babaya saygı ve sevgi esastır. Örneğin hikâyelerde geçen “*O zamanlarda oğul babanın sözünü iki etmezdi, öyle yapsa oğlanı kabul etmezlerdi.*” Sözüden de anlaşıldığı gibi evlat babaya saygılı olacak aksi takdirde kabul göremezdi.

Yine babaya duyulan sevgi ve saygıyı hikâyelerde sık sık geçen “*Kara başım feda olsun babam sana.*” ifadelerinde de anlamak mümkündür.Dede Korkut dua ederken “*Ak saçlı ananın, ak saçlı babanın yeri cennet olsun*” şeklinde dua etmesi de anne ve babanın ne kadar değerli olduklarının bir diğer kanıtıdır.

Anne ve baba dışında ailenin diğer fertlerine de büyük sevgi duyulur. Örneğin kardeşinin Tepegöz tarafından öldürüldüğünü duyan Basat kardeşi için çok üzülür ve hayatını tehlikeye atarak Tepegöz ile savaşmayı göze alır ve kardeşi için şunları söyler:”*Geniş yerde dikilmiş otağların, o zalim yıktırdı mı ola kardeş,yürük olan atlarını tavlasından,o zalim seçtirdi mi ola kardeş,karanlık gözlerimin aydını kardeş,kardeşimden ayrılmam.* (Berk 2008: 164)

c.Kadın ve Kadına Verilen Değer

Kadın ve onun toplumdaki konumu toplumların medeniyetlik düzeyleriyle paraleldir. Türk toplumunda kadının rolü yaşanan tarihi ve siyasal olaylarla şekil değiştirse de Dede Korkut öykülerindeki yeri tartışılmazdır. Bilindiği gibi Dede

Korkut öykülerinin yazıya geçiriliş dönemlerinde İslamiyet'in etkisi esere de yansımıştır. Bir geçiş dönemi eseri olması kadın figürünü de etkilemiştir elbette.

Dede Korkut kitabının mukaddimesinde kadınları dört gruba ayırır.

Karılar dört dürlüdür; birisi solduran sopdur, birisi tolduran topdur, birisi ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, ir adam ivde olmasa, ol anı yidirür, içürür, ağırlar, azizler gönderir. Ol Ayise Fatıma soyudur hanum. Anun bebeklerü yetsün. Ocagina bunculayın avrat gelsün. Geldük ol kim solduran sopdur: Sadabañça yiründen örü turur, elin yüzün yumadan tokuz bazlanbaç ilen bir külek yogurt gözler, toyunça tıka basa yir. Elin bögrüne urur aydur: Bu evi harab olası ire varaldan berü daha karnım toymadı, yüzüm gülmedi, ayagım pasmak yüzüm yasmak görmedi, dir. Ah ne olaydı bu öleydi. Birine dahi varayidüm. Umarımdan yahsi uyar olayıdı, dir. Anun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocagina bunçulayın avratgelmesün. Geldük ol kim tolduran topdur. Depidinçe yerinden öri turdı. Elin yüzün yumadan obanın ol uçından bu uçına, bu uçundan ol uçuna çarpıstırdı, kov kovladı. Din dinledi. öyledençe gezdi. Öyleden sonra ivüne geldi. gördi kim, ogrı köpek yike tana ivünü birbirüne katmış tavuk kümesine sığır tamına dönmiş, komsularına çağırır ki, kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan kız, Çan Pasa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmeye yitmeye gitmemisdüm, yatacak yirüm yine bu harab olası yir idü. nolaydı benüm ivüme bir lahza bakaydınız. Konsu hakkı Tanrı hakkı diyü söylerler. Bunun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocagina bunun kipi avrat gelmesün. Geldük ol kim nice söylesen bayagıdur. Öte yazıdan yabandan bir ulu konuk gelse, ir adam ivde olsa, ana dise ki: Tur ekmek getir yiyelüm, bu da yisün dese, pismis etmegün bakası olmaz, yimek gerekdür, avrat aydur: Neyleyim bu yıkılacak ivde un yok, elek yok deve degirmenden gelmedi dir. Ne gelürse benüm sagrıma gelsün diyü elin götine urur. Yönün anaru sagraşın erine döndürür, bin söyler isen birisini koymaz erün sözünü kulagina koymaz. Ol Nuh Peygamberin esegi aslıdur. Andan dahi sizi hanum Allah saklasun Ocagınıza bunçulayın avrat gelmesün (ERGİN 1898:76)

Burada dört kadın tipi ön plana çıkartılmış, bu kadın tiplerinden üçünün istenilmeyen, birinin ise istenilen bir kadın tip olduğunu görmekteyiz. Arzulanan kadın tipi misafirperver, çalışkan, evde erkeği olmasa bile onun yerini doldurabilecek güçte bir kadındır. Güçlüdür evini tek başına çekip çevirebilir bu noktada erkekle eşittir. Ayrıca bu tipteki kadınların soylarının devam etmesi arzulanmaktadır. Yani sadece anne genetik etken değildir elbette. Çünkü doğacak çocuğu yetiştirecek, büyütecek, eğitecek olan odur ve bu yüzden çok önemlidir. Bu bağlamda kadın gelecek nesillere şekil verecek en yetkin kişidir ve toplum için çok önemlidir.

Öykülerde kadınlar erkeklerinin yanında yer almış ve ikinci planda kalmamıştır. Hatta onlara akıl verirler. Örneğin Kan Turalı babasının koyduğu şartları yerine getirip Selcen Hatun'u alır ve yola koyulur. Yolda yorulunca

dinlenmek ister ve uykuya dalar. Ancak Selcen Hatun uyumaz çünkü tehlikeyi sezer. Nitekim de haklı çıkar ve düşmanlar geldiğinde Kan Turalı'yı gafil avlanmaktan kurtarır. Ayrıca ona savaş taktikleri verir.”*Bey yiğit, baş esen olsa börk(başlık) bulunmaz mı olur? Bu gelen kafirler çoktur,savaşalım,dövüşelim,ölenimiz ölsün,diri kalanımız obaya gitsin.*(Berk 2008:144)diyerek hem cesaretini ortaya koyar hem de Kan Turalı'ya yol gösterir.

Oğuz Beyleri hikâyelerde her ne kadar baş kahraman gibi gözükse de olayların ince noktalarını yakalayıp çözüme ulaştıran onların hanımlarıdır. Kadınlar genellikle yapıcı ve uysal yapılıdır. İnsan psikolojisinden anlarlar ve bilinçli hareket ederler. Örneğin Begil Han Kazan Bey'in kendindeki hüneri görmeyip gösterdiği başarıyı ata bağlaması Begil Hanı'ı çok öfkelendirir. Bu öfke dolu haliyle evine gelen Begil Han o kadar öfkeli ki her zaman sevdiği başını okşadığı çocuklarını bile gözü görmez. Hatunu eşindeki kızgınlığı hemen fark eder ve yanına usulca yaklaşır derdini anlatmasını ve rahatlamasını sağlar ve ona şöyle bir yol gösterir:”*Yiğidim, Bey yiğidim,padişahlar Tanrı'nın gölgesidir,padişaha asi olanın işi doğru gitmez;arı gönülde pas olsa şarap açar.Sen gideli Han'im orada yatan ala dağlarında avlanılmamıştır.Ava git de gönlün açılsın*”(Berk 2008: 176) diyerek aslında ne kadar akıllı olduğunu gözler önüne serer.Beyinin psikolojisini anlamış ve öfkesini kontrol edebilmesi için ona bir çözüm yolu göstermiştir.Eğer karısı Begil Han'ı sakinleştirmese daha kötü sonuçlar ortaya çıkacak ve Oğuz Beyleri kendi içinde savaşa tutuşacaktır.

Herkesçe bilinen Deli Dumrul öyküsünde Tanrı'ya karşı gelen Deli Dumrul'a hiç kimse canını vermek istemez. Ancak karısı büyük bir vefa örneği göstererek kocasına canını vermeyi kabul eder. Hayatta yapılabilecek en büyük fedakârlık elbette canından vazgeçmektir.

Aynı hikâyede Deli Dumrul karısından son bir helallik almaya gidince ona şunları söyler:”*Yüksek yüksek kara dağlarım sana yaylak olsun, tavla tavla koç atlarım sana binek olsun, penceresi altın otağım sana gölge olsun, katar katar*

develerim sana yük taşıyıcısı olsun, ağıllarda beyaz koyunum sana şölen olsun. Gözün kimi tutarsa, Gönlün kimi severse, sen ona var(Elips2005:118)

Deli Dumrul'un bu sözleri akıl almaz bir fedakârlıktır. Çok sevdiği eşine belki hiçbir hukuki zorlama olmadan tüm mal varlığını bırakıp üstüne üstlük gönlünün istediği biriyle de evlenmesine rıza göstermesi kendi dönemi içinde değerlendirildiğinde oldukça medeni bir davranıştır. Bu da gösteriyor ki bir erkek öldüğünde kadınının rahat etmesini arzulamakta ve onun bundan sonraki hayatında mutlu olması için gerekli fedakârlığı yapabileceğinin gözler önüne sermektedir. Ancak ne Deli Dumrul'un bu fedakârlığı ne de eşinin canını verecek kadar gösterdiği büyük fedakârlık karşılıksız kalmayacak Tanrı onlara uzun ve mutlu bir yaşam armağan edecektir. O halde “*bencil olmamak ve fedakârlık yapmak karşılıksız kalmayacak kişi mutlaka sonunda mutlu olacaktır*” mesajını vermesi açısından bu öykü son derece önem taşır.

Kadın bir güzellik sembolü olduğu kadar sosyal hayat içinde de erkeğin yanında onun bir eşiti ve ortağı olarak ortaya çıkmaktadır. Erkeğin dert ortağıdır, aile içinde fikirlerine değer verilir, Kadın her haliyle sosyal hayatın içindedir ve toplum içinde aktif bir yeri vardır.

Tüm bunlar gösteriyor ki kadın Türk toplumunda hiçbir zaman erkeğin gerisinde kalmamıştır. Bu nedenle bu toplumda yetişecek bir çocuk geçmişine bakacak ve kadının değerini bir kez daha fark edecektir. Gerekirse onun için fedakarlıklar yapacak ve onun bir birey olduğunu ve kendisinden önce olduğu gibi kendisinden sonra da bir hayatının olabileceğini kabul edecektir.

d.Yardımlaşma-Birliktelik-Dayanışma

Öykülerde vurgulanan diğer bir erdem ise birlik ve beraberliktir. Zorluklar dayanışmayla aşılar ve birlikten güç doğar mesajı sıklıkla göze çarpar.Örneğin Kazan Bey'in oğlu Uruz düşmana esir düşünce tüm Oğuz beyleri yardıma koşar.Birlikte savaşır tek güç olunca Kazan Bey düşmanı yener.Ancak savaş bittikten sonra Kazan

Bey ganimetleri tek başına sahiplenmez.Savaşta çarpışan yiğitlere kaleler,topraklar verir.Bu da gösteriyor ki Oğuzlar düşmana karşı birlik olduğunda savaşları kazanmaktadırlar.Nitekim Türk toplumunda birlik ve beraberliğin her dönemde önemli olduğunu” *Bir elin nesi var ,iki elin sesi var;Birlikten kuvvet doğar,El el ile değirmen yel ile;Baş başa vermeyince taş yerinden kalmaz.*”gibi atasözlerinden de anlıyoruz.

Hemen hemen her öyküde güçlü Han’lar (Han Bayındır, Kazan Bey) büyük şölenler düzenleyerek Oğuz Beyleri arasındaki iletişimi canlı tutmaya özen gösterirler. Zengin beyler düzenledikleri bu şölenlerde hem gelen beylerden buldukları bölgenin durumlarıyla ilgili bilgi alırlar hem de onları yedirir içirirler.

e.Doğa ve Yurt Sevgisi

Öykülerde kahramanlar için yurt çok önemlidir. Onu korumak için canlarını bile feda ederler. Ayrıca doğa her zaman onların yardımcısı olmuştur. Hiçbir zaman onlara zorluk çıkarmamıştır. Ağaç, su, dağ, toprak onların dostu gibidir.

Düşman tarafından öldürülmeye götürülen Uruz son olarak ağaçla görüşmek ve “*Bre kafirler, aman verin aman. Tanrı’nın birliğine yoktur güman. Bırakın beni şu kaba ağaçla söyleşeyim.*”der ve ağaca şöyle seslenir; *Ağaç ağaç dersem sana arlanma ağaç, Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç, Musa kelimin asası ağaç, Büyük büyük surların köprüsü ağaç* (Ergun 2007:45) Burada görülüyor ki Uruz için ağaç çok değerli bir canlıdır. Bunun yanı sıra dertleşecek bir dosttur. Gâvurların içinde tek dert ortağıdır.

Su da kutsaldır ve övgüye layıktır. *Şahbaz atların içtiği su, Ak koyunların gelip çevresine yattığı su, Kızıl develerin gelip geçtiği su, Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana, Kara başım kurban olsun suyum sana*(Akvaryum2007:37) Su da ağaç gibi kişileştirilmiş ve bir dost gibi sunulmuştur. Ayrıca kişi başını feda edecek kadar suyunu sevmektedir. Ayrıca su kutsal bir nitelik taşır. Salur Kazan seferden döndüğünde yurdunun işgal edildiğini görünce neler olduğunu anlamak için suya

seslenir ve “*Hakkın yüzünü görmüştür bu su bana neler olduğunu söyler*”(Ergun 2007:38)diyerek onun kutsal yönünü vurgulamıştır.

f.Erdemli İnsan

Öykülerde karhamlar güçlü oldukları kadar erdemli de olmak zorundadırlar. Çünkü tek başına güç yeterli değildir.İdeal insan,erdemli insan olmak ise çaba gerektirir.

Kusursuz olan tek varlık Tanrı’dır ve örnek alınması gerek varlık odur. Kazılık Kocaoğlu Yigenek esir düşen babasını kurtarmak için düşman kalesine gittiğinde tüm yandaşlarını kaybeder ve sonrasında Tanrı’ya yakarır.”*Yücelerden yücesin, Kimse bilmez nicesin, Sevgili Tanrı sen anadan doğmadın sen atadan doğmadın, kimsenin yiyeceğini yemedin, Kimseye zorbalık etmedin...*(Berk 2008:156) Eğer bir kişi kusursuz Tanrı gibi olmak istiyorsa kimsenin yiyeceğini almamalı ve zorba olmamalıdır.

Eşler arasında **sadakat** güçlü bir bağıdır.Deli Dumrul’un karısı kocasının ona sunduğu tüm mal varlığı reddeder ve ona sadık kalmak istediğini şu sözlerle dile getirir:*Senden sonra bir yiğidi sevip sarsam beraber yatsam,Alaca yılan olup beni soksun.*”

Cömertlik erdemli bir kişinde sahip olması gereken başlıca özelliktir. Özellikle öykülerin sonunda Dede Korkut dua ederken “Bu destan Deli Dumrul’un olsun benden sonra alp ozanlar söylesin anlı açık cömert erenler dinlesin.”diyerek dua eder ve toplum içinde anlı açık ve cömert insanların önemini vurgular. Ayrıca her yıl toy düzenleyen Kazan Bey düzenlediği bu şenliklerde ihtiyaç sahiplerine elbise, kaftan, çadır, otağ bağışlar ve cömertliğini gösterir.

Deli Dumrul öyküsünde Deli Dumrul Tanrı’ya karşı gelmenin cezası olarak bir sınava tabi tutulur aslında. Kendi yerine ölecek başka birini bulması istenir.Bir bakıma Deli Dumrul’un kendi kendine bir iç muhasebe yapması sağlanır.Toplum

içinde deli olarak nitelendirilen ve insanlardan zorla para alıp bunu da yiğitliğin bir göstergesi sayan Deli Dumrul bu muhasebesinde görecektir ki onun için canını veren hiç kimse yoktur.Son çare akrabalık özelliğinden dolayı ana ve babasına giden ve oradan da boş dönen Deli Dumrul bir anlamda **sevilmediğini** anlamıştır.Azrail bile onunla dala geçerek;*Bre deli gavat daha ne aman diliyorsun?Ak sakallı babanın yanına vardın can vermedi,ak bürçekli ananın yanına vardın can vermedi.Daha kim kaldı can verecek san?* (Elips 2005:117)“der ve Dumrul’un yaptığı kötülükler sebebiyle kimse tarafından sevilmediğini bir kez daha dile getirir.

Yalan söylememek en büyük erdemlerden biridir ve yalan söylemek nedir bilmezler .Bu sebeple on altı yıl düşman elinde kalan Bamsı Beyrek’in kanlı gömleğini getiren Yalancuk’a hemen inanırlar.”*Oğuz beyleri içinde yalan yoktu.Gömleği görünce inanıp hüngür hüngür ağlaştılar* (Ramazan2005:61) ifadesinden de bunu anlamak mümkündür.

Çocuğu olmayan Dirse Han sinirlenir ve nerede yanlış yaptığını düşünür.Bu sırada karısı ona yapması için bazı kurallar söyler.Eğer bunları yaparsa Tanrı katında dileklerinin gerçekleşeceğini düşünür.Karısı Dirse han’a “*Aç görseñ doyur,Yalñcak görseñ giydir,borçluyu borcundan kurtar,tepe gibi et yığ,göl gibi kımız sağdır,ulu tay eyle hacet dinle,ola ki ağız dualının bereketiyle Tanrı bize erdemli bir çocuk verir.*(Akvaryum 2007:20)Dirse Han tüm bu iyilikleri yaparsa erdemli bir çocuğu olacaktır.Bu da gösteriyor ki iyi şeylerle ödüllendirilmek istiyorsan iyilik yapmalısın.

Cesaret de bir kahramanda bulunması gereken bir erdemdir. Kanlı Kocaoğlu evlenmek isteyen oğluna bulduğu kızın yurdunun zorluklarını anlatır ve oraya gitmemesi için oğlunu ikna etmeye çalışır.”*Oğul senin gittiğın yerin yolları dolambaçlı dolambaçlıdır, atlı batıp çıkmaz, onun balçığı vardır, hay demeden baş getiren celladı vardır* “(Berk 2008:134) der.Ancak Kan Turalı söylenenlerden korkmak yerine daha çok cesaretlenip “*Bu kadar işten korkan yiğit mi olur?Yiğit ere korku vermek ayıp olur,ya geleyim ya gelmeyeyim*” diyerek hayatta cesur olmanın ve risk almanın gerekliliğini vurgular.

ÖYKÜLERDEN ÇOCUK EĞİTİMİ AÇISINDAN ÇIKARILACAK MESAJLAR

- Toplumda değer görmek istiyorsan bir başarı göstermelisin.
- Bir mevkiye gelmek için onun uğrunda çaba sarf edilmelidir.
- Aile-anne ve baba kutsaldır ve onlara sevgi ve saygı esastır.
- Ailede baba kadar anne de önemlidir.
- Kardeş için gerekirse tüm zorluklar göze alınır.
- Kadın toplumda büyük bir öneme sahiptir.
- Kadın hem iyi bir savaşçı hem iyi bir eş hem de iyi bir annedir.
- Kadın gelecek nesilleri şekillendiren en yetkili kişidir ve toplum için çok önemlidir.
- Kadın devlet işlerinde, eş seçiminde ve aile yönetiminde söz sahibidir.
- Kadın uzlaştırıcı ve bağdaştırıcıdır.
- Eşler birbirine sadakatle bağlanmalıdır.
- Yardımlaşma ve birliktelik esastır çünkü birlikten kuvvet doğar.
- Doğa ve yurt kutsaldır ve sevmeye layıktır.Su ,dağ,taş,ağaç kahraman için bir dosttur.
- Erdemli insan cömert olmalıdır.
- Haksız kazanç elde etmek doğru değildir.
- İyilik eden iyilik bulur.
- Cesur olmak ve gerektiği yerde risk almak başarı getirir